PRIČE IZ DAVNINE

4583

– Srečketu, na sjećanje
teta Ana

Zagreb, 13. II. 1950.

IVANA BRLIĆ-MAŽURANIĆ

PRIČE IZ DAVNINE

PIONIRSKA BIBLIOTEKA

„TIPOGRAFIJA" GRAFIČKO-NAKLADNI ZAVOD U ZAGREBU

IVANA BRLIĆ-MAŽURANIĆ

PRIČE IZ DAVNINE

NOVO POKOLJENJE
ZAGREB 1950

Omot i ilustracije:

ALBERT KINERT

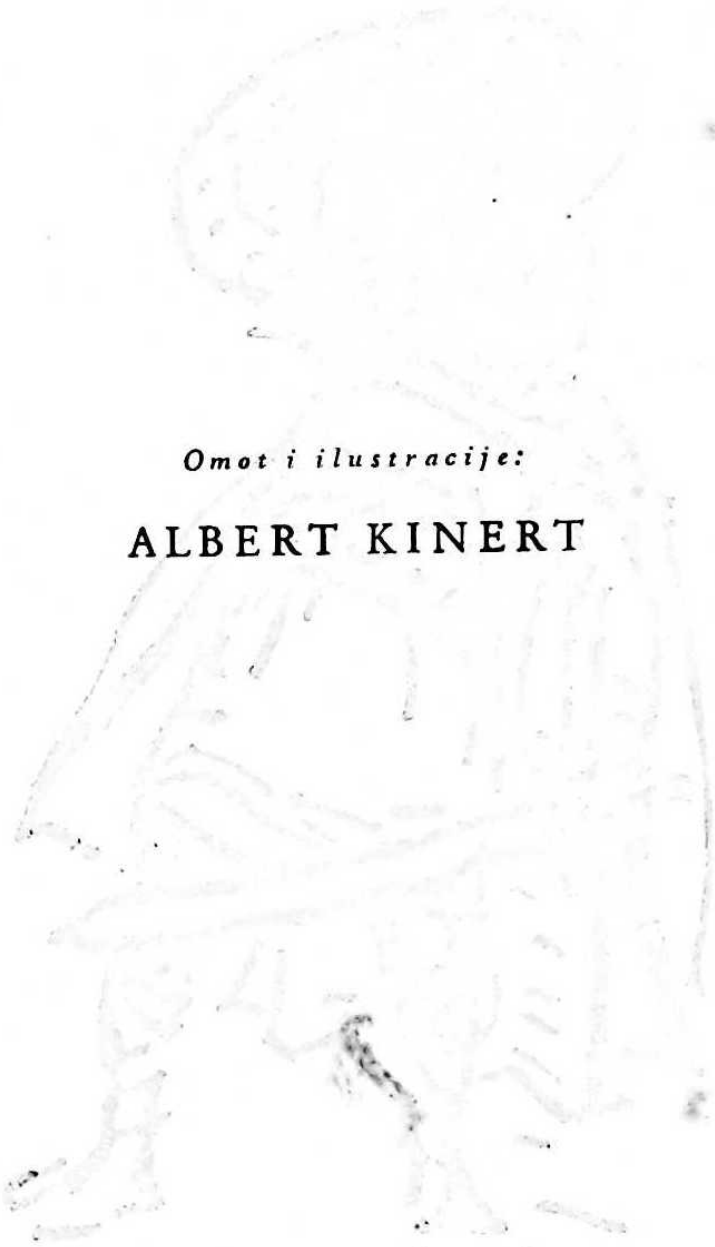

PRIČE IZ DAVNINE

KAKO JE POTJEH TRAŽIO ISTINU

I

BILO je to u vrlo davno doba. Na jednoj krčevini u staroj bukovoj gori živio starac Vjest sa svoja tri unuka. Desilo se, da je starac ostao sam sa svojom unučadi te ih odhranio od malena. Bili pak unuci sad već poodrasli momci, djedu do ramena i poviše ramena. Zvali se oni: Ljutiša, Marun i Potjeh.

Jednog jutra u proljeće ustade stari Vjest rano prije sunca, probudi svoja tri unuka i reče im, da idu u šumu, gdje su lani med

vadili, i da vide kako li su pčelci prezimili i izlaze li već pčelice od zimskoga sna. Marun, Ljutiša i Potjeh ustadoše, opremiše se i odoše.

Bijaše dobar komad puta do onoga mjesta, gdje bijahu pčelci. No sva tri brata poznavahu šumske prolaze, zato uđoše sigurno i radosno u šumu. Nego u šumi bijaše još nekud tamno i nemilo, jer sunce još ne bješe granulo, niti se čule ptice ili zvjerke. Zato postade braći nekako strašno u ovoj tišini, jer se zorom prije sunca rado povlačio šumom, sve od krošnje do krošnje, zlobni Bjesomar, vladar svih šumskih bjesova.

Zato braća stadoše jedan drugoga ispitivati: što li sve ima po svijetu? No kako ne bijaše ni jedan od njih još nikada izašao iz one šume, nijesu jedan drugome znali da pripovijedaju o svijetu, i tako se još više obneveseliše. Ele, kako bi se malo obodrili, stadoše oni pjevati i ovako dozivati Svarožića, da izvede sunce:

Moj božiću Svarožiću
Zlatno sunce, bijeli svijet!
Moj božiću Svarožiću.
Lunajlije, lunej le!

Tako pjevajući šumom u sav glas iziđoše na jedno mjesto, sa kojega se vidjelo drugo brdo. Kad oni tamo, ali navrh onoga brda sinu sjajnost, kakove još nikada ne bijahu vidjeli, a treptjela je kao zlatan barjak.

Protrnuše braća od čuda, a ona svjetlost iščezne s brda i stvori se bliže povrh jednoga velikog kamena, zatim još bliže povrh stare lipe i napokon zasjaji kao čisto zlato upravo pred njima. I ukaza im se prekrasno momče u blistavu odijelu, a oko njega zlatna kabanica trepti kao zlatan barjak. Ne mogu braća ni da pogledaju u lice momčetu, nego pokriše oči rukama od velikog straha.

»Što me zovete, kad me se bojite, momčići ludovčići!« — nasmije se blistavo momče, a bijaše ono Svarožić. »Svarožića zovete, Svarožića se bojite; bijeli svijet spominjete, bijeloga svijeta ne poznate! Nego hajde da vam pokažem svijet: i zemlju i nebo i da vam rečem, što vam je suđeno«.

To reče Svarožić te omahnu zlatnom kabanicom i zahvati zlatnim skutom Ljutišu, Maruna i Potjeha. Omahnuo je Svarožić, vije se kabanica, a braća na skutu kabanice viju se i kruže s njom; viju, kruže, kruže, a pred njima poče prolaziti cijeli svijet. Ponajprije vi-

dješe sve blago i sva polja i sva dobra i sva bogatstva, što ih onda na svijetu bijaše. Pa onda viju, viju, kruže, kruže i vide sve vojske i sva koplja i sve sulice i sve vojskovođe i sve plijenove, što ih tada na svijetu bijaše. Pa onda još jače viju, viju, kruže, kruže i odjedared vide sve zvijezde i sve zvjezdice i mjesec i vlašiće i vjetar i sve oblake. Od tolikog viđenja sve se smutilo braći, a ono kabanica sveudilj trepti i šumi i šušti kao zlatan skut, a Ljutiša, Marun i Potjeh nađoše se opet na tratini. Pred njima zlatno momče Svarožić stoji kao i prije i ovako im kaže:

— »Evo sada ste, momčići ludovčići, vidjeli sve, što na svijetu ima. A sad čujte, što vam je suđeno i što treba da radite za svoju sreću.«

Čim on to reče, a braća se još više uplašiše i dobro napnu pamet i uši, kako bi sve točno upamtili. — Al uto Svarožić već bijaše progovorio: — »Evo, što vam je raditi: ostanite na krčevini i ne ostavljajte djeda, dok on vas ne ostavi, i ne idite u svijet ni za dobrim ni za lošim poslom, dok ne vratite ljubav djedu«. Kad ovo izreče Svarožić, omahne kabanicom i nestane ga kao da ga nikad bilo nije, a u šumi nasta bijeli dan.

Ovo sve slušao i gledao Bjesomar, vladar šumskih bjesova. Bijaše se on došuljao kao magla, sve od krošnje do krošnje, za braćom te se sakrio među granama stare bukve.

Već odavna bijaše Bjesomar zamrzio starca Vjesta. Zamrzio ga, kako pogana čeljad mrzi pravedna čovjeka, a mrzio ga ponajviše poradi toga, što starac bijaše na krčevini zaveo sveti oganj, da se nikad ne ugasi. A Bjesomaru se ljuto kašljalo od svetoga dima.

Ne svidje se dakle Bjesomaru, da braća poslušaju Svarožića te da ostanu uz djeda i da ga služe, nego on zamisli, da naudi Vjestu i da mu kakogod pobuni unučad.

Zato, kad se Ljutiša, Marun i Potjeh osvijestiše od onolikog čuda i kad se podigoše da pođu kući, Bjesomar brže bolje, kao oblak sa vjetrom, strugne u šumski dol, gdje bijaše velika rakita. U rakiti pak puno sve bjesova. Sitni, nakazni, guravi, mrljavi, razroki i svakojaki, igrali se oni po rakiti. Tako oni zviždali, ciculjigali i lakrdijali. Bijahu oni luda i bezglava čeljad, koja niti je za koji posao, niti može kome nauditi, dok ih koji čovjek ne primi k sebi. Ovo pak naumi Bjesomar.

Zato on izabere trojicu od njih i zapovjedi im, da pođu tamo i da zaskoče svaki po jednoga od one braće i da gledaju, kako li će po njima nauditi starome Vjestu.

Dok Bjesomar tako biraše bjesove, dotle Marun, Ljutiša i Potjeh iđahu putem, a bijahu tako uplašeni te nijesu upamtili ni ono, što su gledali leteći, ni ono, što im bješe rekao Svarožić.

Došavši pred kolibu sjedoše na kamen i kazivahu djedu, što im se desilo.

— »A što si vidio leteći i što ti je kazao Svarožić?« — upita Vjest najstarijega unuka Maruna. Našao se Marun u neprilici, jer ne bijaše ništa upamtio, niti se mogaše dosjetiti, što li mu je rekao Svarožić. No ispod kamena, na kojem sjeđahu, iziđe mali bijes, sasvim malen, nakazan i rogat, a siv kao miš.

Potegnu bijes Maruna odostrag za košulju i šapnu mu: »Reci: vidio sam silena bogatstva, stotinu pčelaca, kolibu od drva tesanoga i mnogo krzna najskupljega. I rekao mi Svarožić: bit ću najbogatiji među braćom«.

Marun i ne promisli, je li istina, što mu bijes govori, nego se obradova i onda reče djedu, kako mu bijes šaptaše. Čim on reče, a bijes mu skoči u torbu, sakrije se u jedan kut torbe i ostane tamo.

Upita Vjest drugog unuka Ljutišu, što li je vidio leteći i što li kaza Svarožić? — I Ljutiša nije ništa vidio i ništa upamtio. No ispod kamena iziđe drugi bijes, sasvim malen, ružan, nakazan i rogat, a sur kao tvorić. Povuče bijes Ljutišu odostrag za košulju i šapnu mu: »Reci: vidio sam mnogo ljudi oboružanih, mnogo lukova i strjelica i mnogo robova okovanih. I rekao mi Svarožić: bit ćeš najsilniji među braćom svojom«.

Ljutiša kao i Marun ništa ne promisli, nego bijaše veoma radostan i slaže djedu, kako mu bijes šaptaše. A bijes mu odmah zaskoči za vrat, puzne mu u košulju, sakrije se u njedrima i ostane tamo.

Sad upita djed najmlađega unuka Potjeha; no i on nije ništa upamtio. Al iziđe ispod kamena treći bijes, najmlađi, najružniji, rogat u velike rogove, a crn kao krtica.

Povuče bijes Potjeha za košulju i šapnu: »Reci: sve nebo i sve zvijezde i sve oblake sam upoznao. I reče mi Svarožić: bit ćeš mudrac najveći i razumjet ćeš, što govore vjetrovi i što kazuju zvijezde«.

Ali Potjeh vrlo ljubljaše istinu, zato ne htjede da posluša bijesa, niti da laže djedu, nego otepe bijesa nogom i reče djedu:

— »Ne znam, djede, ni što sam vidio, ni što sam čuo«.

Zacviči bijes, ugrize Potjeha za nogu i puznu kao gušter pod kamen. — Potjeh pak odmah uze travu najljuću i poveže nogu, kako bi brže zacijelila.

II

Kada Potjeh onako nogom otepe bijesa, uteče bijes najprije pod kamen, a onda se odšulja u travu te kroz travu odskače u šumu, a iz šume u rakitu.

Dođe bijes pred Bjesomara, pa dršćući od straha reče: »Bjesomare, ljuti care, evo nisam mogao da zaskočim momka, kojega si mi odredio«.

Razljuti se strahovito Bjesomar, jer on poznavaše ono troje braće, pak se ponajviše i bojao Potjeha, da će se istini dosjetiti. A dosjeti li se on istini, onda se Bjesomar lje ne će riješiti ni starca Vjesta, ni svetoga ognja.

Uhvati dakle ljuti Bjesomar bijesa za rog, podigne ga u zrak i ispraši ga dobro brezovačom.

— »Idi tamo«, viknu on tada, »idi tamo do onoga momka i jao si ga tebi, dosjeti li se istini.«

Pusti iza ovih riječi Bjesomar bijesa, a ovaj, uplašen kao sinja kukavica, čučao tri dana u rakiti te smišljao i razmišljao: kako li će obaviti tešku zapovijed. »Bit će meni taman ista muka sa Potjehom, kao Potjehu sa mnom«, mišljaše bijes. On pak bijaše pusti lakrdijaš, pak mu se nikako nije računilo na teški posao.

Dok je on tako čučao u rakiti, dotle ona druga dvojica bjesova, jedan u torbi Marunovoj, a drugi u njedrima Ljutišinim, bijahu već na poslu. Marun i Ljutiša počeše od onog dana lutati po gori i dolinama i malo kada noćivahu u kolibi — i to sve radi bjesova.

Šćućurio se bijes na dnu torbe Marunove, a taj je bijes volio bogatstvo nego li svoj desni rog. Bode on dakle Maruna po vas dan rogom u bokove i sve ga nagoni i sve mu cvili: »Hajde žurno, hajde! Treba da se traži, treba da se nađe! Da tražimo pčelce, da sakupljamo meda, da djeljamo rovaš od stotinu reda!«

Ovo govorio bijes, jer se u ono doba urezivalo na rovaše, koliko bi tko obogatio.

Ljutišu pak bocka rogom bijes u njedrima, a taj je bijes htio da bude najjači među svima i gospodar svemu svijetu. Goni i nagoni dakle on Ljutišu, da ide šumom tražiti mlade grabiće i tanane javore, da od njih izradi junački pribor i oružje. »Hajde žurno, hajde! Treba da se traži, treba da se nađe: koplje, luk i strijela po junačkoj ćudi, da strepe pred nama i zvijeri i ljudi!« — cvilio bijes.

Slušali Ljutiša i Marun svoje bjesove i eto tako lutahu za svojim poslom, kako ih bjesovi putili.

Potjeh pak onoga dana i još tri dana ostane uz djeda i podjednako misli i razmišlja: što li mu bješe Svarožić rekao. Jer Potjeh hoćaše da djedu istinu kaže, ali, eto, nikako da joj se dosjeti.

Tako dan, tako dva, tako tri. Kad al treći dan reći će Potjeh djedu:

»Zbogom, djede, odoh ja u goru i ne vraćam se, dok se ne dosjetim istini, pa makar trajalo deset godina«.

Vjest bijaše sijed starac, te mu na svijetu ne bijaše stalo ni do čega, jedino do njegova unuka Potjeha, kojega je ljubio i milovao kao uveli list rosicu. Zato on protrne i reče:

»Što li će meni, sinko, ta istina, kad ja, sijedi starac, mogu tri puta umrijeti, dok joj se ti dosjetiš?«

Tako reče i još se ražali više u srcu nego li u govoru i pomisli: »Kako li me dijete ostavlja!«

Al Potjeh odgovori:

»Idem, djede, jer sam tako smislio da je pravedno«.

Vjest bijaše mudar starac i pomisli: »Možda u ovome djetetu ima više mudrosti nego li u staračkoj glavi. Ako li pak jadan sagriješi na meni, morat će okajati na sebi, jer je pravedan i blagosloven«. Kad to pomisli Vjest, još se više rastuži, no ništa više ne reče, nego se izljubi s unukom i pusti ga da ide, kuda bijaše nakanio.

Potjeha pak jako zaboli srce za djedom, i malo, malo, te bi se na pragu predomislio i ostao uz djeda. No onda se silom otkine, kako bijaše odlučio, i pođe u goru.

Dok se Potjeh tako rastajao od djeda, dotle se i onaj bijes iz rakite nakanio da se prihvati svoga teškog posla i pošao do krčevine, da kakogod zaskoči Potjeha.

Ide dakle Potjeh u goru, a oborio glavu; kad on do prvog kamena, a pred njega bane onaj bijes.

»E, to je onaj isti«, pomisli Potjeh, »sasvim malen, nakazan, crn kao krtica, a rogat u velike rogove«.

Stane dakle bijes Potjehu na put i ne dade mu proći. Razljuti se Potjeh na ovo malo nakaze, što mu smeta, pa podigne kamen, baci se na bijesa te ga zgodi upravo među rogove. — »Ubio sam ga!« — pomisli Potjeh.

Al kad pogleda tamo, a bijes živ i zdrav i još mu narasla dva roga na onome mjestu, gdje ga je kamen udario.

»E, taj se ne tjera kamenom«, reče Potjeh sam sebi pa obađe bijesa i pođe dalje svojim putem. A bijes i opet skoči pred njega te sad s lijeva sad s desna trči i skače stazom pred Potjehom kao zec.

Tako oni stigoše do jednog mjesta, koje bijaše kao mala ravan među stijenama, a vrlo kamenita. — Na jednoj strani bijaše zdenac. — »Ovdje ću ostati«, pomisli Potjeh i odmah prostre kožuh pod divljaku jabuku i sjede, da razmišlja i da se u ovome miru dosjeti: što li mu bijaše uistinu kazao Svarožić.

Al kad to vidje bijes, sjede upravo pred Potjeha pod grm i stade praviti svoje blezgarije i dosađivati mu. Pušta bijes Potjehu guštere pod noge, baca mu čičke na košulju i nagoni mu skakavce u rukav.

— »Ovo je naopako, jadan!« — pomisli Potjeh, kad je to trajalo već neko doba. »Ostavio sam mudra djeda, rođenu braću i rodnu kolibu, kako bih se na miru dosjetio istini, a sad evo dangubim vrijeme sa ovom rogatom besposlicom«.

No kako bijaše došao po čestitom poslu, pomisli, da je najpravije, da ipak ovdje ostane.

III

Tako poživješe Potjeh i bijes zajedno na kamenitom zaravanku, i kako prvog dana, tako i svaki dan: bijes kvari i ometa posao Potjehu.

Istom svane lijepo jutro, a Potjeh ustane od sna i raduje se: »Tiha li dana, radosti moja! Danas ću se dosjetiti istini!« Al eto, već se sa divljake prosipa puna šaka jabuka po Potjehu, te mu sva glava zveči i sve mu se misli pometu. A ona se nagrda sa divljake smije i prenemaže od smijeha. — Il se opet Potjeh u hladu ponajbolje zamisli, i sve mu se čini: »Eto, eto, sad će mi sinuti u pameti, sad ću se domisliti istini!« — A ono bijes u onaj čas izdaleka namjeri sa bazgovom cijevi i polije Potjeha mlazom one hladne vodice, te mu se odmah izgubi u glavi, štogod bijaše smislio.

I štogod ima ludorije, štogod ima blezgarije, to bijes po zaravanku stvara. A još bi nekako i bilo, da se nije Potjehu nekuda i mililo gledati ove ludorije. Koliko promišlja o svom poslu, toliko mu se oči otimaju, da gleda, što li sve stvara ono ludo čeljade.

Dogrdjelo to već i samom Potjehu, jer ga sve više želja mori, da se k djedu vrati, a vidi, da se uz ovog bijesa nikada ne će dosjetiti istini.

— »Moram se ja njega riješiti«, odluči Potjeh.

Ele, jednoga jutra zamislio bijes novu dangubu. Popeo se on na vrh stijene, na kojoj bijaše strma vododerina u kamenu, zajašio glatki klipić i spustio se po vododerini kao munja. Omili bijesu odmah ta igra kao nijedna druga, te mu se prohtjelo društva za nju. Uze on dakle travu i zazviždi u travu preko stijene i šume, a ono iz grmlja,

kamenja, iz rakite i šaša dotrkaše, dođipaše sve mali bjesovi kao onaj prvi. On njima zapovijeda, a oni svaki uhvatiše po klipić, pa na stijenu. Pa da vidiš, kada sjedoše na klipiće, te kad poletješe niz vododerinu! A bilo ih svake ruke i svakog plemena bjesovskoga. Crveni

kao crvendaći, zeleni kao zelembaći, rutavi kao janje, golišavi kao žabe, rogati kao puž, šušati kao miš. Takovi oni lete niz vododerinu na svojim klipićima, kao luda vojska na ludim konjima. Lete niza stijenu, jedan drugomu za petama i ne zaustavljaju se do pol zaravanka, gdje ležaše velik kamen, sav obrastao mahovinom. Tu se zaustavljaju na mahovini te se od velikog zamaha i od puste ludorije koprcaju jedan preko drugoga.

Tako se spušta i hohoće luda družba dva tri puta, a u Potjehu sve jedna misao drugu goni: i gledao bi ih i smijao bi im se, a opet ga jad hvata, što mu toliku halabuku dižu, pa tko bi se u njoj domislio istini. Amo tamo, amo tamo, al onda odluči Potjeh: »E, nema smijeha ni šaranja, ja se tih danguba riješiti moram, jer uz njih badava sam došao ovamo«.

A Potjeh je opazio, da sa vododerine silaze klipići baš pravcem prema zdencu, pa da nema onoga kamena sa mahovinom, odoše bjesovi strmoglavce u zdenac. Prikuči se dakle Potjeh onomu kamenu, pa kad se bjesovi uz hohot i grohot spustiše na svojim klipićima niz stijenu, a moj ti Potjeh brže odvali onaj kamen, i poleti luda vojska pravcem do zdenca. — Do zdenca, pa u zdenac, naglavce sve jedan za drugim, sve jedan preko drugoga: i crveni kao crvendaći, i zeleni kao zelembaći, i rutavi kao janje, i golišavi kao žabe, i rogati kao puž i šušati kao miš, a prvi među njima onaj, koji se bješe Potjeha nadovezao.

A Potjeh odmah navali onaj kamen na bunar, i eto tako se uhvatiše bjesovi kao muhe u loncu.

Obveseli se Potjeh, kako li se riješio bjesova, pa ode da sjedne i da se sada na miru dosjeti istini.

Al jao si ga njemu, jer se u zdencu počeše vrtjeti i bjesniti bjesovi kao još nikada. — Iz zdenca počeše na sve pukotine iskakivati sitni plamečci, što su ih od ljute muke bacali bjesovi. — Stadoše žišci skakutati i titrati oko zdenca, te Potjehu odmah zakruži glava. Zatvori Potjeh zato oči, da mu ne smetaju žišci.

Al ono u zdencu tolika galama, buka, piska i lupa, cvil i lavež, kucanje i zapomaganje, da Potjehu sve uši pucaju, pa gdje bi mogao o čem da misli! — Zato on začepi uši, da ne čuje.

Al onda poče do njega pridolaziti para i sumpor i čađa, što su ih u smrtnoj stisci puštali na pukotine zdenca bjesovi. — Okruži čađa i sumpor Potjeha i stade ga tušiti i gušiti.

Spozna dakle Potjeh, da tu nema hasne. »E sada vidim bolan; poklopljeni bjesovi sto puta gori od pustenih«, reče Potjeh. »Pa hajd da ih pustim, kad ih se ne mogu riješiti. Opet mi je lakše uz njihovu lakrdiju, nego li uz toliko zapomaganje!«

Ode on dakle tamo i otklopi kamen, a uplašeni bjesovi ko divlje mačke poiskakaše na sve strane i utekoše kud koji u goru i nikada ih više na zaravanak.

Ostade samo onaj jedan, crn kao krtica, a rogat u velike rogove, jer on od straha pred Bjesomarom nikako nije smio da ostavi Potjeha.

Nego i on se od onoga dana nekuda malo smirio i više poštovaše Potjeha nego dosele.

I tako se njih dva nekako pogode: obiknu jedan na drugoga i stanu živjeti jedan uz drugoga.

Al eto već minulo gotovo i godinu dana, a Potjeh još ni izdaleka da se domisli istini: što li mu zapravo bijaše rekao Svarožić?

Kad već godina blizu, al bijesu počelo dozlogrđivati.

— »Dokle ću ja ovako ovdje bivati?« pomisli on. Stoga jedne večeri, kad je Potjeh baš bio nakanio da zaspi, dođe bijes do njega i reče:

— »A kako ti to, golube, sjediš ovdje već malo ne godinu dana i što će to tebi? Eno ti možda djed na krčevini već i umr'o za to vrijeme!«

Zaboli Potjeha srce, kao da ga iglom ubolo — al on reče: — »Eto, tako sam odlučio, da ne idem odavle, dok ne doznam istine, jer je istina preča od svega.« Tako reče Potjeh, jer on bijaše pravedan i blagosloven.

No Potjeha se duboko kosnulo, što je bijes spomenuo o djedu, i cijele noći ne mogaše Potjeh da zaspi, nego se kida i lomi i sve misli: kako li je sa djedom, sa milim starcem njegovim?

IV

Djed pak življaše za to vrijeme na krčevini sa Marunom i Ljutišom, ali bijaše život okrenuo žalosno po djeda. — Nijesu marili unuci za djeda, niti nastojali oko njega. Niti mu dozivali dobra jutra ni lake noći, nego jednako hodali za svojim poslovima i slušali svoje bjesove u torbi i njedrima.

Donosio Marun svaki dan nove pčelce iz šume, tesao grede, gradio i sagradio novu kolibu. A ponajpače izdjeljao deset rovaša i svaki dan broji i prebraja: kad će se rovaši ispuniti?

Ljutiša pak hodao po lovu i razboju, donosio krzna i divljači, dovlačio plijena i blaga, a jednoga dana doveo i dva roba zarobljena, da služe i poslužuju braću po vas dan.

Teško i nemilo bivalo djedu Vjestu uza sve ovo, a teško i sve nemilije gledali unuci na starca. Šta će im starac, kad ne će da ga služe robovi nego sramoti unučad te sam drva cijepa i sam donosi vodu sa kladenca? — Tako došlo, te štogod bilo na starcu, sve smetalo unucima, pa i to, što je starac jednako prilagao svaki dan po cjepanicu svetom ognju.

Opazio dobro starac Vjest, kuda sve to ide i da će se njemu doskora raditi o glavi. Ništa ne požali za životom, jer što će mu život, nego požali, što će umrijeti, a da ne vidi Potjeha, blagosloveno dijete svoje, radost starosti svoje.

Jedne večeri dakle (a bijaše to baš one večeri, kad se Potjeh onako lomio radi djeda) reče Marun Ljutiši: — »Hajde, brate, da se riješimo djeda. U tebe je oružje, dočekaj ga na kladencu pa ga smakni«.

Ovo ponajpače govoraše Marun, jer mu se htjelo pod svaku cijenu stare kolibe, da na onome mjestu podigne pčelinjak. — »Ne mogu, brate«, odvrati Ljutiša, kojemu na krvi i na razboju ne bijaše toliko otvrdnulo srce, koliko Marunu na bogatstvu i rovašima.

Al Marun nikako ne popušta, jer mu bijes u torbi jednako šapće i došapćuje. Vidio bijes u Marunovoj torbi, da će on prvi maknuti Vjesta sa ovoga svijeta i tako steći veliku hvalu pred Bjesomarom.

Nagovara dakle Marun Ljutišu, al Ljutiša nikako ne htjede da svojom rukom ubije djeda. Složiše se dakle i dogovoriše napokon, da će još iste večeri potpaliti staru kolibu. Neka izgori ona i u njoj starac.

Kad se sve na krčevini smirilo, odaslaše oni dakle robove, neka čuvaju te noći u šumi stupice. Braća pak odšuljaju se do kolibe Vjestove, zatvore izvana vrata teškim klinom, kako ne bi djed utekao iz plamena, i podmetnu vatru pod sva četiri ušaka.

Kad bijaše sve gotovo, odoše oni daleko u goru, da ne čuju djedovo zapomaganje. Dogovoriše se, da će obaći čitavu planinu kolika

je, kako se ne bi vratili do jutra, dok bude sve gotovo: i djed i koliba spaljeni.

Odoše oni, a vatra polako stade lizati oko uglova. No ono je bila stara orahovina, tvrda kao kamen, te plamen sve oko nje liže i oblizuje, ali ne može da je zahvati. Istom kasno u noć uhvati se vatra krova.

Probudi se starac Vjest, otvori oči i vidi, da mu krov nad glavom gori. Ustade i pođe do vrata, pa kad nađe, da su teškim klinom zamandaljena, odmah znadijaše, čiji je posao.

— »Oj, djeco moja, jadnici moji!« — reče starac. »Iz srdaca vaših vadite, a na rovaše mećete. Ali gledajte: još vam rovaši nisu puni i mnogo čislo na njima fali, a srca ste već do dna ispraznili, kad eto palite djeda i rodnu kolibu.«

To pomisli djed Vjest o Marunu i Ljutiši i više o njima ni jedne ne pomisli, nit se radi njih ražali, nego pođe da sjedne i da spokojno sačeka smrt.

Sjedne on dakle na škrinju i zamisli se o svom dugom životu. I što god je bilo u životu, ništa mu se ne učini teško, jedino to, što u svom smrtnom času nema uza se Potjeha, ljubljeno dijete svoje, koje ga je toliko ražalilo.

Dok on tako razmišljaše, dotle je stajao već sav krov u plamenu kao baklja.

Gorjele i pregorjele grede, stale pucati tavanice. Progorjele, popucale, pa se sa obje strane kraj starca urušile i grede i tavanice sa plamenom u izbu. Okružio plamen Vjesta, raskrio se krov nad njime, vidjelo se gdje se zora po nebu razilazi pred suncem. Ustade stari Vjest, podiže ruke i oči k nebu i tako čekaše, da plamen odnese sa ovoga svijeta i njega starca i staru kolibu njegovu.

V

Teško se izmučio one noći Potjeh, a kad zora stade svitati, pođe on do zdenca, da ohladi vruće obraze.

Upravo sunce nad nebo, a Potjeh prišao zdencu. Kako k zdencu al iz vode zasjaji svjetlost. Zasjaji, podiže se, te kraj zdenca stade pred Potjeha prekrasno momče u zlatnom odijelu. A bijaše ono Svarožić.

Protrne od radosti Potjeh i reče:

— »Moj božiću Svarožiću, koliko te čekam! Reci mi jadnome, što li mi ono reče da imam učiniti? Evo se ovdje kinim i mučim i dozivam svu mudrost godinu dana —i nikako da se dosjetim istini!«

Kad on to reče, Svarožić nekud zlovoljno strese glavom i zlatnim pramom.

— »Ej momčiću, momčiću! Rekao sam ti, da ostaneš uz djeda svoga, dok mu ljubav ne vratiš, i da ga ne ostavljaš, dok on tebe ne ostavi,« — reče Svarožić.

A onda još reče:

— »Mislio sam, da si ti najmudriji od braće, a eto ti baš i jesi najluđi. Kiniš se i mučiš i dozivaš mudrost godinu dana, da doznaš istinu. A da si poslušao srce svoje, kad ti je na pragu kolibe govorilo, da se povratiš i da ne ostavljaš djeda, eto ti, jadan, istine i bez mudrosti!«

Tako reče Svarožić i još jedared zlovoljno strese glavom i zlatnim pramom, pa se ogrnu zlatnom kabanicom i nestade ga.

Zastiđen i zatečen ostade Potjeh sam uza zdenac, a iza kamena smijao se onaj lakrdijaš, onaj bijes: sasvim malen, nakazan i rogat u velike rogove. Dopalo se bijesu, gdje Svarožić onako postidi Potjeha, koji bijaše toliko pravedan. Kad se Potjeh povratio od prve zabune, kliknu radosno: — »Brže da se umijem i da poletim do miloga starca svoga.« To reče i prikuči se zdencu, da se umije. Nagnu se Potjeh da zahvati vode, nagnu se odviše, oskliznu se i padne u zdenac.

Padne u zdenac i utopi se.

VI

Iskoči bijes iza kamena, skoči na rub zdenca i pogleda, da na svoje oči vidi, je li istina, što mu se učinilo.

Jest, utopio se Potjeh, eno ga, leži na dnu vode, bijel kao vosak.

— »Oje oj!« zacviči bijes, koji bijaše posve ludo čeljade. — »Oje oj! danas selim, brate moj!«

Cičao bijes, da je sve zvonilo sa onih stijena oko zaravanka. A onda se upre o onaj kamen, koji bijaše oslonjen na rub zdenca, a kamen se prevali i dobro poklopi zdenac. Pa onda još povrh kamena baci bijes kožuh Potjehov, pa još na kožuh sjedne on sam, pa onda stade igrati i skakati po kožuhu:

»Oje, oj! Oje oj! dovršen je poso moj!« — ciči bijes.

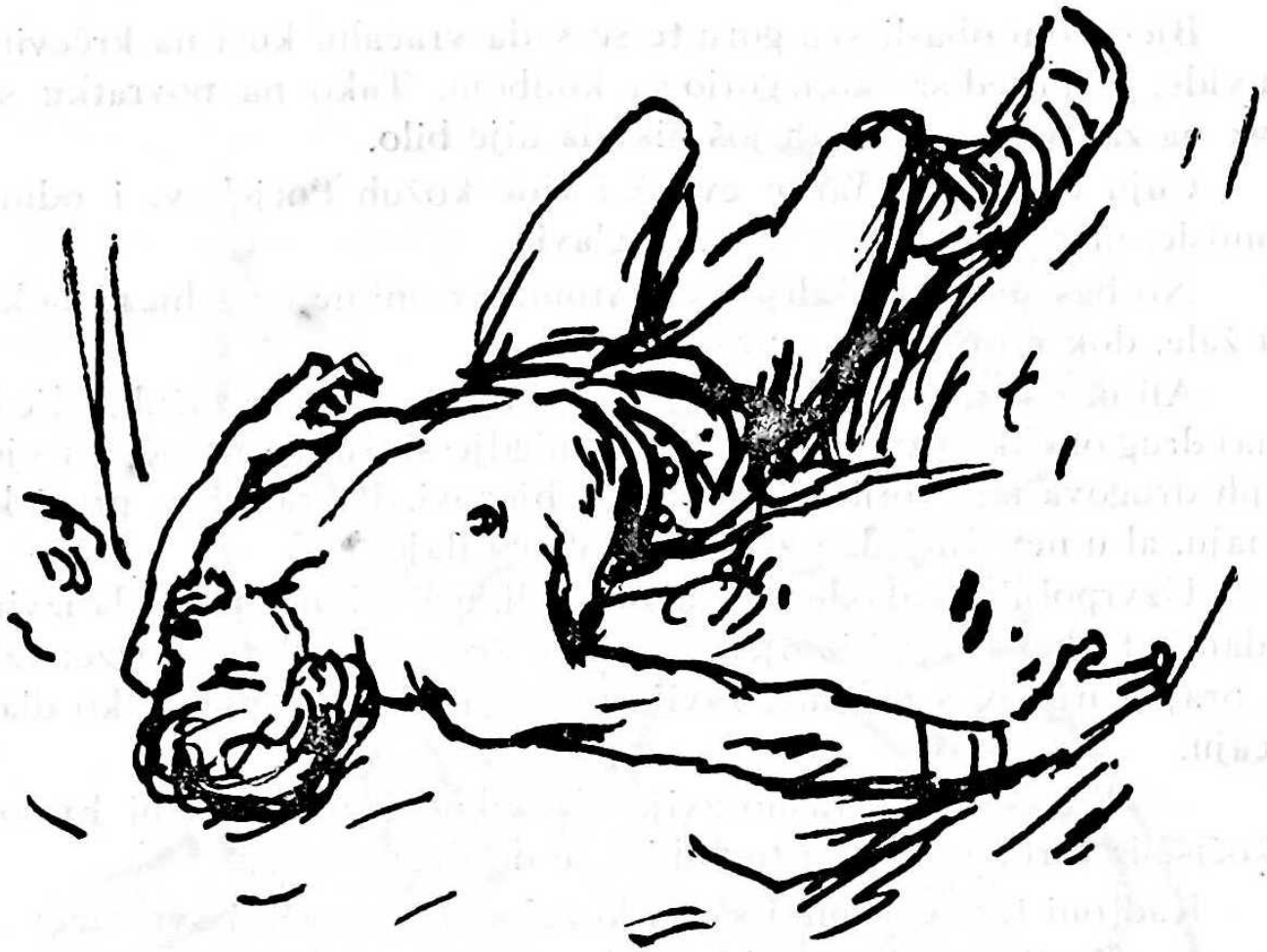

Malo, malo igrao po kožuhu, malo, malo cičao.

Al kad se već bješe umorio, ogleda se po zaravanku — i nekuda mu čudno bude.

Naučio se bijes na Potjeha i nikada još nije imao tako lagodnog živovanja kao uz ovog pravednika. Uz njega je po miloj volji lakrdijao, niti mu je tko zanovijetao, niti mu tko zapovijedao. A sad, pomisli li pravo, treba da se vrati u rakitu, u ono blato, do ljutog cara Bjesomara, a među pet stotina bjesova, sve samih bijesnih prica, kao što i on sam bijaše.

Bijaše on tomu odvikao. Promisli on, promisli malo, snuždi se, snuždi malo, — pa sve jače. I što bi dlanom o dlan udario, eno ga, ludo i bezglavo čeljade, što čas prije klikovaše, stade sada plakati i revati i valjati se po onom kožuhu od ljutog jada.

Reve on i zavija, te ono ništa ne bijaše, što je prije cičao. Bijes kao bijes: kad reve, onda baš reve — i sve čupa dlake sa onoga kožuha i valja se po njemu, kao da je s uma sišao.

U taj čas stigoše na zaravanak Ljutiša i Marun.

Bjehu oni obašli svu goru te se sada vraćahu kući na krčevinu, da vide, je li djed sretno izgorio sa kolibom. Tako na povratku stigoše na zaravanak, gdje ih još nikada nije bilo.

Čuju Ljutiša i Marun cvilež i vide kožuh Potjehov, i odmah pomisle, nije li Potjeh kakogod zaglavio.

No baš se i ne ražališe za bratom, jer oni ne mogahu ni za kim da žale, dok nose bjesove uza se.

Ali uto se počeše vrpoljiti njihovi bjesovi, jer su začuli, gdje im onaj drug onoliko zavija. A ne bijaše nigdje složnijeg naroda ni vjernijih drugova u nevolji negoli bijahu bjesovi. Po rakiti se pru i kezmaju, al u nevolji jedan za drugog glavu daje.

Uzvrpoljili se dakle oni, uznemirili, naćulili uši, pa onda izvirili jedan iz torbe, a drugi iz njedara. I kako izviriše, odmah opaze: valja se brajan njihov s nekime, zavija i reve i samo se vidi kako dlake frcaju.

— »Razdere ga strašno zvijere!« viknuše uprepašteni bjesovi, iskočiše iz torbe i njedara te pohitješe do druga svoga.

Kad oni tamo, al onaj se na kožuhu prenemaže i sve viče:

— »Pogibe onaj momak! Pogibe onaj momak!« Tišaju bjesovi druga, misle: trn mu je u peti, ili mu komarica u uhu — jer oni ne bijahu živjeli uz onog pravednika te za drugo ne znađahu da se cvili.

Al onaj jednako reve, i ne možeš svoga glasa čuti niti ga možeš smiriti.

A bjesovi u sto muka, što će s njime? A ne mogu da ga ostave u ovoj nevolji. Smisle napokon: uhvate svaki po rukav od kožuha i odvuku kožuh i na njemu druga, te tako otkasaju u šumu, a iz šume u rakitu do Bjesomara.

Ljutiša i Marun pak po prvi puta nakon godine dana nađoše se bez svojih bjesova. Kad bjesovi od njih odskočili, braći se u isti čas učinilo, kao da su godinu dana slijepi svijetom hodali i kao da su ovog časa na zaravanku opet progledali.

Pogledaše se kao u beznanju, pogledaše se, jer odmah upoznaše, kakvu su grjehotu na djedu počinili.

— »Brate! rode!« — kliknuše jedan drugome, — »da poletimo, da spasemo djeda«. — I poletješe, kao da su im krila sokolova, do krčevine.

Stignu oni do krčevine, a ono koliba bez krova, a iz izbe plamen kao stup. Samo joj stoje zidovi i vrata, teškim klinom zaklenjena.

Dohrle braća, odbiju klin, nasrnu u izbu i iznesu na svojim rukama iz plamena starca, kojemu taman bijaše plamen obuhvatio noge.

Iznesu Ljutiša i Marun djeda, polože ga na leđinu i stajahu kraj njega, a ne smiju ni riječi da progovore.

Malo potrajalo, otvori starac oči i kad ih ugleda, ništa ne reče njima, nego upita:

— »Jeste li gdjegod u gori našli Potjeha?«

— »Nismo, djede«, — odvrate braća i ne smiju da u oči djedu glede. »Eno poginu Potjeh, utopio se jutros u zdencu. Nego nama, djede, oprosti, a mi ćemo te služiti i nastojati kao robovi«.

Kad oni ovo rekoše, uspravi se djed Vjest i ustane na noge.

— »Vama je, djeco moja, vidim, oprošteno, jer eto živi ostadoste. Al onaj, koji najpravedniji bijaše, onaj morade životom okajati svoju krivicu: Hajde, djeco, vodite me, da vidim, gdje je poginuo«.

Skrušeno poslušaše Marun i Ljutiša, uzeše djeda pod ruku i povedoše ga spram zaravanka.

Tek što su malo išli, opaze, da su zašli i da na tom putu još nikada ne bijahu. Rekoše djedu, no on kaže, da pođu dalje tim putem.

Tako stigoše do jedne strmine, a na strmini vodio put sve do grebena.

— »Umrijet će nam djeda ovaki slab na ovoj strmini«, — šaptahu braća.

Al starac Vjest samo reče: »Hajdemo, djeco, kud put ide«.

I oni se stadoše verati putem, a starac sve sinjiji i blijeđi u licu. A gore na grebenu sve nešto milo zuji i bruji i blista i sjaji.

Kad oni na greben, ali onijemješe i skameniše se od čuda i strave.

Pred njima ni gore ni doline, ni brda ni ravnine ni ničega, nego se pružio bijeli oblak kao bijelo more. Bijeli oblak, a po njemu rumen oblačak. Na rumenom oblačku stakleno brdo, na staklenom brdu zlatan dvor, a do dvora široke stube vode.

Bijaše ono zlatan dvor Svarožića. Iz dvora mila sjajnost blista: što od rumenog oblačka, što od staklenog brda, a što od onog suhog zlata, al ponajviše sa prozora od dvorane sjaji. Jer tamo sjede uzvanici Svarožićevi na okupu te iz zlatnih kupa zdravlje nazdravljuju onome, koji im novi pridolazi.

Al Svarožić niti uziva niti u dvor pušta ikoga, koji krivicu kakovu na duši nosi. Zato se u dvorani sakupila družba plemenita i uzorita, pa od nje na prozore ona svjetlost sjaji.

Na grebenu stoji djed Vjest sa unucima — zanijemili pa u ono čudo gledaju. Gledaju — kad al odjednom opaze, gdje na onim stubama do dvora neko sjedi. Pokrio lice rukama te plače.

Pogleda starac, pogleda bolje i upozna: ono je Potjeh.

Zatrepti duša u starca, osovi se on i zovnu preko oblaka:

»Što je tebi, dijete moje?«

»Evo me, djede, izdignula iz zdenca neka velika svjetlost i prenijela me ovamo. Do ovuda dospjeh, a u dvor ne puštaju, jer sam se o tebe ogriješio«, — odvraća Potjeh.

Prosuše se suze djedu niz lice. Otimaju mu se i ruke i srce, da ogrli ljubljeno dijete svoje, da ga utješi, da mu pomogne, da izbavi čedo svoje milovano.

Pogleda Marun i Ljutiša u djeda, al djed se sav izmijenio u licu, posinjio, propao i nije nalik na živog čovjeka.

— »Umrijet će nam starac pred ovom strahotom«, šaptahu oni jedan drugome.

Al se starac uto posve ispravio i već se od njih otputio, te se okrenu k njima i reče:

»Idite vi, djeco, vratite se na krčevinu, pa kad vam je oprošteno, vi živite i uživajte u pravednosti ono, što vam je suđeno. A ja idem da pomognem onome, kojemu se najbolje daje uz najtežu cijenu«.

Bijaše glas u djeda posve oslabio, al pred njima stajaše ravan kao stup.

Zagledaše se Ljutiša i Marun: što li ono djeda bunca, da će prijeći preko oblaka, a eto ni sape za govor nema?

Al se već starac odvojio od njih. Odvojio, pošao, zakoračio po oblaku, kao da je ledina. Pa kako zakoračio, tako i pošao. Ide starac, ide, a noge ga nose, kao da je perce, a halja mu se na vjetru vije, kao da je oblak po onom oblaku. Tako do rumenog oblačka, tako do staklena brda, tako do širokih stuba. Pohrli starac na stube do unuka. Oj radosti moja, gdje obuhvati djed unuka! Ogrli ga, obuhvati ga, kao da ga nikad otpustiti ne će. I sve slušaju Marun i Ljutiša: preko oblaka se čuje, kako starcu i djetetu grudi jecaju od velike sreće.

Uhvati onda starac za ruku unuka i povede ga uza stube do vrata dvora. Lijevom rukom unuka vodi, a desnom rukom pokuca na dveri.

I vidi čuda! Odmah se vrata širom raskriliše, otvori se sva sjajnost dvora, a uzvanici i gosti plemeniti dočekaju na dvorima djeda Vjesta i unuka Potjeha.

Dočikaju, ruke im pružaju i u dvor ih vode.

Još vidješe Marun i Ljutiša, gdje uz prozore prolaze i gdje ih za stol meću: prvog među prvima djeda Vjesta, a do njega Potjeha, te tamo zlatno momče Svarožić zlatnom kupom goste zdravi.

Velika strava uhvati Ljutišu i Maruna, kad se nađoše sami pred ovom strahotom.

— »Da sidemo, brate, na našu krčevinu«, šapnu Marun. I okrenuše i sađoše. Smućeni od tolikoga čuda stigoše na krčevinu i nikad više onoga puta ni grebena ne mogahu u gori naći.

Tako bilo i svršilo se.

Marun i Ljutiša poživješe na krčevini. Poživješe dug život kao valjani momci i ljudi, odgojiše čestito koljeno, sinove i unuke. Svako se dobro predavalo od oca na sina, pa i sveti oganj, da se k njemu prilaže po cjepanica svakim danom, kako se nikad ne bi izgasio.

Ele, pravo se bijaše Bjesomar pobojao Potjeha. Jer da nije poginuo Potjeh tražeći istinu, niti bi bjesovi ostavili Maruna i Ljutišu, niti bi na krčevini bilo svetog ognja ni čestitog naroda.

Ovako pak sve izišlo na bruku i sramotu Bjesomara i njegove vojske.

Kad Bjesomaru ona dva bijesa dovukli kožuh Potjehov i na njemu trećeg druga, koji još sveudilj revaše kao sulud, razljuti se strahovito Bjesomar, jer spozna, da im izmakoše sva tri momka. — Od velikoga jada dade on svoj trojici bjesova potkresati rogove, neka hodaju vas život okresani na ruglo svakomu.

Al isto na Bjesomaru osta najveća sramota. Eno, svaki mu se dan kašlje od svetoga dima, a u šumu nikud ne smije izaći, da ne susretne koje valjano čeljade.

Ništa dakle ne osta Bjesomaru od svega ovoga negoli prazan kožuh Potjehov. I neka mu je, jer Potjehu i onako ne treba kožuha u zlatnome dvoru Svarožićevu.

RIBAR PALUNKO I NJEGOVA ŽENA

I

DOZLOGRDIO ribaru Palunku njegov bijedni život. Živio on sam na pustome morskome kraju i hvatao po vas dan ribe na koštanu udicu, jer se za mreže u onome kraju još nije znalo. A što možeš da uhvatiš na udicu! — »Kakav li je ovo bijedni život?« — govorio Palunko sam sebi, — »što danas uhvatiš, to večeras pojedeš — i nikakove radosti nema za mene na ovome svijetu«.

Bijaše pak dočuo Palunko, da imade po svijetu bogatih župana i gavana silnika, što žive u slasti i lasti, u zlatu i u raskoši. Uvrtio si dakle Palunko u glavu, kako bi i on jednom takovo bogatstvo vidio i u njem proživio. Zato se zarekne, da će tri dana sjediti u svom čunu na morskoj pučini, a riba hvatati ne će, ne bi li mu ovaj zavjet pomogao.

Tako Palunko sjedi tri dana i tri noći u svom čunu na morskoj pučini — tri dana sjedi, tri dana posti, tri dana ribe ne hvata. Kad treći dan istom počelo svitati, al se iz mora izdigne srebrn čun, na njem zlatna vesla, a u čunu, kao kraljevna jasna, stoji blijeda Zora-djevojka.

— »Tri dana čuvao si život mojim ribicama, a sad reci, što želiš da ti dobro učinim?« — progovori Zora-djevojka.

— »Pomozi mi iz ove bijede i pustoga života. Eto po vas dan se prebijam uz ovaj pusti kraj. Što danas nahvatam, to večeras pojedem, te za mene nikakve radosti nema na ovome svijetu«, — reče Palunko.

— »Idi kući, naći ćeš, što ti treba«, — reče njemu Zora-djevojka. Kako rekla, tako propala sa srebrnim čunom u more.

Požurio Palunko na obalu pak do svoje kuće. Kad on do kuće, al pred njega izađe sirota djevojka, sva umorna od dalekoga hoda onamo iz zagorja. Reče djevojka: »Eno mi mati umrla, nikoga na svijetu nemam, uzmi me za ženu, Palunko«.

Ne zna sada Palunko, što da uradi. »Je li ovo, bolan, sreća, što mi je šalje Zora-djevica?« Vidi Palunko, da je ono bijedna sirotinja kao i on, al opet se boji, da ne bi krivo učinio i svoju sreću proigrao. Zato pristane i uze onu sirotu za ženu. A ona, kako bila umorna, leže i spavaše do drugoga dana.

Jedva Palunko dočekao drugoga dana, da vidi, kakova će ono sreća da nastane. Al drugoga dana nije ništa bilo, nego kad Palunko uze udice, da ide u ribu, žena ode u planinu, da bere lobodu. Vratio se u večer Palunko, vratila se žena, te uz ribu i nešto lobode večerali. »E, ako li je ovo sva sreća, onda sam i bez toga mogao biti«, pomisli Palunko.

Kad prošla večera, sjela žena uz Palunka, da mu krati vrijeme, da mu priča priče. Priča ona o gavanima i carskim dvorima, o zmajevima što blaga čuvaju i o kraljevni što u vrtu biser sije a alem žanje. Sluša Palunko, sve mu srce od radosti poigrava. Zaboravio Palunko

bijedu svoju — tri bi godine ovako slušao gdje mu priča. Al se još više obradovao Palunko, kad se domislio: »Ovo je žena vilinska, pokazat će mi put do blaga zmajeva ili do vrta kraljevne. Treba samo da se strpim, da je ne ojadim«.

Čeka Palunko — dan za danom prolazio, prošla godina, prošle dvije. Već im se i sinak rodio — nazvali ga Vlatkom malim. Al ono u stvari jednako ostalo: Palunko ribu hvata, a žena se obdan po planini za lobodom prebija, uvečer večeru vari, a za večerom dijete nuna i Palunku priče priča. Sve ljepše ona priča, a sve teže čeka Palunko, dok mu jedne večeri ne dogrdjelo. te kad se žena raspripovijedala o golemu bogatstvu i raskoši Kralja Morskoga, skoči gnjevan Palunko. ščepa ženu za ruku i reče:

— »Sada više oklijevanja nema, nego ti mene sutra na uranku vodi do dvorova Morskoga Kralja«.

Uplašila se žena, gdje je Palunko onako skočio. Reče ona njemu, da ne zna, gdje su dvori Morskoga Kralja, ali Palunko jarostan izbije ženu i zaprijeti joj, da će je ubiti, ne oda li mu tajnu vilinsku.

Sad spozna sirota žena, da ju je Palunko držao za vilu, te se rasplače i reče:

— »Nisam ja, bolan, vila, nego sam sirota žena, koja čarolija ne znam. A što tebi pričam, to mi srce kazuje, da te razonodim«.

Još se više na ovo razjario Palunko, gdje se tako varao za dvije duge godine, te gnjevan zapovjedi ženi, da sutra prije zore pođe sa djetetom morskim žalom na desnu stranu, a Palunko će poći na lijevu — i da se ne vraćaju, dok ne nađu puta do Morskoga Kralja.

Kad u zoru, al plače žena i moli se Palunku, da se ne rastaju. »Tko zna, gdje će koje od nas nastradati na ovom kamenitom žalu«, — govorila ona. Al Palunko opet nasrnuo na nju, te ona onda uze dijete i ode plačući, kuda joj muž zapovjedio. Palunko pak ode na drugu stranu.

Išla tako žena sa djetetom, malim Vlatkom, iša za sedmicu, išla za dvije. Nigdje ne nalazila puta do Morskoga Kralja. Umorila se već jadnica kruto te jednoga dana zaspala na kamenu uz more. Kad se probudi, ali nestalo čeda, nejakoga Vlatka.

Koliko se uprepastila, ukočile joj se suze na srcu, a od velike joj se žalosti prekinula riječ, te ona onijemjela.

Vratila se sirota njemica uz obalu morsku i stigla kući. Sutradan došao i Palunko. Ne našao puta do Morskog Kralja, vratio se jarostan i bijesan.

Kad on u kuću, al nema čeda Vlatka, a žena nijema. Ne može da mu kaže, što se slučilo, nego sva propala od tuge.

Tako od onog dana u njih bilo. Žena niti plače, niti kuka, nego nijema po kući radi i Palunka dvori, a kuća tiha i pusta kao grob. Za neko vrijeme podnosi Palunko ovu žalost, al onda mu sasvim doja-

dilo: gdje se bijaše najbolje ponadao raskoši Kralja Morskoga, tu mu došla ova bijeda i nevolja.

Riješi se, ele, Palunko te se jednog jutra opet poveze na more. Na moru tri dana sjedi, tri dana posti, tri dana ribe ne hvata. Kad treći dan, pred njega iziđe Zora-djevojka.

Priča joj Palunko, što se slučilo i potuži se:

— »Gori je ovo jad nego li prije bijaše. Nestalo djeteta, žena nijema, kuća pusta. Da svisnem od jada!«

— »Što si zaželio? Još ću ti jednom pomoći«.

Al u Palunka samo jedna luda pamet, te kako si bijaše upiljio u glavu, da se nagleda i naužije bogatstva Kralja Morskoga, tako i ne zatraži, da mu se čedo vrati, niti da mu žena progovori, nego se moli Zori-djevojci:

— »Hajde mi, svijetla Zoro-djevice, pokaži put do Morskoga Kralja«.

I opet ništa ne reče Zora-djevojka, nego lijepo uputi Palunka:

— »Kad o mladom mjesecu stane dan svitati, ti sjedni u čun, čekaj vjetra i otiđi vjetrom prema istoku. Odnijet će te vjetar do ostrva do Bujana, do kamena do Alatira. Tamo ću te dočekati i put ću ti do Morskoga Kralja pokazati«.

Ode Palunko radostan kući.

Kad bilo o mladome mjesecu, al on ništa ženi ne govori nego rano zorom u čun sjeda, vjetra čeka i ode vjetrom prema istoku.

Nosi vjetar čun i nanese ga do mora neznanoga, do ostrva do Bujana. Pliva bujno ostrvo kao zeleni vrt. U njem bujna trava i tratina, u njem loza vinova, u njem mandula rascvjetana. Nasred ostrva dragi kamen, bijel gorući kamen Alatir. Pol kamena ostrvom žari, pola pod ostrvom u more svijetli. — Tuj na ostrvu na Bujanu, na kamenu na Alatiru, sjedi Zora-djevojka.

Lijepo Zora-djevojka Palunka dočekala, lijepo ga uputila. Pokazala mu, gdje do ostrva na moru pliva kolo mlinsko, a oko kola Morske Djevice igre igraju. Još ga lijepo naučila, kako će se kolu namoliti, da ga spusti do Kralja Morskoga, a da ga ne progutaju jazi morski.

Još mu reče Zora-djevojka:

— »Velikoga ćeš se dobra i raskoši naživati u Kralja Morskoga, al znaj: na zemlju ne možeš da se vratiš, jer su tri strahovite straže postavljene. Jedna valove diže, druga vjetar vije, a treća munje križa«.

A Palunko radostan u čun sjeda i poveze se do kola mlinskoga, misleći u sebi:

— »Ne znaš, Zoro-djevice, što je bijeda na ovome svijetu. Ne ću se lje zemlje zaželjeti, gdje ostavljam pustu nevolju!«

On do kola mlinskoga, a oko kola Morske Djevice pustopašne igre igraju. U val rone, po moru se gone, kose im se po valu rasteple, srebrne im peraje trepere, a rumena im se usta smiju. I po kolu sjedaju i oko kola more zapjenjuju.

Doplovi čun do kola mlinskoga, a Palunko, kako ga Zora-djevica učila, tako učinio: dignuo veslo nad more, kako ga ne bi morski jazi progutali, te ovako mlinskom kolu progovorio:

— »Kolovrta navrta, ili do jaza mrtvoga, ili do Kralja Morskoga«.

Kad Palunko ovo izrekao, šiknuše Morske Djevice kao srebrne ribice, okupiše se oko kola, uhvatiše se bijelim rukama za žbice te zavrtješe kolo — zavrtješe ga hitro, vrtoglavo.

Učini se vir u moru, učini se vir strahovit, vir dubok, utegnu vir Palunka, zakruži Palunkom kao tananom šibicom i spušta ga do silnih dvorova Kralja Morskoga.

Još Palunku u ušima šum morski i pustopašni smijeh Morskih Djevica, ali već se on našao na krasnome pijesku, na sitnome pijesku od suhoga zlata.

Oglednu se Palunko i kliknu: »E, čuda mi divnoga, čitava poljana od zlatnoga pijeska!«

Ono samo misli Palunko, da je poljana, kolika je, ali ono bila velika dvorana Kralja Morskoga. Oko dvorane stoji more kao mermerni zidovi, nad dvoranom stoji more kao svod stakleni. Od kamena od Alatira plavi svijetlo kao plava mjesečina. Ovjesile se nad dvoranom grane od bisera, uzdigli se po dvorani stolovi od koralja.

A na kraju, na drugom kraju, svirale gdje svire i sitni praporci gdje biju, onamo u zlatnome pijesku uživa i počiva Kralj Morski. Pružio se u zlaćani pijesak, samo volujsku glavu podigao — ukraj njega ploča od koralja, iza njega živica od zlata.

Što ono tanke sviralice brzo i tanano svire, a sitni praporci strelohitno biju, što se ono sjaja i raskoši blista — ovoliko sreće i blaženstva ne bijaše Palunko mislio, da gdjegod ima na svijetu!

Pomahnitao Palunko od puste radosti, učinilo mu se, kao da se vinca nakitio, zaigralo mu srce, pljesnuo u dlanove, potrkao po zlat-

nome pijesku ko hitronogo dijete, prebacio se po dva, po tri puta, kao ludi derančić.

Vrlo se ovo svidje Morskomu Kralju. U Morskoga Kralja teške noge preteške, a još teža teška glava volujska. Nasmija se grohotom Morski Kralj, te kako u zlatnome pijesku počiva, tako oko njega pijesak prši od smijeha.

— »Baš si momče lakonogo«, — reče Morski Kralj i skine vrhu sebe granu bisera te Palunka dariva. Zapovjedi zatim Morski Kralj, te iznijele vile pomorkinje na zlatnim pladnjima jela biranoga i pića medenoga. Blaguje Palunko uz Morskoga Kralja na ploči od koralja, ele, u časti najvećoj.

Kad Palunko odručao, pita njega Kralj Morski:

— »Jesi li još čega zaželio, momče?«

A što znade da zaželi bijedna sirotinja, koja još nikada dobru nije privirila? Nego kako Polunko bio gladan od daleka puta, to se on slabo najeo jela biranijeh i pića medenoga, pa zato reče Morskome Kralju:

— »Baš kad me pitaš, Kralju Morski, zaželio sam, da mi je dobar pladanj varene lobode«.

Začudio se ovome Kralj Morski, al se onda dosjetio te se nasmijao i Palunku govorio:

— »E, brate moj, draga je u nas loboda, draža nego biser i bisernjak, jer je od nas daleko do nje. Al kad si baš zaželio, poslat ću vilu prekomorsku, donijet će ti iz kraja lobode. Al ti se meni još tri puta prebaci«.

Kako je Palunko radostan, ništa ovo nije njemu teško. Skače on na noge lagane, a ono se brzo prikupiše i pomorkinje i sitna čeljad u dvoranu, da ovo čudo vide.

Zaleti se Palunko po zlatnome pijesku, prebaci se vješto jedan, pa dva, pa tri puta kao vjeverica, a Morski Kralj i sva čeljad grohotom se nasmijali toj vještini.

Al se najslađe nasmijalo neko dijete nejačko, a bio to kralj mali, što ga od igre i obijesti sebi pomorkinje zakraljile. Sjedi mladi kralj u zlatnoj kolijevci, u svilenoj košuljici. Po kolijevci biserni praporci, a djetetu u ruci zlatna jabuka.

Kad se Palunko prebacio, a mali se kralj onako slatko nasmijao, oglednu se Palunko na njega. Poglednu maloga kralja — prenerazi se Palunko: ono je sinak njegov nejaki, Vlatko mali.

Ele, prisjelo ovo Palunku odmah. Ne bi ni sam mogao pomisliti, da bi mu ovako brzo prisjelo!

Smrknu se Palunko onim časom — razjedio se, te kad se malo razabrao, pomisli:

— »Gle ga, derančića, kuda se djenuo, da kraljuje u igri i obijesti, a mati mu kod kuće od tuge onijemila«.

Kivan je Palunko, ne može da gleda ni sebe ni sina u ovim dvorima; al ne smjede ništa da reče, kako ga ne bi od djeteta rastavili. Zato se on učini slugom u svoga sina, Vlatka maloga, misleći: »Ostat ću kadgod na samu sa djetetom, spomenut ću dijete na oca i majku, uteći ću s njime, odnijet ću prkonjicu sina, vratiti se s njime k materi«.

Tako mislio Palunko te jednog dana dočekao, ostao nasamu s djetetom te malome kralju prišapnuo: »Hajde, sinko, sa ocem da uteknemo«.

Al Vlatko bijaše čedo sasvim nejačko, te kako je dugo pod morem boravio, tako oca već i zaboravio. Nasmija se on, nasmija se mali kralj, misli on: šali se Palunko — te Palunka nožicom gurnuo:

— »Nisi ti otac moj, ti si luda, što se pred Morskim Kraljem prebacuje«.

Ujede ovo za srce Palunka, od srdžbe bi svisnuo. Ode on tako i rasplače se od gorkoga jeda. Okupila se oko njega čeljad Kralja Morskoga, te ovako jedan drugomu govorio:

— »E, ovo mora da je veliki velmoža na zemlji bio kad u ovolikoj raskoši plače«.

— »Duše mi, bio sam isti kao i Kralj Morski. Imao sam dijete, što mi se u bradu penjalo, ženu, što mi čuda kazivala — a lobode, brate, koliko hoćeš, ne trebaš se ni pred kim prebacivati!« — govori ojađen Palunko.

Čudi se čeljad ovolikomu gospodstvu te puštaju Palunka, da tuguje za svojom srećom. A Palunko osta slugom u maloga kralja. Ugađa sinku svakojako, misli: pregovorit ću ga kakogod, da sa mnom utekne. A mali kralj svakim danom objesniji i pustopašniji, te što više dani protječu, to dijete za veću ludu Palunka držaše.

II

Dok ovo tako bijaše, dotle žena Palunkova u kući samovala i tugovala. Prve večeri na ognjištu oganj podržavala i večeru varila, a kad Palunka nije dočekala, onda oganj zapustila i više ga nije palila.

Sjedi sirota njemica na pragu, niti radi, niti sprema, niti plače, niti kuka, nego se ubija jadom i čemerom. Niti može da u koga upita savjeta, kad je nijema, niti može morem poći za Palunkom, kad je od tuge preklonula.

Kud će, dakle, jadna, nego jednog dana ode u daleko zagorje, gdje joj je majka ležala sahranjena. Tako ona nad grobom materinim stala, a pred nju izađe lijepa košuta.

Progovori košuta nijemim jezikom:

— »Nemoj da sjediš i da se ubijaš, kćeri moja, jer bi ti srce puklo, a kuća bi ti se raspala. Nego ti svake večeri Palunku večeru spremaj, a iza večere tanku kudelju razrješuj. Ne dođe li Palunko, a ti u zoru uzmi njegovu večeru i mekanu kudjelju i još ponesi tanke dvojnice, pa pođi u krš. Tamo u dvojnice sviraj, zmije i zmijići će večeru izjesti, a galebovi kudjeljom gnijezda oblagati«.

Dobro kćerka sve razumjela, što joj mati govorila, i tako učinila. Svake večeri večeru sprema, iza večere kudjelju razrješuje. Ne vraća se Palunko, uzima žena u ranu zoru dvojnice, iznosi u krš večeru i kudjelju. Kako ona u dvojnice svira, tanano u desnu sviralu svira, tako izlaze iz krša zmije i zmijići. Večeru blaguju, ženi nijemim jezikom zahvaljuju. A kad u lijevu sviralu prebira, dolijeću galebovi i galebići, kudjelju u gnijezda raznose, a ženi zahvaljuju.

Ovako žena radila svakim danom — i već se mjesec tri puta povratio, a Palunka svejednako nema.

Opet teška tuga obrva jadnu njemicu, te ona ode opet na grob materin.

Išeće pred nju košuta, a žena joj nijemim jezikom govorila:

— »Evo, majko, sve sam tako uradila, al Palunka nikada! Meni dojadilo čekanje. Il da skočim u more, il da se razbijem o stijenu?«

— »Kćeri moja«, reče košuta, »nemoj da budeš nevjera. Ljutu muku muči tvoj Palunko. A ti slušaj, kako ćeš mu pomoći. U neznanome moru ima lubin veliki, na lubinu zlatna peraja, na peraji zlatna jabuka. Uhvatiš li na mjesečini lubina, olakšat ćeš jade tvom Palunku. Al do mora neznanoga treba proći tri pećine od oblaka: u jednoj zmija orijaška, majka sviju zmija, more diže i valove pravi; u drugoj ptica orijaška, majka sviju ptica, buru razmahuje; u trećoj zlatna pčela, majka sviju pčela, munje križa i izvodi. Pođi, kćerko, do mora neznanoga, ništa ne ponesi do li udice i tamnih dvojnica, a nađeš li se u teškoj nevolji, ti otpori svoj desni rukav, bijeli nerubljeni«.

Upamtila kćerka, drugog dana čun uzela, otisnula se na more debelo, a ništa ne ponijela do li udice i tankih dvojnica. — Luta i tumara morem, dok je more ne nanese do jednog mjesta, a tamo na moru tri strahotne pećine od teškog oblaka.

Na ulazu prve pećine glavu digla zmija grozovita, majka sviju zmija. Strašna glava sav ulaz zatvorila, a tijelom se u pećini ispružila te tamo orijaškim repom omahuje, more muti i valove diže.

Ne smije žena ni blizu čudovištu, nego se sjetila svojih dvojnica te u desnu sviralu stala prebirati. Kako svira, tako sa kraja daleka, krševita, hite, plivaju zmije i zmijići. Doplivaše, dohitaše zmije šarolike i sitni zmijići, te se molili zmiji strahovitoj:

— »Puštaj, majko naša, ženu, da prođe čunom kroz pećinu. Ona je nama veliko dobro učinila, gdje nas je svake zore nahranila«.

— »Kroz pećinu je puštati ne mogu, jer mi danas valja velo more dići«, — odvrati strašna zmija. »Ali ako vam je dobro učinila, dobro ću joj i vratiti: il joj volja težak grumen zlata, il joj volja šest niza bisera?«

Ne prevari se vjerna žena na biser i zlato, nego ovako zmiji nijemim jezikom govorila:

— »Ja sam došla radi malene stvari, radi lubina iz mora neznanoga. Ako sam ti dobro učinila, ti me puštaj kroz pećinu, zmijo strahovita«.

— »Puštaj, majko naša«, prihvatile zmije i zmijići, »eto kolike nas je hranila, kolike othranila. A ti lezi, majko naša, pa prospavaj malko, a mi ćemo za tebe more dizati«.

Ne mogaše zmija odoljeti onolikoj svojti, a bila ona željna sna od tisuću godina. Pusti dakle ženu kroz pećinu, pa se onda po pećini pruži te strašna zaspi. Prije nego li zaspi, zmijama i zmijićima naloži:

— »Dobro mi more podignite, djeco moja, dok ja malo počinem«.

Prošla nijema žena kroz pećinu, ostale zmije i zmijići u pećini. Umjesto da more burkaju, a oni more taže i smiruju.

Isplovila žena, stigla do druge pećine, a u drugoj pećini ptica orijaška, majka sviju ptica. Na ulazu strahovitu glavu ispružila i gvozdeni kljun razvalila, a golema krila po pećini raskrilila i krilima maše, vihor razmahuje.

Latila se žena dvojnicâ te u lijevu sviralu prebira. Doletješe sa kraja sivi galebovi i sitni galebići, te se strašnoj ptici molili, da pusti

ženu sa čunom kroz pećinu, jer je njima veliko dobro učinila, gdje im je svakim danom kudjelju sterala.

— »Ne mogu da je puštam kroz pećinu, jer danas mi valja silan vihor podignuti. Nego ako vam je dobro učinila, veće ću joj dobro vratiti. Dat ću joj žive vode iz kljuna gvozdenoga, da joj se živa riječ povrati«.

Ele, ovo teško bilo jadnoj ženi njemici, gdje bijaše toliko poželjela, da joj se živa riječ vrati! Al ona vjerna ostade te ptici ovako govorila:

— »Nisam došla radi svojega dobra, već radi male stvari: radi lubina iz mora neznanoga. Ako sam ti dobro učinila, a ti mene kroz pećinu puštaj«.

Namolili galebovi majku-pticu i još je uputili, da malo na sanak legne, a oni će za nju vihor razmahati. Poslušala majka-ptica svojtu svoju, ovjesila se gvozdenim čaporcima o pećinu te zaspala.

A galebovi i galebići, mjesto da vihor dižu, a oni vihor taže i smiruju.

Tako nijema žena drugu pećinu preplovila i do treće dolazila.

U trećoj pećini zlatna pčela. Na ulazu se zlatna pčela uzlijetala: križa ognjene munje i gromke gromove. Tutnji more i pećina, zveče munje po oblaku.

Strava uhvati ženu, gdje se našla sama u ovoj grozoti. Ali se ona svog desnog rukava dosjetila, bijeli rukav nerubljeni isporila, na zlatnu pčelu njime omahnula te pčelu u rukav uhvatila.

Utihnule namah munje i gromovi, a zlatna se pčela stala ženi moliti:

— »Puštaj mene, ženo, na slobodu. Nešto ću te, ženo, naučiti. Gledi tamo na more široko: veliku ćeš radost ugledati«.

Pogledala žena na more široko: upravo bilo sunce na uranku, zarumenile se nebeske visine, zarumenilo se more od istoči, a iz mora taman se izdigao čun srebrni. U čunu kao kraljevna blijeda i jasna Zora-djevojka, a uz nju dijete nejako u svilenoj košulji, sa zlatnom jabukom. Ono Zora-djevojka malog kralja jutrom po moru šetala.

Prepoznala žena sinka izgubljenoga.

E, čuda prečudnoga, što je more široko, da ga nije mati svega obuhvatila, što je sunce visoko, da ga nije mati rukom dohvatila.

Zastrepila ona od prevelike radosti, dršće ona kao tanana jasika. Il bi ruke za djetetom pružila? Il bi za njim milo uskliknula? Il bi najbolje za njim do vijeka gledala!

Plovi srebren čun po moru rumenomu, u daljini se čunak izgubio, u more čunak uronio, a jedva se majka prenula.

— »Ja ću tebe puta naučiti«, progovori ženi zlatna pčela. »Doći ćeš do malog kralja, do sinka tvoga, s njim ćeš u sreći boraviti. Al me prije puštaj na slobodu, da ja križam po pećini munje, i nemoj mi pećinom prolaziti«.

Pečal gorka jadnu majku obrvala, obrvala i uzdrmala. Čedo svoje bijaše ugledala, želju svoju željkovanu uočila — uočila, ugledala, a ne ogrlila, ne izljubila! Uzdrmala pečal ženu: il će biti Palunku vjera il nevjera? Il će pčelu pustiti i sinku svome doći, il će pećinom prolaziti do mora neznanoga, po lubina velikoga?

Kako ju je pečal uzdrmala, tako joj se suze od srca otkinule, tako joj se živa riječ povratila, te ona živom riječi pčeli govorila:

— »Ne pečali me, zlatna pčelo. Ne puštam te na slobodu, jer ja moram kroz pećinu proći. Ja sam svoje čedo oplakala i u srcu svome pokopala. Nisam amo došla radi sreće svoje, već radi male stvari: rad lubina iz mora neznanoga«.

E, moj rode, što se ono danas more tiho učinilo, a u zraku bura počinula, gdje u jednoj pećini spava zmija strahovita, u drugoj ptica orijaška, a u trećoj žena izmorena!

Tako tiho danak prolazio, tako večer dolazila — tako mjesečina sinula. Kad mjesec visoko na nebo, a žena o ponoći u more neznano zaplovila te nasred mora udicu spustila.

III

Zapovjedi u večer mali kralj Palunku, da mu noćas splete dobre vođice od svile. »Sutra ću te ranom zorom pod kolica prezati, da me voziš po zlatnome pijesku«.

Ele, prevršilo ovo Palunku. Gdje se dosad krio pred Zorom-djevojkom, kad bi jutrom pod more silazila, to će sutra ugledati, gdje ga sin pod kola preže.

Spava sva čeljad, spava Morski Kralj, spava kraljić obijesni — sam Palunko budan: vođice plete. Kruto plete, kao da je nešto smislio. Kad spleo, jake bijahu ono uzice, pa reče Palunko:

— »Nisam nikoga pitao, dok sam ludo radio, ne ću lje ni sada, gdje sam se pameti dozvao«.

Tako rekao, tihano pošao do kolijevke, gdje mu sinak tvrdo spavaše, provukao uzice kroz žbice od kolijevke, svezao kolijevku sebi na leđa te pošao da utekne sa sinom.

Tiho Palunko prolazio zlaćanim pijeskom — prošao silnu dvoranu ko prostranu poljanu, prošuljao se zlatnom živicom, razmaknuo grane od bisera. A kad došao, gdje stoji more ko zidovi, ništa ne oklijeva Palunko, nego zapliva u more sa djetetom.

Daleko je, tužna tugo, od Kralja Morskoga do svijeta bijeloga! Pliva Palunko, pliva; al što može jadan ribar preplivati, gdje mu leđa još pritisnuo mali kraljić sa zlatnom jabukom i njegova kolijevka od zlata. Kao da se more nad njima sve više i teže podiže!

Kad je Palunko već posve iznemogao, a ono jošte osjetio: kvrcnulo nešto o zlatnu kolijevku, zapelo nešto o žbice kolijevci. Kako zapelo, tako ljuto hitro potezati stalo.

— »Sad sam ti se jadan sa životom oprostio«, sam sebi Palunko govoraše. »Ovo me morska neman na zubu nosi«.

Al to ne bio zub morske nemani, već bila koštana udica, a pustila je žena Palunkova.

Kad žena osjetila, da je udica zapela, a ona radosna svu snagu skupila, vuče i poteže, kako ne bi velikog lubina izgubila.

Kad bliže dovukla, izdigle se iz mora najprije zlatne žbice od kolijevke. Žena na mjesečini dobro i ne prepoznala, nego odmah pomislila: »Eto zlatne peraje na lubinu«.

Pa onda se pokazalo dijete sa zlatnom jabukom. Opet žena misli: »Ovo je zlatna jabuka na peraji«. A kad najposlije izišla iz mora glava Palunkova, radosno žena uskliknula: »A ovo je glava velikoga lubina!«

Veselo kliknula, sasvim k sebi dovukla. A kad sasvim blizu dovukla — e, rode moj rođeni, tko bi znao lijepo iskazati, kako im je od prevelike radosti bilo, gdje se ovako u čunu sastadoše sve troje, a na mjesečini, usred mora neznanoga!

Nego vremena gubiti ne smiju, treba proći pećine, dok se nisu straže u pećini probudile. Pa uhvatiše vesla te povezoše hitro, što im snaga daje.

Ali eto jada iznenada! Kako je ono mali kraljić svoju majku ugledao, odmah se za nju dosjetio. Zagrlilo dijete majčicu objema ručicama — ispade mu jabuka od zlata. Propade jabuka u more, propade do dna morskoga, do dvorova Kralja Morskoga, baš na rame Kralju Morskome.

Probudi se Morski Kralj, ruknu ljutito. Skoči iza sna sva čeljad po dvorani. Odmah opazili, da je nestalo malog kraljevića i slugana njegova. Podigoše potjeru za njima. Isplivale na mjesečinu Morske Djevice, poletjele u noć lake prekomorke, poslali hitre skoroteče, da probude straže u pećini.

Ali čun već bio kroz pećine prošao, te se dala potjera za čunom. Veslaju Palunko i njegova žena, veslaju što im snaga daje, a za njima

pustila se hajka; šibaju za njima Morske Djevice, lete za čunom hitre prekomorke, valja se za njima more uzburkano, maše, vije bura sa oblaka. — Sve se bliže oko čuna hajka sklapala — ne bi joj utekla ni najbolja brodica, kamo li mali čunak na dva vesla! Dugo hrli čunak pred potjerom, al upravo, kad se bijeli dan pomolio, sklopila se sa svih strana groza oko čuna.

Prekrilio vihor čunak, stigli ga šumni talasi, splele se oko čunka u vijenac Morske Djevice. Ljulja, ljulja vijenac oko čunka, propuštaju Morske Djevice strahotne talase, ne propuštaju čunka sa talasom. Pišti, prska more i vjetrina.

Stisnula Palunka strava od propasti, pak u smrtnoj stisci poviknuo:

— »Oj pomozi, jasna Zoro-djevojko!«

Izdignula se iz mora Zora-djevojka. Palunka ugledala, al ne pogledala, malog kraljića pogledala, al ne darivala — a vjernoj ženi hitar dar darivala: rubac vezeni i iglu pribadaču.

Od rupca se bijelo jadro podignulo, a od igle kormilo se stvorilo. Napelo se na vjetru jadro, ko jedra jabuka, a žena uhvatila tvrdom rukom za kormilo. Razbio se vijenac oko čunka, sijeva čunak preko sinjeg mora, kao zvijezda preko neba plavog! Leti čudno čudo pred strahovitom potjerom — što je hajka jača, to više mu pomaže: što je vihor brži, to brži čun pred vihorom, što je more brže, to brži čun po moru.

Ukazala se u daljini obala krševita, na obali kućica Palunkova, a pred kućicom bijeli prud položiti.

Kad se obala ukazala, odmah hajki snaga oslabila. Boje se kraja vile prekomorke, zaostaju od obale Morske Djevice, na pučini ostaju vihor i talasi, a sam čunak leti ravno do obale kano dijete u majčino krilo.

Naletio čunak do obale, preletio preko bijelog pruda, udario o hridinu. Razbio se čunak o hridinu, potonulo jadro i kormilo, propala u more zlatna kolijevka, utekla pčela zlatokrila — a Palunko sa ženom i djetetom našli se na prudu pred svojom kućicom.

E, kad one večeri lobode večerali, što je bilo, sve zaboravili. Pa da nije za one dvojnice, nitko ne bi ovo već pamtio. Nego tkogod u dvojnice dune, tomu krupna svirala dudi o Palunku ovako:

Čudo ludo Palunko,
Na dno mora propao,
Ljutog jada dopao —

A sitna svirala ženu spominje:

Sini, sini, zorice,
Evo nove srećice;
Da je tri put potopljena,
Izbavi je vjerna žena.

Tako širom svijeta pričaju dvojnice.

REGOČ

I

JEDNE lijepe ljetne noći čuvali konjari na livadama konje. Čuvali čuvali, a napokon zaspali. Kad oni zaspali, doletjele sa oblaka vile, da se malo poigraju sa konjima po vilinskom običaju. Uhvatila svaka vila po jednog konjica, sjela na njega pak ga šiba svojom zlatnom kosom i tjera ga uokrug po rosnoj travi.

A bijaše među vilama jedna mala vila, po imenu Kosjenka, koja bijaše ove noći prvi put sašla na zemlju sa oblaka.

Učinilo se Kosjenki vrlo divotno jašiti ovako kao vihor po noći na konjicu. A baš ona bijaše uhvatila najživljega vranca: malenoga a

ljutoga kao vatra. Trči vranac sve uokrug sa drugim konjima, a najbrži je od sviju. Sve po njemu pjena prska.

Ali Kosjenki se htjelo još bržega jahanja. Sagne se ona i uštipne vranca za desno uho. Poplaši se vranac, digne se na stražnje noge, a onda poleti ravno preda se, ostavi druge konje, ostavi livade i odnese kao vihor Kosjenku u daleki svijet.

Mililo se Kosjenki ovo strelovito jahanje.

Trče oni kao vjetar ukraj polja, ukraj rijeka, ukraj livada i brda, ukraj dolina i brda. — »Bože mili, koliko li stvari zemlja nosi«, pomisli Kosjenka radosno, gledajući ove ljepote. No najviše joj se svidjelo, kad projuriše ukraj jednoga kraja, gdje bijaše gora, a na njoj divna šuma, pod gorom dva zlatna polja kao dvije zlatne marame, na njima dva bijela sela kao dva bijela goluba, a malo podalje velika voda.

Ali vranac ne će da stane ni ovdje ni nigdje, nego on juri kao bijesan dalje i dalje.

Trči tako vranac sa Kosjenkom dugo i dugo, i napokon dođoše do jedne silne ravnice, a sa ravnice studen vjetar piri. Uleti vranac u ravnicu, a ono sama žuta zemlja, nigdje ni travke, ni drveta, a sve veća studen, što dalje ulaze u ravnicu. Kolika pak ono bijaše ravnica, ne da se ispripovijedati, jer je živ čovjek ne bijaše nikada prošao. — Vranac s Kosjenkom juri sedam dana i sedam noći. Sedmi dan pred zoru stigoše do srca ravnice, a u srcu ravnice stajahu porušene zidine strahovito velikoga grada Legena, u kojemu vladaše silna zima.

Kad je vranac s Kosjenkom dojurio pred drevna vrata Legena, prebaci Kosjenka svoje vilinsko velo preko jedne zidine i uhvati se tako zida. Vranac ispod nje otrči — i kako otrčao, tako do svoje starosti jurio amo tamo među silnim zidinama Legena grada, dok napokon ne stigne na vrata od sjevera i istrča opet u ravnicu — Bog te pita kuda!

Kosjenka pak sađe sa zida i stane hodati po gradu, studenom kao kost. Svoju vilinsku koprenu, bez koje ne mogaše poletjeti u oblake, bijaše svila oko ramena, jer nju čuvaše vrlo. — Hoda Kosjenka tako po Legenu, hoda, i sve joj se čini, da negdje mora naići na neko čudo u ovom gradu, koji bijaše tako čudesan i silan. No ipak ne vidi nigdje ništa nego silne razvaljene zidine i ne čuje ništa nego kako puca kamen od studeni.

Najednom, kada Kosjenka zakrenula oko najvećega zida, a ono pod zidom spava golem čovjek, veći nego li najveći hrast u najvećoj

šumi. Na tom čovjeku ogromni plašt od debela platna, a opasao se remenom od pet hvati. U toga čovjeka glava velika kao najveći badanj, a brada kao stog kukuruzovine. Tako je velik taj čovjek, da bi tko pomislio: ono se crkveni toranj povalio uza zid.

Zvao se pak taj čovjek Regoč i življaše u Legenu gradu i nije imao posla nego da broji kamenje Legena grada. Ne bi on nikada mogao izbrojiti, da ne imađaše onako veliku glavu kao badanj. Ali ovako brojio on i brojio — već hiljadu godina tako brojio i bijaše već izbrojio trideset zidina i petora vrata legenska.

Kad je Kosjenka opazila Regoča, skrstila ruke od čuda. Ne mogaše ona pomisliti, da ima ovako velikoga stvora na zemlji.

Sjedne Kosjenka Regoču do uha (a bijaše uho Regočevo veliko kao cijela Kosjenka) i povika mu u uho:

— »A nije li ti zima, baća?«

Probudi se Regoč, nasmije se i pogleda Kosjenku.

— »Ej! zima, dakako da je zima«, progovori Regoč takovim krupnim glasom, kao da grmi iz daleka. A bijaše Regoču silni nos pocrvenio od studeni, a kosa i brada bijahu posuti injem.

— »Bože moj, ovoliki silni čovjek, pa ne ćeš da si učiniš krov protiv studeni«, reče Kosjenka.

— »E, zašto bih?« reče Regoč i nasmije se opet, »doći će sunce«.

Podigne se Regoč, da sjedne. Sjedne on, omahne desnom rukom po lijevom ramenu, a lijevom rukom po desnom ramenu i otepe silno inje: sa svakoga ramena toliko inja, koliko bi snijega skliznulo sa jednog krova.

— »Čuvaj, čuvaj, baća, zatrpat ćeš me!« — viknu Kosjenka. Al je Regoč jedva i čuje, jer je daleko od Kosjenke do njegova uha, tako je visok, kad sjedi.

Podigne zato Regoč Kosjenku sebi na rame, reče joj za svoje ime i za svoj posao, a ona njemu reče, kako je ovamo dospjela.

— »Eno gledaj i sunca«, — pokaže zatim Regoč Kosjenki.

Pogleda Kosjenka, a ono se diže sunce, blijedo i slabo, kao da nema koga da grije.

— »Lud si ti, Regoču, zaista si lud, što ovdje živiš i život svoj baviš brojeći pusto legensko kamenje. Hajdemo, Regoču, da vidiš krasote po svijetu i da si nađeš vrijednijega posla«, reče Kosjenka.

Nikada još ne bijaše Regoč pomislio, da si traži ljepšeg mjesta od Legena grada, niti je kada pomislio, da ima boljega posla od nje-

gova. Nego je Regoč uvijek mislio: »Dosuđeno mi, da brojim po Legenu kamenje«, pa nije za ništa bolje pitao.

Al mu Kosjenka nikako ne dade mira, nego ga nagovara, da pođe s njome po zemlji.

— »Odvest ću te u krasan kraj, gdje je stara šuma, a uz šumu dva zlatna polja«, — govori Kosjenka.

Dugo govoraše Kosjenka. Regoč pak ne bijaše još nikada ni s kime razgovarao te ne uzmogne odoljeti nagovaranju.

— »Pa hajdemo!« — reče on.

Obradovala se Kosjenka tomu veoma.

No sada je trebalo stvoriti zgodu, kako će Regoč Kosjenku nositi, jer u Regoča ničega ne bijaše.

Zato izvadi Kosjenka iz njedara malu vrećicu punu biserja. Bijaše joj taj biser dala njezina majka u oblacima prije nego li je pustila da ide na zemlju, govoreći: »Ako ti bude što trebalo, samo odbaci jedan biserak, i ono će se stvoriti, što trebaš. Čuvaj taj biser, jer na svijetu ima toliko stvari, da ih sve više treba«.

Izvadi dakle Kosjenka zrnce bisera i odbaci ga — a ono se pred njom stvori košić, upravo velik kao i Kosjenka, a na košiću petlja, upravo velika kao Regočevo uho.

Skoči Kosjenka u košić, a Regoč podiže košić i objesi ga sebi na uho kao naušnicu.

Kad se Regoč nasmije, kada kihne ili kada podrma glavom, ljulja se Kosjenka kao na njihaljci, a ovo njoj bijaše vrlo milo za putovanje.

Htjede Regoč sada da pođe i zakoračio on već korak od deset sežanja. Ali ga Kosjenka ustavi pa ga još umoli:

— »Bismo li mi, Regoču, mogli proći pod zemljom, da ja vidim, što pod zemljom ima?«

— »Kako da ne bismo mogli!« — odvrati Regoč, koji mogaše šale probiti zemlju, ali mu ne bijaše još nikada palo na pamet, da gleda, što pod zemljom ima.

No Kosjenka željaše da upozna sav stvor božji — i tako se oni dogovoriše, da će pod zemljom putovati, dok ne stignu pod onu šumu, gdje bijahu ona zlatna polja. Tamo da će izaći.

Kad se bjehu tako dogovorili, počne Regoč da probija zemlju. Podigao Regoč svoju silnu nogu i udari prvi put po zemlji — a ono se potrese čitavi veliki grad Legen i povali se mnogo zidova. Podigne Regoč po drugi put nogu i udari o zemlju — a ono zadrhta cijela rav-

nica. Podigne Regoč po treći put nogu i udari o zemlju — a ono zadrhta pol svijeta, i prokine se zemlja po Regočem, a Regoč sa Kosjenkom propadne pod zemlju.

Kad oni dolje, al pod zemljom sve prorovano: na sve strane putovi i stupovi i sam Bog bi znao, tko onuda toliko prolazi. I čuju se vode gdje šume i vjetrovi gdje pire.

Pođoše oni tako po jednome putu i donekle im bijaše svijetlo od one pukotine, kroz koju bijahu propali. Ali kad oni dalje, a ono sve veći mrak — crni mrak, kakvoga nema nego pod zemljom.

Regoč svejednako i po mraku ide. Hvata se silnim rukama od stupa do stupa.

Kosjenku obuze strava od onolikoga mraka.

Uhvatila se ona Regoču za uho i povika: »Mrak je, Regoču!«

— »E, pa neka je«, — odvrati Regoč. »Nije mrak došao k nama, nego smo mi došli k njemu«.

Razljuti se Kosjenka, što je Regoču svašta pravo, a ona se bijaše ponadala velikim stvarima od tako silnoga čovjeka.

— »Teško si ga meni uz tebe, da nema mojega biserja«, — razljuti se Kosjenka.

Zatim ona odbaci jedno zrnce bisera, a ono se njoj u ruci stvori svjetiljka, jasna kao da zlatom gori. Mrak uteče dublje u zemlju, a putovi se podzemni rasvijetliše na daleko.

Obradovala se Kosjenka svjetiljci, jer joj se pokazuju čuda, što od starine pod zemlju propadoše. Na jednom se mjestu vide dvori gospodski, sve vrata i prozori zlatom obloženi, a crvenim mermerom ozidani. Na drugome mjestu opet: oružje junačko, tanke diljke i teške demeskinje, alemom i dragim kamenom urešene. Na trećem mjestu blago davno pokopano, zlatni pladnji i srebrne čaše, dukatima napunjene — i kruna carska, tri put prežežena. Sve je ovo po volji božjoj dospjelo ovamo pod zemlju i tajna je božja, zašto toliko blago mora ovdje počivati u miru.

Ali Kosjenki zablistala u oči ovolika čuda, pa umjesto da pođu dalje ravno putem, kuda bijahu odlučili, umoli Kosjenka Regoča, da je pusti na tle, da se poigra, da se nadivi čudima i da pregleda tajne božje.

Spusti Regoč Kosjenku, a Kosjenka uze svjetiljku svoju i otrča do dvorova, do oružja i do blaga. Kako joj se u igri ne bi izgubila vrećica biserja, metnu je Kosjenka do jednoga stupa.

Regoč pak sjedne malo podalje, da počine.

Stala se Kosjenka igrati sa blagom, razmatrati i premetati divote. Prebacuje po sitnim rukama žute dukate, ogleda čaše srebrom urezane i meće na glavu krunu tri put prežeženu. Poigrala se, pregledala i nadivila se, a onda opazi još jedan vrlo tanani štapić od bjelokosti, koji bijaše oslonjen o jedan silni stup.

A upravo samo ovaj tanki štapić držaše onaj silni stup, da se ne sruši, jer stup bijaše od vode posvema izlizan. I zato bijaše Bog onako spustio štapić — i oslonio se taj štapić pod zemljom o stup.

Ali Kosjenka se upita:

— »Zašto li upravo onaj štapić tamo stoji?« I pođe te odmakne štapić, da ga ogleda.

Kad al Kosjenka prihvati štapić i odmakne ga, zaječe podzemni putovi, zanjiha se čitav onaj silni stup, zanjiha se, uruši se i osu se čitavo brdo zemlje. Zatvori se, zatrpa se put između Regoča i Kosjenke — niti čuju niti vide jedno drugo, niti mogu jedno k drugomu.

Tako eto bješe uhvaćena pod zemljom mala vila Kosjenka! Zatvorena je živa u onom velikom grobu i možda nikada ne će vidjeti onih zlatnih polja, kojima bijaše pošla. A to sve zato, što nije htjela da putuje ravno, kud bijahu nakanili, nego se sustavljala i svraćala desno i lijevo, da uhodi tajne božje.

Zaplaka, zakuka Kosjenka, traži, kud bi došla do Regoča. Ali ona vidje, da nema prolaza i da joj spasa nema — a njezina vrećica bisera, koja bi je spasila, ležaše zatrpana pod zemljom.

Kad je sve ovo vidjela Kosjenka, prestade plakati, jer bijaše vrlo ponosna, i pomisli: — »Nema druge, valja umrijeti. Od Regoča mi pomoći nema, jer je Regoč luda glava, koja ni sama sebi ne pomaže, a kamoli da se dosjeti, da meni pomogne. Nema druge, treba umrijeti«.

I pripravi se Kosjenka odmah na smrt. Ali hoće ona neka znade, tko je jednom u tom grobu nađe, da ona bijaše roda visokoga. Zato meće na glavu krunu tri put prežeženu, pa uzima u ruke štapić bjelokosni, a onda legne da umre. Uz Kosjenku nikoga nema, samo njena svjetiljka što sjaji, kao da zlatom gori. A kako Kosjenka bivaše sve hladnija i ukočenija, tako je i svjetiljka sve po malo gasnula.

Regoč pak zaista bijaše luda glava. Kad se ono urušio stup i kad se zasula silna zemlja među njim i Kosjenkom, nije se on ni makao, nego ostade onako sjedeći u mraku. Tako on još neko doba sjedio, a onda se istom nakani da pođe i da vidi, što je tamo.

Napipa on u tami do onoga mjesta, gdje prije bijaše Kosjenka, napipa i osjeti, da se tamo zemlja zasula i da na onu stranu više nema prolaza.

— »Eh! na onu stranu više nema prolaza«, pomisli Regoč — i više ništa nije znao o tom pomisliti, nego se okrene, ostavi brdo zasuto, a za brdom Kosjenku, i pođe natrag putem, kud bijahu došli od Legena...

*
* *

Ide tako Regoč, ide svojim putem, sve od stupa do stupa. Već je daleko poodmakao, al sve mu nešto nije pravo. Ne zna Regoč sam, što je ono, što mu nije pravo.

Popravlja on remen o pojasu: da ga možda remen ne steže? Pa onda proteže ruku o ramenu: da mu možda ruka nije zaspala? Ali nije ni ovo ni ono, nego mu još jednako nije pravo. Čudi se Regoč: što li je to njemu? Čudi se i od čuda potrese glavom.

Kad Regoč potrese glavom, zaljulja se košić njemu na uhu. A kad je Regoč osjetio, kako je košić lagan i kako u njemu Kosjenke nema, onda Regoča stisnulo kruto u srcu i prsima, i on se, luda glava, ipak dosjeti, da ono njega mori žalost za Kosjenkom, i dosjeti se, da valja Kosjenku spasti.

Teško se bijaše Regoč tomu domislio, ali kad se domislio, onda se kao vihor okrenuo i poletio natrag do onoga mjesta, gdje bijaše ostavio zasuto brdo, a za brdom Kosjenku. Poletio i za čas tamo stigao. Kopa Regoč objema rukama brdo, kopa, kopa i za čas otkopa veliku rupu i ugleda Kosjenku. Leži Kosjenka u zlatnoj kruni prežeženoj, već je ohladnjela, sva se ukočila, a kraj nje svjetiljka — plamen joj sitan kao najmanja krijesnica.

Da je Regoč viknuo od žalosti, potreslo bi se podzemlje i ugasla bi sasvim svjetiljka — nestalo bi i one male svijetle krijesnice kraj hladne Kosjenke.

Ali Regoča bijaše od žalosti tako stisnulo u grlu, da nije mogao viknuti, nego on pruži svoju silnu ruku i polagano dohvati hladnu Kosjenku i položi je na svoj dlan, te je grijaše i grijaše među oba dlana kao zimsku ptičicu. I gle! Iza nekog doba makne Kosjenka ručicom, i svjetiljka odmah jače zasvijetli. A onda mahnu Kosjenka glavom, i plamen na svjetiljci još jače zasvijetli. Napokon otvori Kosjenka oči, a svjetiljka plane tako jasno, kao da zlatom gori!

Kosjenka pak skoči na nožice, uhvati se Regoču za bradu i od velike radosti zaplakaše oboje. Regočeve suze bijahu krupne kao kruške, a Kosjenkine sićane kao proso; al u stvari isto bijaše, i oni se od to doba silno zavolješe.

Kad se isplakaše, nađoše još Kosjenkin biser te onda pođoše dalje na put; ali ni u što više pod zemljom nisu dirali: ni u lađe potopljene a blagom krcate, koje bijahu ovamo propale sa morskoga dna, ni u koralj crveni, ni u jantar žuti, što se nizao oko podzemnih stupova. — Ni u što više nisu dirali, niti su gdje stajali, nego iđahu ravno putem, da izađu kod zlatnih polja.

Kad već dugo tako iđahu, rekne Kosjenka Regoču, da je podigne. A kad on to učini, dohvati Kosjenka nešto zemlje njima iznad glave.

Dohvati zemlje, pogleda u ruku, a kad ono: među zemljom lišće i iverje.

— »Evo nas, Regoču, pod šumom ukraj zlatnih polja!«—kliknu Kosjenka. »Hajde da izađemo«.

Pruži se nato Regoč i stade glavom probijati zemlju.

Nad njima zaista bijaše šuma i to baš šumska uvala na međi dvaju sela i dvaju kotara. U tu uvalu nitko ne dolažaše, van čobani i čobanice iz obaju sela i obaju kotara.

Bila je pak ljuta svađa među ona dva sela — svađa radi gumna i radi pašnjaka, radi mlinova i radi drvosjeka, a ponajpače radi palice starješinske, što je odavna jedno selo svojatalo, a drugo ne htjelo da je izdade. I tako bila ona dva sela dušmanska jedno drugome.

Ali čobani i čobanice iz obaju sela bijahu luda djeca i nisu marili ni razumjeli pravde starijih, nego bi se oni svakoga dana sastajali na međi obaju sela i obaju kotara. Dok bi se ovce njihove miješale i pasle zajedno, igrali bi se čobani zajedno — a od velike igre više puta i zakasnili pred večer kući s ovcama.

Radi toga bilo u oba sela graje i vike na djecu. Ali bijahu u jednom selu šukunbaba i šukundjed, koji pamćahu sve, što je ikada bilo u oba sela. Oni su govorili: — »Pustite, ljudi, djecu. Boljim će plodom uroditi dječja igra po planini, nego li vaše žito po poljima.«

A čobani, kao i prije, dolažahu na ono mjesto s ovcama, jer baš odviše i ne pitahu stariji, što rade djeca.

Tako isto i toga dana, kada Regoč stade probijati zemlju na onom mjestu. Upravo se čobani i čobanice sastali pod najvećim hrastom i spremali se, da krenu kući. Koji pritezao opančiće, koji privezivao bič o bičalo, a čobanice sakupljale ovce. Kad al začuju oni, kako nešto upravo pod njihovim nogama strahovito lupa o zemlju. Udari jedan put, dva put — a kad po treći put udari, pukne zemlja i izađe upravo među čobane, strahovito velika glava kao badanj, a na njoj brada kao stog kukuruzovine, a po bradi silno inje još od Legena grada.

Zavrisnuše djeca od straha i popadaše na zemlju kao mrtvi — još i ne bi toliko od glave, što bijaše kao badanj, nego više od brade, što se vidjela kao stog kukuruzovine.

Popadaše sva djeca, samo ne htjede mali Liljo, koji bijaše najljepše i najmudrije dijete obaju sela i obaju kotara.

Ostade Liljo na nogama i dođe da vidi iz bližega: koje je ovo čudo?

— »Ne bojte se, braćo« — govoraše Liljo čobanima, »nije mogao Bog ovoliku grdosiju na zlo stvoriti, jer da je zla, već bi odavna pol svijeta pomorila«.

Priđe Liljo k Regoču, a Regoč baš skinuo košić sa Kosjenkom sa uha i metnuo ga na ledinu.

— »Dođite, dođite, braćo« — kliknu Liljo, »evo je s njime djevojka, malena a krasna kao zvijezda.«

Čobani i čobanice poustajaše, pa stadoše viriti, sve jedan iza drugoga stojeći, na Kosjenku, a onda oni, koji se bijahu najgore uplašili, najprije priđoše k njoj, jer bijahu u svemu najhitriji.

Odmah zavolješe čobani i čobanice prekrasnu Kosjenku, izvadiše je iz košića, povedoše na najljepšu ledinu i stadoše se diviti njezinim prekrasnim haljinama, koje bijahu sjajne i mekane kao jutarnje svijetlo. A najviše od svega divljahu se njezinoj vilinskoj kopreni, kojom samo malo mahne, pa se odmah digne nad ledinu i poleti.

Zaigraše kolo čobanice, čobani i Kosjenka i zavedoše igre svakojake. A Kosjenki sve poigravaju od radosti male nožice i smiju joj se oči i ustašca, što se našla u društvu, kojemu se mili ono, što se i njoj mili.

Zatim izvadi Kosjenka svoju vrećicu bisera i stade darivati i radovati drugove i družice svoje. Odbaci ona jedan biserak, i stvori se među njima drvce, a na drvcu šarene vrpce, svilene maramice i crveni đerdani za čobanice. — Odbaci drugi biserak, i došetaše sa svih strana iz šume gizdavi pauni; došetaše, prošetaše, poletješe, i prosipalo se po ledini sjajno perje, te se cakli sva ledina. A čobani zakitiše perjem kape i prsluke. — Još jedan biserak odbaci Kosjenka, i stvori se o jednoj visokoj grani zlatna njihaljka na svilenim konopcima — a kad se ljuljaju čobani i čobanice, tada njihaljka leti i spušta se tako visoko kao lastavica, a tako tihano kao duždeva galija.

Djeca cikću od radosti, a Kosjenka baca sve biserak za biserkom i ne misli, da bi ih trebalo sačuvati, jer Kosjenka ništa na svijetu nije voljela toliko, koliko krasne igre i mile pjesmice. — Tako potroši ona baš sve i do posljednjeg zrnca, — a Bog zna, gdje bi joj moglo doskora trebati, i njoj i čobanima!

— »Nikad više neću od vas otići«, — klicaše radosno Kosjenka, a čobani i čobanice pljeskahu u ručice i bacahu u vis kape od veselja, kad ona to reče.

Samo Liljo ne bijaše pošao za njima, da se igra, jer bijaše danas nešto nujan i neveseo. Ostao je nedaleko Regoča i odanle promatrao, kako je prekrasna Kosjenka i kolika čudesa stvara po ovoj dubravi.

Međutim bijaše Regoč izašao iz svoje rupe. Izašao i podigao se među drvećem šumskim, — a kad tamo, njegova glava viri iznad čitave stoljetne šume, tako strahovito velik bijaše orijaš Regoč.

Ogleda se Regoč preko šume po ravnici.

A ono bijaše sunce već zapalo, a nebo bijaše vrlo rumeno. U ravnici vidjela se dva zlatna polja kao dvije zlatne marame, a u poljima dva sela kao dva bijela goluba. Tamo pak podalje od obaju sela tekla silna voda Zlovoda, a sve uz vodu bijahu podignuti nasipi, koji se zelenjeli od trave. Po nasipima vide se stada i pastiri.

— »Ej, zaista,« — reče Regoč, »u što sam boravio hiljadu godina u Legenu, u onoj pustoši, kad na svijetu ima ovakove divote.« Tako se svidjelo Regoču gledati po ravnici, da je samo desno i lijevo okretao glavu, veliku kao badanj, te se je ona kao ogromno strašilo zibala nad šumom.

Ali ga doskora Liljo zovnu:

— »Sjedni, baća, da te ne opaze seoski starješine.«

Regoč sjedne, i njih dvojica stadoše razgovarati, te Liljo pričaše Regoču, radi čega je danas tako žalostan.

— »Veliko će se zlo još večeras dogoditi,« reče Liljo. »Slušao sam, gdje se noćas starješine našeg sela dogovarahu, govoreći: »Hajdemo da provrtamo nasip vode Zlovode. Voda će proširiti rupu, nasip će se provaliti, voda će udariti na dušmansko selo, potopit će ljude, žene, polja i groblje i izravnat će se voda nad njima, pak će biti more, gdje bijaše prije selo dušmansko. A naša su polja viša i selo na uzvisini, pak nam ništa biti ne će.« Tako se dogovarahu, a onda zaista odoše i ponesoše veliki svrdao, te tajno u noći provrtaše nasip. A ja, baća moj«, — dovrši Liljo, »znam, da naša polja i selo naše nisu tako visoka, i znam, da će se voda i nad nama sklopiti, i bit će još noćas more, gdje bijahu naša dva sela. Radi toga sam ti tužan toliko.«

Još oni tako u govoru, kad al se podigne strahovita vika i halabuka u ravnici.

— »Eto! gotova je nesreća!« — kliknu Liljo.

Uspravi se Regoč, podiže Lilju i pogledaše po ravnici. Bila je žalost pogledati! Provalio se nasip, a tamna silna voda Zlovoda valjala se u dva rukava preko onih krasnih polja. Ide jedan rukav prema jednom selu, a drugi prema drugome. Potopila se stada, nestaje pod vodom zlatnih polja, valjaju se križevi sa grobova — a u oba sela vika i halabuka! Izašli u oba sela starješine na gumno sa talambasi-

ma, sa bubnjevima i sviralama, te biju i bubnjaju jedno selo drugome uz prkos, tako bijahu od zlobe poludjeli. A još veća bješe halabuka, jer su uza to zavijali seoski psi, a plakale i naricale žene i djeca.

— »Baća moj« — viknu Liljo, »zašto nemam tvoje ruke, da ustavim onu vodu!«

Al uto se sakupe oko Regoča i Lilje čobani i čobanice sa Kosjenkom, uplašeni i smućeni onom strašnom vikom u ravnici.

Kad je Kosjenka čula, što se zbiva, reče ona, hitra i bistra kao mala vila:

— »Hajdemo, Regoču, ustavit ćeš vodu!«

— »Hajdemo, hajdemo!« — vikahu čobani obaju sela i obaju kotara, koji ne prestajahu jaukati i naricati. »Hajdemo, Regoču, ponesi i nas!«

Sagnu se Regoč, podiže na desnu ruku Lilju i Kosjenku (koja držaše svjetiljku svoju), a na lijevu ruku svu ostalu čobančad — i potrči Regoč korakom od deset sežanja po šumskom prosjeku dolje u ravnicu. Za njima nagnuše i ovce, blejući uplašeno. Tako oni stigoše u ravnicu.

Kroz maglu i sumrak trči tako Regoč sa djecom u naručju, a za njima poplašeno stado u divljem bijegu — trče prema nasipu. A njima u susret ide crna voda Zlovoda, mori i potapa sve na svojem putu. Strahovito je jaka ona voda. Hoće li biti jača od Regoča? Hoće li povaliti i Regoča? Hoće li pomoriti onu sitnu čobančad, hoće li poginuti krasna mala vila Kosjenka, lijepa kao zvijezda?

Tako trčeći preko livada, gdje još bijahu suhe, stiže Regoč sav bez daha za čas do nasipa, gdje se bijaše provalila velika rupa i gdje voda grnjaše strašnom silom.

— »Ustavi je, ustavi, Regoču« — cvile djeca.

Tamo u ravnici nedaleko nasipa bijaše malo brdašce nasuto.

— »Metni nas na ono brdašce«, — viknu Kosjenka hitro.

Spusti Regoč Lilju i Kosjenku, čobane i čobanice na to brdašce, a oko njih stisnuše se ovce i janjići. Oko brdašca već se razlijevala voda.

Regoč pak zagazi silnim stupom u vodu, legne prema nasipu i svojim ogromnim prsima zatvori rupu u nasipu. Za čas voda stane, ali ona bijaše tako strahovito jaka, da joj ništa ne mogaše odoljeti. Upre se voda, nasrne Regoču o ramena, te ispod njega, iznad njega, oko njega, sa svih strana provali opet — i dalje se valjaše po ravnici.

Raširio Regoč obje ruke, zgrće šakama zemlju; al štogod on zgrne, voda za čas odnese.

Pa se voda po ravnici diže sve više i više — od polja, od sela, od blaga i od gumna ne vidi se ništa više. U oba sela samo krovovi i toranj crkveni vire iz vode.

I oko brdašca, gdje bijahu čobani i čobanice sa Liljom i Kosjenkom, dizaše se voda sve više i više. Plače i nariče jadna čobančad, koji za majkom, koji za bratom ili sestricom, a koji za kućom i bašćicom, jer vide, da su oba sela propala i da nikomu nema spasa — a i k njima se eto voda diže.

Stisnuli se čobani sve više i više navrh brdašca, kupe se i stištu oko Lilje i Kosjenke, koji stoje jedno do drugoga usred djece.

Liljo stoji tih i blijed kao kamen, a Kosjenkine se oči sjaju, i ona podiže svjetiljku prema Regoču, da mu posao osvijetli. Kosjenkina koprena diže se i vije na noćnom vjetru i lepрši povrh vode, kao da će sad na poletjeti mala vila i nestati iz ove grozote.

— »Kosjenko! Kosjenko! Nemoj otići! Nemoj nas ostaviti!« — nariču čobani, kojima se činilo, kao da je anđeo među njima, dok gledahu u Kosjenku.

— »Ne idem, ne idem nikuda!« — kliče Kosjenka, — al njezina koprena podjednako lepрši, kao da će ju sama ponijeti preko vodâ u oblake.

Uto se začuje vrisak. Bijaše se podigla voda, bijaše dohvatila rub na skutovima jedne čobanice i odvukla je, da je odnese. Al se u čas spusti Liljo, uhvati čobanicu i privuče je opet na brdašce. — »Treba da se svežemo,« — vikahu čobani, »da se svežemo jedan uz drugoga, jer propadosmo«. — »Evo, braćo, evo!« — viknu Kosjenka, u koje bijaše vrlo milostivo srdašce. Hitro skinu Kosjenka sa ramena svoju vilinsku koprenu i pruži je čobanima. — Istrgaše koprenu na trakove, povezaše trakove u dugačku vrpcu i svezaše se čobani jedan uz drugoga oko Lilje i Kosjenke, a oko čobana opet propinjahu se jadne ovčice, kako se ne bi potopile.

Kosjenka pak bijaše sada u toj bijedi sirotica, kao i ostala čobančad. Svoj biser bijaše na igru potratila, a svoju vilinsku koprenu bijaše od dobrote srca poklonila i razderala — i sada ne mogaše ni poletjeti ni spasti se iz ove nevolje.

Ali Liljo bijaše zavolio Kosjenku više nego sve drugo na svijetu, pa kad im voda stade udarati već o noge, kliknu Liljo:

— »Ne boj se, Kosjenko! Čuvat ću te i držat ću te!«, — te podiže Kosjenku na svoje ruke.

Jednom rukom se uhvatila Kosjenka Lilji oko vrata, a drugom rukom držala je visoko svjetiljku naprama Regoču.

A Regoč ležeći prsima u vodi, bori se i bori sveudilj s vodom. S lijeva i desna kraj Regočevih ramena strše srušeni krajevi nasipa, kao dva velika roga. Na Regoču brada raščupana, plašt razderan — ramena mu krvava. Al nikako Zlovode ustaviti ne može, nego ono more oko brdašca sve raste i raste, da potopi čobančad. — A bijaše već noći o ponoći.

Kad al ujedared sinu misao Kosjenki, i ona se kroz jauk i plač čobanâ oglasi smijehom i viknu Regoču:

— »Regoču, luda glavo! Šta ne sjedneš među one rogove od nasipa! Što ne zatvoriš leđima vodu!«

Čobani i čobanice na čas umukoše od velikoga čuda, kako li se nitko ne bijaše tome dosjetio!

— »Uhuhu!« — čulo se tamo, kako se Regoč smije — a nije šala, kad se Regoč nasmije! Sve bućka i klokoće oko njega ono more, kako se Regoč trese od smijeha, što bijaše tako lud.

A onda ustane Regoč, okrene se i — eto ti ga na! — sjedne među one rogove!

Čuda li velikoga, Bože moj! Stade voda Zlovoda, kao da si stijenu navalio u nasip! Stade — ne može preko pleći Regoču, nego poče teći svojim koritom, kuda je i prije tekla — sve stružući uz leđa Regoču. Ele, Bože, čuda i spasenja!

Spaseni bijahu sada čobani i čobanice od najgore nevolje, a Regoč, lijepo sjedeći, dohvaćao rukama zemlje i zatrpavao sve polagano ispod sebe i ukraj sebe nasip. — Počeo on noći o ponoći, a kad stala zora svanjivati, bio je posao gotov. Upravo sunce sinulo, kad je Regoč ustao sa nasipa od gotova posla, da pročisti bradu, u koju se bijaše nahvatalo mulja i granja i sitnih ribica.

Ali još ne bijaše došao kraj nevolji one jadne čobančadi, jer kuda će i komu će oni poći? Stoje čobani navrh brdašca. Sve oko njih ono pusto more. Od obaju sela viri samo još po koji krović, a u selima nitko živ ne osta. Još bi se seljani i spasli, da su bježali pred vodom na svoje tavane. Ali u oba sela bijahu svi seljani izašli na gumna sa sviralama i talambasima, da se raduju i da gledaju jedno selo u propast drugoga. Pa kada već i jednima i drugima bijaše voda do pojasa, oni još udarahu u talambase, a kad im bila voda i do grla,

oni još puhahu u sviralice od zloradosti. I tako se potopiše svi do jednoga, sa talambasima i sa sviralicama, a bijaše to pravedna kazan božja za zlobu njihovu.

Al eto jadna čobančad ostala sada bez ikoga živoga, da je hrani i brani, i osta bez kuće i kućišta.

— »Nismo vrepci, da na krovu živimo«, — rekoše tužno čobani, gledajući, kako samo krovovi od sela vire iz mora, »a nismo ni lisice, da u planini po dupljima živimo. Da nam je kako osloboditi naša sela od ove vode, još bi se dalo živjeti — al ovako najbolje da skočimo u vodu sa našim stadom, pak da se i mi potopimo, kad eto nemamo ni kuda ni kamo da se sklonimo.«

To bijaše vrlo tužno, i samome Regoču vrlo se na žao dalo — ali tomu zlu ne mogaše nikako doskočiti, te govoraše, gledajući ono more: — »Ovoliku vodu ni izgrabiti ni posrkati ne mogu, da vam oslobodim sela. Što ću vam, ele, djeco moja?«

Ali se uto javi Liljo, najmudrije dijete onih kotara:

— Regoču, baća moj, ako ne možeš ti da posrčeš ovoliku vodu, zemlja će ju posrkati, zemlja! Probij rupu u zemlju, propusti ovo more u zemlju.«

Bože moj, kolika je mudrost u djeteta, koje nije veće nego prst Regočev!

Zaista udari Regoč o zemlju, probije rupu, a zemlja, kao žedna aždaja, stane srkati, srkati, gutati i navlačiti u se ono silno more sa čitave ravnice. Ne potraja dugo i posrka zemlja svu vodu i ukazaše se opet sela, polja i livade, povaljane i zamuljene, ali svako na svom mjestu.

Obradovaše se tužni čobani i čobanice, ali najradosnija od sviju bijaše Kosjenka. Pljesnu ona u ručice i povika:

— »Alaj, divote li, kad se ova polja opet pozlate i livade zazelene!«

Ali nato opet oboriše glavu čobani i čobanice, a Liljo reče:

— »A tko će nas uputiti, kako da posijemo polja i oremo njive, kad nam nitko stariji ne osta?«

I zaista na daleko i široko ne bijaše nikoga starijega nego samo ova hrpa jadne djece u ovoj povaljanoj ravnici, a s njima Regoč, koji bijaše toliko golem, nespretan i neuputan, da nije mogao ni glavom zaviriti pod njihove krovove, niti se što razumio u njihova polja i plugove.

Snuždiše se iznova svi, a ponajviše Regoč, koji bijaše toliko zavolio prekrasnu Kosjenku — a sada eto ne mogaše ni njoj ni čobančadi da bude od kakove koristi.

A što je bilo najgore: zaželio se Regoč silno svoga pustoga Legena! Bijaše se on ove noći nagutao mulja za hiljadu godina i nagledao strahota i suviše. Zato ga velika želja morila za golemim i pustim Legenom, gdje je u miru brojio kamen tolike stotine godina.

Snuždeni dakle stoje čobani, snužden Liljo, a snužden ponajviše Regoč. Zaista bijaše žalosno pogledati ovu hrpu dječice, što će bez svojih starijih morati poginuti i povenuti kao cvijet bez korijena.

Samo Kosjenka radosno zvirkaše amo tamo, jer ona nikada ne bijaše tužna.

Ujedared poviknu Kosjenka:

— »Gledite! gledite! Kakovi su ono ljudi? Alaj ti moraju znati čudesa i pripovijesti!«

Svi pogledaše napram selu, a kad tamo, na jednom prozoru ukazale se dvije glave: starac i starica. Domahuju maramicom, zovu djecu po imenu i smiju se, da im se sve sjaje ona navorana lica. Bijahu to šukundjed i šukunbaba, što bijahu jedini mudri u dva sela te se spasoše na tavan.

Alaj Bože! da su djeca ugledala na onom tavanu sunce od istoči i zvijezdu Danicu, ne bi toliko vrisnula od radosti. Sve se do neba čuje, kako vrište:

— »Bako! Djede!«

I poletješe djeca kao mlada vižlad naprama selu — pred svima Kosjenka, kojoj zlatna kosa na vjetru prši, a za njima ovce i janjići. Ne ustaviše se sve do sela, gdje ih dočekaše na kućnim vratima djed i baka. Dočekaše ih, uhvatiše ih u naručaj, te ne znadoše svi zajedno, kako da Bogu zahvale, što je dao babi i djedu toliko mudrosti, te se spasoše na tavan. Ovo pak i radi toga bijaše dobro, što ono bijahu sasvim priprosta sela, te u njih ne bijaše knjigâ ni upisa, pak tko bi spominjao čobančadi o nesreći, koja bijaše nastala od zlobe, kad ne bi ostali djed i baka živi?

Kad se dakle bijahu izgrlili, sjetiše se Regoča. Obazreše se po ravnici — ali Regoča nema! Nema ga nigdje — nestao je ujedared, onolika grdosija, nestao, kao miš u rupi.

I zaista bijaše Regoč nestao kao miš u rupi. Kad se naime ukazaše na tavanu djed i baka, uplašio se Regoč kao još nikada u svom

životu. Uplašio se on strahovito njihovih navoranih, išaranih staračkih lica.

— »Ele, Bože moj, koliko li su strahota ovi starci doživjeli u ovome kraju, kad su im lica takova«, — pomisli Regoč i od prevelikoga straha skoči istim časom u onu rupu, kuda bijaše propala Zlovoda — i uteče putem natrag do svoga pustoga Legena grada.

*

* *

Sve je pošlo po dobru u selu. Djed i baka upućivahu djecu, te djeca orala i sijala. Po savjetu bake i djeda učiniše samo jedno selo i jedno gumno, jednu crkvu i jedno groblje, kako više ne bi bilo zlobe ni nesreće.

Sve je pošlo po dobru, no najljepše od svega bijaše, što imađahu nasred sela krasnu kulu od gorskoga mramora, a navrh kule bijahu učinili vrt, gdje cvatijahu naranče i dafine. Tu je obitavala prekrasna Kosjenka i gledala sa kule kao sa oblaka, po svemu onome kraju, koji joj bijaše toliko omilio, čim bijaše prvi put sašla na zemlju.

A uvečer, kad poljski posao bijaše gotov, dovodio Liljo na kulu čobanice i čobane, te na mjesečini u vrtu kolo igrahu i pjesme pjevahu sa prekrasnom, milokrvnom radosnom Kosjenkom.

Regoč se pak pod zemljom još sastade sa vodom Zlovodom, te bućkalo i tutnjilo pod zemljom, gdje se on s njome hrvaše, dok je ne propusti sve dublje i dublje, do dna pakla, da nikad više ne posluži zlobi ljudskoj.

A onda dalje pođe Regoč do svog Legena. Tamo i sad sjedi, kamen broji i Bogu se moli, da ga nikad više ne odvede od silnoga i pustoga Legen-grada, kuda bijaše najbolje pristao onako golem i neuputan.

ŠUMA STRIBOROVA

I

ZAŠAO neki momak u šumu Striborovu, a nije znao, da je ono šuma začarana i da se u njoj svakojaka čuda zbivaju. Zbivala se u njoj čuda dobra, ali i naopaka — svakome po zasluzi.

Morala je pak ta šuma ostati začarana, doklegod u nju ne stupi onaj, kojemu je milija njegova nevolja, nego sva sreća ovoga svijeta.

Nasjekao dakle onaj momak drva i sjeo na panj, da počine, jer bijaše lijep zimski dan. Ali iz panja iziđe pred njega zmija i stade se umiljavati oko njega. Ono pak ne bijaše prava zmija, nego bijaše

ljudska duša, radi grijeha i zlobe ukleta, a mogao je osloboditi samo onaj, koji bi se s njom vjenčao. Bljeskala se zmija kao srebro na suncu i gledala momku upravo u oči.

— »Lijepe li gujice, Bože moj! Gotovo da bih je i kući ponio«, — progovori momak od šale.

— »Evo budalaste glave, koja će me osloboditi na svoju nesreću«, — pomisli grješna duša u guji, požuri se i pretvori se odmah od guje u ljepotu djevojku, te stade pred momka. Rukavci joj bijeli i vezeni kao krila lepirova, a sitne nožice kao u banice. Ali kako bijaše zlobno pomislila, onako joj ostade u ustima gujin jezik.

— »Evo me! Vodi me kući i vjenčaj se sa mnom!« — reče guja-djevojka momku.

Sad da je ono bio siguran i dosjetljiv momak, pak da brže mahnuo ušicom od sjekire na nju i da je viknuo: »Nisam baš ja mislio, da se sa šumskim čudom vjenčam«, postala bi djevojka opet gujom, utekla bi u panj i nikomu ništa.

Ali ono je bio neki dobričina, plašljiv i stidljiv momčić, pak ga bilo stid, da joj ne ispuni želje, kad se već radi njega pretvorila. A baš mu se i svidjela, jer je bila ljepolika, a on, neuputan, nije mogao znati, što joj je ostalo u ustima.

Uze on djevojku za ruku i povede je kući. A živio je taj momak sa svojom starom majkom i pazio majku kao ikonu.

— »Evo, majko, snahe«, — reče momak, kad stigoše on i djevojka kući.

— »Hvala Bogu, sinko«, — odvrati majka i pogleda ljepotu djevojku. Ali je majka bila stara i mudra i odmah spozna, što imade snaha u ustima.

Ode snaha da se preobuče, a mati reče sinu:

— »Lijepu si mladu izabrao, samo pazi, sine, nije li ono guja!«

Sin se malo ne skamenio od čuda: otkud njegova mati znade, da je ono bila guja? Razljuti se u srcu i pomisli: »Moja majka mora da je vještica«. I odmah zamrzi na majku.

Počelo njih troje živjeti zajedno, ali ono zlo i naopako. Snaha ježičljiva, nazlobna, poždrljiva i goropadna.

Bila je tamo litica visoka do oblaka, a snaha zapovjedi jednog dana starici, neka joj donese snijega sa vrha litice, da se umije.

— »Nema puta na onu visinu«, — reče starica.

— »Uzmi kozu, neka te vodi. Kuda ona gore, tuda ti naglavce dolje«, — reče snaha.

Tamo bio i sin, pa se nasmijao na te riječi, samo da ugodi svojoj ženi.

To se tako ražalilo majci, da odmah pođe na liticu po snijeg, jer joj nije bilo žao života. Idući putem htjela se pomoliti Bogu za pomoć, ali se predomisli govoreći: »Opazio bi Bog, da mi sin ne valja«.

No Bog joj ipak osta na pomoći, i ona sretno donese snasi snijega s litice ispod oblaka.

Drugog dana zapovjedi snaha baki:

— »Idi tamo na jezero zamrznuto. Usred jezera ima rupa. Uhvati mi na rupi šarana za ručak«.

— »Provalit će se led poda mnom, propast ću u jezero« — odvrati baka.

— »Radovat će se šaran, propadneš li s njime«, — reče snaha.

I opet se sin nasmijao, a baka se tako ražalostila, da odmah ode na jezero. Pucketa led pod bakom, plače ona, da joj se one suze po licu mrznu. Ali još ne će da se Bogu moli, taji pred Bogom, da joj je sin grješan.

— »I bolje da poginem«, — misli baka i ide po ledu.

Ali još nije došlo vrijeme, da baka umre. Zato preletje nad njom galeb, noseći ribu. Omakne se riba galebu i padne upravo pred baku. Baka uze ribu i donese srećno snasi.

Trećeg dana sjela baka uz ognjište i uzela sinovu košulju, da je okrpa. Kad to vidje snaha, poletje do nje, istrže joj košulju iz ruku i viknu:

— »Ostavi to, sljepice stara, nisu to tvoji poslovi«.

I ne dade majci, da okrpa sinovu košulju.

Sad se starici posve rastuži srce, te ona ode pred kuću, sjedne na onoj ciči zimi na klupu i pomoli se Bogu:

— »Bože moj, pomozi mi!«

Uto vidje ona, kako k njoj ide neko ubogo djevojče, na njemu samo izderana rubina, a rame pomodrilo od studeni, jer joj se rukav iskinuo. Ali se svejedno djevojče nasmijava, jer je umilne ćudi. Pod pazuhom joj svežanj triješća.

— »Hoćete li, bako, kupiti luči? — pita djevojče.

— »Nemam novaca, kćerce, nego ako hoćeš da ti okrpam taj rukavčić«, — reče tužna baka, koja je još držala u rukama iglu i konac za sinovu košulju.

Baka okrpa djevojčici rukav, a djevojka joj dade svežanj luči, zahvali joj milo i ode dalje, radosna, što joj rame ne zebe.

II

Uveče reče snaha baki:

— »Mi ćemo poći u goste kumi, a ti da si ugrijala vode, dok se vratim«.

Bila snaha pozdrljiva i uvijek gledala, gdje da se ugosti.

Kad oni odoše, osta baka sama, pa uze onog triješća, što joj ga prodalo djevojče, i potpali oganj na ognjištu, a onda ode u komoru po drva.

Dok je ona u komori tražila drva, začuje, kako u kuhinji nešto pucka, nešto kucka: kuc! kuc!

— »Tko je božji?« — upita baka iz komore.

— »Domaći! Domaći!« — ozovu se iz kuhinje neki sitni glasovi, kao da žvrgolje vrepci pod strehom.

Dalo se baki na čudo, što je ovo ovako u noći, i ona uđe u kuhinju. Kad ona tamo, ali ono se na ognjištu istom rasplamsale luči, a oko plamena zaigrali kolo »Domaći«, sve sami mužići od jedva pô lakta. Na njima kožusi, kapice i opančići crveni kao plamenovi, kosa i brada sive kao pepeo, a oči žarke kao živi ugljen.

Izlazi njih sve više i više iz plamena, svaka luč po jednog daje. Kako izlaze, tako se smiju i vrište, prebacuju se po ognjištu, cikću od veselja i hvataju se u kolo.

Pa zaigra kolo: po ognjištu, po pepelu, pod policu, na stolicu, po ćupu, na klupu! Igraj! Igraj! Brzo! Brže! Cikću, vrište, guraju se i krevelje. Sol prosuše, kvas proliše, brašno rastepoše — sve od velike radosti. Vatra na ognjištu plamsa i sjaji, pucka i grije; a baka gleda i gleda. Nije joj žao ni soli ni kvasca, nego se raduje veselju, što joj ga Bog šalje na utjehu.

Čini se baki, da se pomladila — nasmije se kao grlica, poskoči kao curica, hvata se u kolo sa Domaćima pa zaigra. Ali joj ipak ostalo još čemera u srcu, a to bijaše tako teško, te kolo odmah stade.

— »Božja braćo«, — reče onda baka Domaćima, — »biste li vi meni znali pomoći, da ugledam jezik svoje snahe, pa kad kažem momu sinu, što sam na svoje oči vidjela, možda se opameti!«

Baka stane pripovijedati Domaćima sve, kako je bilo. Domaći posjedali uokolo po rubu ognjišta, nožice ovjesili niz ognjište, nanizali se kao čičak do čička i slušaju baku; pa sve klimaju glavama od čuda. Kako klimaju glavama, onako im se žare crvene kapice: mislio bi tko, ono sama vatra na ognjištu plaminja.

Kad je baka svršila pripovijedanje, viknu jedan od Domaćih, po imenu Malik Tintilinić:

— »Ja ću ti pomoći! Idem u sunčanu zemlju i donijet ću ti svračjih jaja. Podmetnut ćemo ih pod kokoš, pa kad se izlegu svračići, prevarit će se snaha: polakomit će se kao svaka šumska guja za svračićima i isplazit će jezik«.

Svi Domaći ciknuše od radosti, što se Malik Tintilinić tako dobro dosjetio. Još oni najbolje vrište, ali ide snaha iz gostiju i nosi sebi kolač.

Nasrne snaha ljutito na vrata, da vidi, tko to u kuhinji vrišti. Ali kad ona raskrili vrata, a ono: top! — prasne plamen, skočiše Domaći, topnuše svi u jedan mah nožicama o ognjište, ponesoše se nad plamen, poletješe pod krov — kvrcnuše daščice na krovu i nestade Domaćih.

Samo Malik Tintilinić ne uteče, nego se sakrije u pepelu.

Kako je plamen iznenada prsnuo u vis, a vrata udarila o vratnicu, onako se uplašila snaha i od straha sjela na zemlju kao vreća. Rastepe joj se kolač u rukama, raspadnu joj se kose i češljevi, bulji oči i viče od jeda:

— »Što je ovo bilo, nesrećo stara!«

— »Vjetar podigao plamen, kad si otvorila vrata«, — reče baka i mudro se drži.

— »A što je ono u pepelu?« — opet će snaha, jer je iz pepela virila crvena peta opančića Malika Tintilinića.

— »Ono je žeravica«, — odvraća baka.

Ali snaha ne vjeruje, nego ustane onako raspletena i ide da vidi iz bližega, što je na ognjištu. Prikučila se licem do pepela, ali se Malik Tintilinić hitro baci nožicom i kvrcne petom snahu po nosu. Više snaha kao da se u moru topi, sva je garava po licu, a pepeo joj posuo raščupane kose.

— »Što je ovo, nesrećo stara?« — pišti snaha.

— »Poprskao te kesten iz žeravice«, — odvraća baka, a Malik Tintilinić u pepelu puca od smijeha.

Kad je snaha otišla da se umije, pokaže baka Maliku Tintiliniću, gdje je u komori snaha nasadila kokoš, da bude malih pilića za Božić. Još iste noći donese Malik svračjih jaja i podmetne ih pod kokoš umjesto kokošjih.

III

Zapovjedila snaha baki, da dobro pazi na kokoš, pa kad se izlegu pilići, neka joj javi. Pozvat će snaha čitavo selo, da vidi, kako ona ima pilića na Božić, kad ih nitko nema.

Došlo vrijeme, izlegli se svračići. Javi baka snahi, da su pilići izašli, a snaha pozove selo. Došle kume i susjede, malo i veliko, a bio tamo i sin bakin. Snaha zapovjedi baki, da donese gnijezdo u trijem.

Donese baka gnijezdo, podigoše kokoš, a ono u gnijezdu nešto zakriješti: iskočiše goli svračići, pa skok! skok! po trijemu.

Kada snaha-guja opazila ovako iznenada svračiće, prevari se, polakomi se u njoj zmijina ćud, poletje snaha po trijemu za svračićima i isplazi za njima svoj tanki i šiljasti jezik kao u šumi.

Vrisnuše i prekrstiše se kume i susjede, te povedoše svoju djecu kući, jer upoznaše, da je ono zaista šumska guja.

Majka pak radosno pođe do sina govoreći:

— »Otpremi je, sine, otkud si je doveo, sad si na svoje oči vidio, koga u kući hraniš«. — I mati htjede da ogrli sinka.

Ali sin je bio baš posve budalast čovjek, pa se još više usprkosio i suprot sela i suprot majke i suprot istih svojih očiju: Ne će da sudi ženi-guji, nego još vikne na majku:

— »Otkud tebi svračići u to doba, vještice stara? Nosi mi se iz kuće!«

E, sad je mati vidjela, da pomoći nema. Zacvili kao ljuta godina i samo umoli, da je bar ne tjera iz kuće, dok je dan, da ne vidi selo, kakvog je sina othranila.

Sin privoli, da mati ostane do večera još u kući.

Kad je došla večer, uze baka u torbu nešto kruha i nešto onih luči, što joj ih je dalo ubogo djevojče. A onda ode kukajući iz kuće sinove.

Čim je mati prešla preko praga, utrne se vatra na ognjištu i pade raspelo sa stijene. Ostadoše sin i snaha u mračnoj izbi — i sada sin osjeti, kako je počinio veliku grjehotu na majci, i pokaje se jako. Ali ne smije da ženi o tom govori, jer je plašljiv, nego joj kaže:

— »Hajdemo za materom, da vidimo, kako će poginuti od studeni.«

Skoči veselo zlorada snaha, nađe im kožuhe, obukoše se i odoše iz daleka za staricom.

A baka žalosna ide po snijegu, u po noći, preko polja. Kad je došla na jedno veliko strnište, uhvati je takova studen, da nije mogla dalje. Zato izvadi iz torbe one luči, razgrne snijeg i potpali vatru, da se malo ugrije.

Jedva se luči rasplamsale, ali ono čudo! Eto iz njih izlaze Domaći, upravo kao da je na kućnom ognjištu!

Iskakuju iz vatre sve uokolo u snijeg, a za njima iskre frcaju na sve strane u tamnu noć.

Milo je baki, gotovo bi proplakala od milinja, što je ne ostaviše samu na putu. A oni se kupe oko nje, smiju se i zvižde.

— »Božja braćo«, — reče baka, — »nije meni do radosti, nego mi hajde pomozite u nesreći«.

Pripovjedi baka Domaćima, kako se budalasti sin još više pozlobio na nju, otkad se i on i selo uvjerili, da je u snahe zaista gujin jezik.

— »Izagnao me, a vi pomozite, ako znate«.

Malo šute Domaći, malo tepu snijeg s opančića i ne znaju baki savjeta.

Ali onda Malik Tintilinić reče:

— »Hajdemo do Stribora, starješine našega. On svačemu savjeta znade«.

I odmah se Malik popne na glogov grm, zviznu u prste, a ono iz mraka preko strništa dokasa k njima jelen i dvanaest vjeverica.

Posadiše baku na jelena, a Domaći posjedaše na vjeverice i pođoše put šume Striborove.

Jašu oni kroz noć — na jelenu rogovi i paroščići, a na svakom paroščiću zvjezdica. Sjaji se jelen i kazuje put, a za njim juri dvanaest vjeverica, a u svake vjeverice dva oka kao dva draga kamena. Jure oni i žure, a za njima iz daleka trči snaha i sin, sve im nestaje sape.

Tako stigoše do šume Striborove, i ponese jelen baku kroz šumu.

Spozna snaha sve u mraku, da je ono šuma Striborova, gdje je ona već jednom radi grijeha ukleta bila, ali od velike zlobe ne može se ni sjetiti svojih novih grijeha, ni pobojati se za njih, nego se još više raduje govoreći: »Propast će neuka baka u ovoj šumi sred tolikih čarolija« — i poletje još brže za jelenom.

Donese dakle jelen baku pred Stribora. Stribor pak bijaše šumski starješina. Sjedio je sred šume, u dubu tako velikom, da je u njem bilo sedam zlatnih dvorova i osmo selo, srebrnom ogradicom ograđeno. Pred najljepšim dvorom sjedi Stribor na stolici, u crvenoj kabanici.

— »Pomozi baki, propala je od snahe-guje«, — rekoše Domaći Striboru, kad mu se bjehu poklonili i oni i baka. Pripovjede oni sve, kako je bilo. A snaha i sin došuljali se do duba, pa kroz crvotoč gledaju i slušaju što će biti.

Kad su Domaći svršili svoju pripovijest, reče Stribor baki:

— »Ne boj se, starice! Ostavi snahu, neka živi u zlobi, dok je zloba ne dovede opet onamo, otkuda se prerano oslobodila. A tebi ću lako pomoći. Gledaj tamo ono selo, srebrom ograđeno.«

Pogleda baka, a ono njezino rodno selo, u kojemu je mladovala, a u selu proštenje i veselje. Zvona zvone, gusle gude, zastave se viju, a pjesme podcikuju.

— »Uniđi kroz ogradicu, pljesni rukama i pomladit ćeš se odmah. Ostat ćeš u selu svome, da mladuješ i da se raduješ, kao pred pedesetak godina!« — reče Stribor.

Razveseli se baka kao nikada, poletje odmah do ogradice, uhvatila se već rukom za srebrna vratašca, ali se uto još nečega sjetila, pa upita Stribora:

— »A što će biti od mog sina?«

— »Ne budali bako!« — odvrati Stribor, — »otkud bi ti za svog sina znala? On će ostati u ovom vremenu, a ti ćeš se vratiti u mladost svoju! Ni znati ne ćeš za kakvog sina!«

Kad je baka ovo čula, zamisli se teško. A onda se polako vrati od ogradice, dođe natrag pred Stribora, nakloni se duboko i reče:

— »Hvala ti, dobri gospodaru, na svemu dobru, što mi ga daješ. Ali ja volim ostati u svojoj nesreći, a znati, da imam sina, negoli da mi dadeš sve blago i sve dobro ovoga svijeta, a da moram zaboraviti sina!«

Kad je baka ovo izrekla, strahovito jeknu cijela dubrava, prestadoše čari u šumi Striborovoj, jer je baki bila draža njezina nevolja, nego sva sreća ovog svijeta.

Zanjiše se čitava šuma, provali se zemlja, propade u zemlju ogromni dub sa dvorovima i sa selom srebrom ograđenim, nestade Stribora i Domaćih, — ciknu snaha iza duba, pretvori se u guju — uteče u rupu — a majka i sin nađoše se nasred šume sami, jedno uz drugo.

Pade sin pred majku na koljena, ljubi joj skute i rukave, a onda je podiže na svoje ruke i nosi kući, kuda sretno do zore stigoše.

Moli sin Boga i majku, da mu oproste. Bog mu oprosti, a majka mu nije ni zamjerila bila.

Momak se poslije vjenčao s onim ubogim i milim djevojčetom, što im bijaše dovela Domaće u kuću. — Još i sad sretno žive svi zajedno, pak im Malik Tintilinić u zimnje večeri rado na ognjište dohodi.

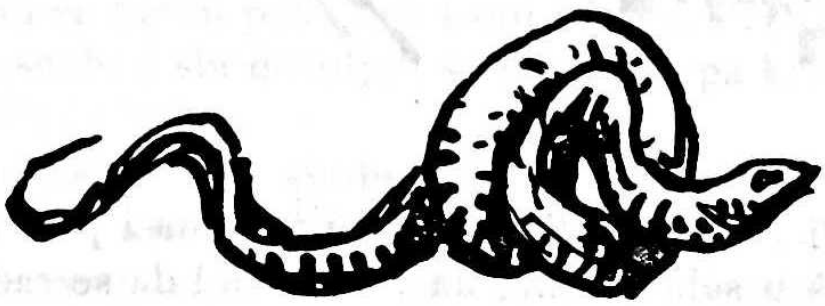

BRATAC JAGLENAC I SESTRICA RUTVICA

I

NAVALILI neprijatelji na tvrdi grad neke plemenite i dobre kneginje. Kneginja nije mogla da tako brzo sakupi svoju veliku i vjernu vojsku i da obrani svoj tvrdi grad, nego je morala pobjeći noću sa svojim sinom, sa malim kneževićem, u naručju.

Bježala tako ona cijelu noć, a kad je već počeo dan svitati, dođoše oni pod strašnu Kitež-planinu, koja bijaše na kraju kneževine.

Nigdje na svijetu nije u to doba više bilo ni zmajeva, ni vila, ni vještica, ni kakvih hudoba. Bijaše ih protjerao sveti krst i razum ljudski. Samo u Kitež-planini bijaše se još zaklonio posljednji Zmaj Ognjeni, a dvorilo ga sedam vila Zatočnica. Zato bijaše strašna Kitež-planina. Ali pod planinom sterala se tiha dolinica. Tu je mlada pastirica Milojka stanovala u pletenoj kolibici i čuvala svoje stado.

Baš u tu dolinicu stigne dakle pred zoru kneginja sa djetetom i opazivši pred kolibicom Milojku, pristupi k njoj i umoli je: »Sakrij mene i kneževića u svojoj kolibici preko dana, da nas ne nađu neprijatelji. Kad opet padne mrak, bježat ću dalje sa kneževićem.« Milojka ih primi, napoji ih ovčjim mlijekom i sakrije ih u svojoj kolibici.

Kad je došla večer, reče plemenita i dobra kneginja: »Ja sad moram dalje poći sa kneževićem. Nego te molim, uzmi ovaj moj zlatni pojas i ovaj kneževićev zlatni križić na crvenoj vrpci. Da nas gdjegod nađu neprijatelji, prepoznali bi nas po pojasu i križiću. Spremi ove dvije stvari i čuvaj ih u svojoj kolibici. Kad moji vjerni vojskovođe sakupe vojsku i kad protjeraju neprijatelja, onda ću se ja vratiti u svoj tvrdi grad i učinit ću te tamo svojom milom drugaricom.«

— »Tvoja drugarica ja ne mogu biti, plemenita kneginjo, jer ti nisam ravna ni po plemenu ni po razumu. Ali tvoj ću pojas i križić sačuvati, jer u pravoj tuzi i nesreći i prosjakovo srce može carevu srcu biti drug«, — reče Milojka.

Tako reče Milojka i primi od kneginje križić i pojas na čuvanje, a kneginja podigne malog kneževića u naručaj i pođe dalje u noć, koja bijaše tako tamna, da se nije vidjelo, što je trava, a što je kamen, što je polje, a što je more.

II

Prošlo mnogo godina od toga doba, al kneginja se nije vratila niti u svoju zemlju, niti u svoj tvrdi grad.

Njena velika vojska i njeni slavni vojskovođe bijahu tako nevjerni, te odmah pristadoše svi uz neprijateje. I zato neprijatelji oteše zemlju plemenite i dobre kneginje i nastaniše se u njenom tvrdom gradu.

Nitko nije znao ni mogao saznati, što se dogodilo sa kneginjom i sa malim kneževićem. — U onoj tamnoj noći mogla je bježeći pasti ili u more ili u ponor, ili je mogla inače poginuti sa svojim djetetom.

Ali pastirica Milojka vjerno je čuvala zlatan pojas kneginjin i zlatni križić kneževićev.

Dolazili su kićeni najbogatiji momci iz sela i htjeli uzeti Milojku za ženu, jer je zlatan pojas i zlatni križić na crvenoj vrpci bio toliko vrijedan, koliko deset sela. Al Milojka nije htjela nijednoga od njih za muža, govoreći: »Vi dolazite radi zlatnog pojasa i križića, al to nije moje, i moram to bolje čuvati, negoli svoje ovce ili svoju kolibicu.«

Tako je govorila Milojka i zato uze ona za muža nekoga siromašnog i tihog momka, kojemu bijaše svejedno za zlatan pojas i za križić.

Živjeli su oni kao sirotinja, a više puta ni hljeba ni brašna u kući ne bijaše. Ali oni i ne pomisliše, da prodadu pojas ili križić.

Za nekoliko godina razbolje se Milojkin muž i umre. A malo zatim uhvati teška bolest i Milojku, te ona spozna, da mora također umrijeti. Zato pozove k sebi svoje dvoje djece: malu djevojčicu Rutvicu i još manjeg sinka Jaglenca, pak im dade svakomu po darak: Rutvici prikopča zlatan pojas, a Jaglencu priveže o vrat zlatan križić na crvenoj vrpci. I reče Milojka:

— »Zbogom, djeco moja! Sami ćete ostati na svijetu, a nisam vas naučila velikim mudrolijama. — Al dat će Bog, bit će za vas ne-

jake upravo dosta ono, čemu vas naučih. Ne ostavljajte jedno drugoga i čuvajte kao sveto, što vam je majka predala na čuvanje, pak ću ja ostati uvijek među vama.« — Tako reče majka i umre.

Rutvica i Jaglenac bijahu tako maleni, da nisu znali, otkuda majci pojas i križić, a pogotovo nisu razumjeli, što to majka govori. — Nego sjedoše jedno uz drugo kraj mrtve majke kao dvije prave sirote i čekali su, što će s njima biti.

Malo zatim dođoše ljudi iz sela i rekoše, da Milojku treba sutradan pokopati.

III

Ali se sutradan dogodilo još nešto. — Kad su se naime ljudi vratili sa pogreba, odoše svi u kuću da razgovaraju, samo Rutvica i Jaglenac ostadoše pred kućom, jer su sve još mislili, da će njihova majka odnekuda doći.

Ali se uto spusti sa visine među njih veliki orao, baci Rutvicu na zemlju, uhvati je pandžama za njezin zlatni pojas i odnese nebu pod oblake.

Leti orao i nosi Rutvicu u svoje gnijezdo, baš u Kitež-planinu.

Nije Rutvici baš ni teško, leteći ovako na zlatnom pojasu. Samo joj je žao, što je rastavljena od brata jedinoga, i sve misli: »Zašto nije orao i Jaglenca ponio!«

Tako oni doletješe na Kitež-planinu, i tuj odmah ugleda Rutvica, što još nikada ne bijaše vidjela ni ona ni drugi stanovnici doline, jer se svaki uklanjao strašnoj planini — a tko bi jednom u nju zalutao, taj se nije vraćao. Vidi dakle Rutvica: na jednoj se stijeni sastalo svih sedam vila Zatočnica, što su u Kitež-planini dvorile Zmaja Ognjenoga. Zovu se Zatočnice, jer su se zavjerile, da će se, kao posljednje od vilinskog plemena, osvetiti ljudskome rodu.

Gledaju Zatočnice: nosi orao djevojčicu. A bijahu se dogovorile vile i orlovi, da će svaki svoj plijen donijeti na onu stijenu i tamo na stijeni održati sud, što će učiniti sa plijenom i kome će pripasti. Zato se ona stijena zvala »Razdijeli«.

Dozivaju dakle vile orla:

— »More! brate! Klikune! spuštaj se na Razdijele«.

Nego na svu sreću: kakovi drugovi, onakav dogovor!

Orlu Klikunu dopala se Rutvica, pak se on ne drži ugovora i ne će da se spusti na Razdijele, nego nosi Rutvicu u svoje gnijezdo orlićima za igračku.

Ali je trebalo preletjeti preko vrha planine, jer gnijezdo bijaše s onu stranu planine.

Navrh planine pak bijaše jezerce, nasred jezera otok, a na otoku stara crkvica. Oko jezera bijaše livadica, a oko livadice brazda, davno izorana. Preko ove brazde nisu iz planine smjeli doći ni Zmaj ni vile ni ikakove strahote. Tu je oko jezerca cvalo i mirisalo cvijeće, tu se zaklonile grlice i slavuji i sve umilno biće iz planine.

Ne bijaše ni magle ni oblaka nad svetim oboranim jezerom, nego se uvijek sunašce sa mjesecom mijenjalo.

Kad je Klikun doletio sa Rutvicom nad jezerce, opazi Rutvica crkvicu. A kad ona vidi crkvicu, sjeti se majke svoje, a kad se sjeti majke svoje, uhvati se za srdašce, a kad se uhvati za srdašce, raskopča se majčin darak, zlatan pojas, na Rutvici.

Raskopča se pojas, ispadne Rutvica orlu iz pandža ravno u jejerce, a za njom pade njezin pojas. Dohvati Rutvica pojas i prijeđe sve po šašu i topuču, po vodenoj travi i rogozu na otok. I tu sjedne ona na kamen pred crkvicom. A Klikun kao bijesan vihor odleti dalje, jer ne smije na sveto jezero.

Spasena je sada Rutvica, jerpreko brazde nijedno zlo ne može k njoj. Ali koja hasna, kad je sama sirotica mala navrh strašne Kitež-planine, i nitko ne može k njoj, ni ona ne može nikuda.

IV

Međutim su ljudi, koji su pokopali Milojku, opazili, da je orao odnio Rutvicu. U prvi čas zajaukaše svi, ali onda jedan od njih reče:

— »Bolje je, ljudi božji, da je orao odnio Rutvicu. Teško bi se u selu tko pobrinuo za dvoje djece. A za samoga Jaglenca lako će se tko u selu pobrinuti.«

— »Da, da, bolje je tako«, — prihvatiše odmah svi drugi. — »Za samoga Jaglenca lako ćemo se pobrinuti.«

Postojaše još malo pred kolibicom, pogledaše prema onoj strani, gdje je u visini nestalo orla sa Rutvicom, a onda odoše opet u kuću, da piju i razgovaraju, svejednako govoreći:

— »Svaki će od nas rado uzeti Jaglenca.«

Ovako su govorili, ali se nitko od njih nije ni toliko obazreo na Jaglenca, da bi ga ponudio čašicom vode, premda bijaše velika vrućina. Jaglenac pak bijaše žedan i uđe u sobu, te htjede umoliti vode. Ali bijaše on tako malen, da nitko od onih ljudi nije razumio njegova govora. Jaglenac je htio, da mu netko dohvati njegovu drvenu čašicu, ali nitko od onih ljudi nije ni znao, da ima za gredom Jaglenčeva drvena čašica.

Kad je ovo sve vidio Jaglenac, obazre se on časak po sobi, a onda osjeti dijete: nije ovo sve ništa, ostao sam ja sam na svijetu. — Zato se on nagne nad krčag, što je stajao na zemlji, nasrče se, koliko se dalo, vodice i ode da traži svoju sestricu Rutvicu.

Izašavši iz kuće pođe putem za suncem, kuda je vidio, da je orao odnio Rutvicu.

V

Sunce je išlo do Kitež-planine, i tako Jaglenac, gledajući uvijek na sunce, dođe doskora do Kitež-planine. Nije bilo nikoga sa Jaglencem, da mu kaže: »Ne idi, dijete, u planinu! Planina je puna strahotâ«, i zato on, ludo dijete, ide i počne se verati u planinu.

Ali Jaglencu i onako nije ništa strašno. Njegova ga majka očuvala kao cvijetak pred oltarom, tako da mu se još nikada ni najmanje zlo ne bijaše dogodilo: niti ga strnak ubo, niti ga zla riječ uplašila.

Zato u Jaglenčevo srce ne mogaše doći strah, makar što vidjele oči njegove ili čule uši njegove.

Već se dakle Jaglenac poverao dobrano u planinu i došao do prvih stijena i klisura.

A tamo pod Razdijelima sastale se vile Zatočnice i sve još vijećaju, kako li ih je Klikun prevario. Al uto one opaze: ide dijete prema njima, vere se u planinu! Raduju se Zatočnice: laka li posla sa ovako malim djetetom!

Kad se Jaglenac približio, izađoše Zatočnice pred njega. Oko njega hitro kolo učiniše. Začudio se Jaglenac, gdje su tolike gospođe pred njega išetale, a još na svakoj dva velika krila. Jedna od Zatočnica pristupi k djetetu, da ga za ruku uhvati.

Ali je u Jaglenca križić na vratu. Kad je Zatočnica ugledala križić, zacvili i odskoči od Jaglenca, jer ne smije vila radi križića da ga dira.

Al ne će Zatočnice da tako lako dijete puste. Okupe se oko njega u široko kolo te vijećaju tihano, što će s njime.

Al je u Jaglenca spokojno srdašce: Zatočnice vijećaju i tako crne misli snuju, da im od njih crne šumske ose oko glave zuje, a Jaglenac dotle gleda u njih i ništa zla od toga ne može da pomisli, a kamoli da se uplaši! Nego mu se dopala krila jedne Zatočnice, što onako domahuju, i on pođe k njoj, da ju iz bližega vidi.

— »Ej, ovo je dobro«, — pomisli Zatočnica. — »Dirati ga ne smijem, ali ću ga namamiti u vučju rupu.«

Tamo bijaše naime rupa, granjem pokrivena, da se ne mogaše opaziti, a dolje u rupi stršili strašni kolci i bodovi. Tkogod stane na ono granje, propadne odmah u rupu i ubije se na bodovima.

Mami dakle Zatočnica Jaglenca k vučjoj rupi, sve se odmiče od Jaglenca, a on sve ide za njom, da iz bližega vidi krila njezina.

Tako oni stigoše do rupe. Zatočnica preleti rupu, a mali se Jaglenac prevari, stane na granje i propadne u rupu.

Kliknuše od radosti Zatočnice, priletješe da vide, kako je poginulo dijete na bodovima.

A što znaju vile, što je dijete maleno!

Jaglenac bijaše lagan kao pilešce. Propalo s njim malo granja i lišća, pokrili se lišćem bodovi, a Jaglenac malen i lagan, ostade ležeći na lišću kao na krevetu.

Kad se Jaglenac tako našao ležeći na mekanom, pomisli on: »Treba valjda spavati« — te metne ručice pod glavu i zaspi slatko, ne misleći o tom, da je uhvaćen u duboku rupu, iz koje ne može izaći.

Oko njega strše još mnogi nepokriveni bodovi, nad rupu se nagnule zlobne Zatočnice. Al Jaglenac spava tiho i spokojno, kao da na bosiljku spava. Ne miče se Jaglenac — naučila ga tako mati govoreći: »Kad legneš, sinko, sklopi očice i ne miči se, da ne poplašiš anđela čuvara.«

Stoje Zatočnice oko rupe, vide one: zaspalo je dijete, kao da je duka mali na zlatnoj posteljici! »Nije lak posao s ovim djetetom«, rekoše vile. Zato poletješe na Razdijele i učiniše vijeće, kako bi ga umorile, kad ga dirati ne smiju radi križića.

Vijećahu, vijećahu, a onda se dosjeti jedna Zatočnica i kliknu: »Načinit ćemo oluju, pustit ćemo strašnu kišu, doći će bujica sa planine i potopit će dijete u rupi.«

— »Huj! Huj!« — zahuje sve Zatočnice, od radosti mašu krilima i ponesoše se odmah u zrak nad planinu, da savijaju oblake i da prave oluju.

VI

Sjedi mala Rutvica navrh planine na svom otočiću, na svetom jezeru. Oko nje krasni leptiri, sve joj na ramena sjedaju, a siva joj grličica dovela u krilo grliće svoje, te ih tamo zrnom hrani. — I grančica od maline spustila se nad Rutvicu, te se Rutvica nazobala crvenih malina — i ništa joj ne fali.

Ali je sama, sirotica mala, i tužna je u srcu, jer misli: zauvijek je rastavljena od jedinog brata Jaglenca, i još misli: je li ga tko napojio vodice i je li ga tko položio spavati?

Misleći tako žalosno, pogleda Rutvica prema nebu gore: Pogleda ona gore i opazi, kako se gore oko planine vije crna magla kao noć. Nad Rutvicom i nad oboranim jezerom sunašce sjaji, ali se sve naokolo savija i razvija magla, okreću se i vrte crni oblaci, dižu se i spuštaju kao crni teški dim. A iz dima toga kadikad zakrijese vatrene iskre.

Bijahu to Zatočnice, što su nad planinom sakupljale crne oblake, mašući velikim krilima, a njihove oči sipahu vatrene iskre preko oblaka. A onda ujedanput zagrmi iz oblaka strahovito i spusti se teška kiša uokolo po planini, a Zatočnice huje i zavijaju kroz kišu i grmljavinu.

Videći ovo Rutvica pomisli: »Nada mnom je sunašce i ne može mi ništa biti, ali možda komu u planini treba pomoći u ovoj oluji.«

I premda Rutvica mišljaše, da u planini nema krštene duše, ipak ona učini, kako ju bijaše mati naputila, da čini za oluje: Prekrsti se naime i pomoli se Bogu. A kako je u porušenoj crkvici ostalo zvono, to Rutvica dohvati konopac i stane zvoniti na oluju. Ne zna Rutvica, za koga moli ni za koga zvoni, ali ona zvoni za pomoć svakomu, koji je u nevolji.

Kad je onako iznenada zazvonilo sa otoka zvonce, koje je već šutjelo stotinu godina, uplaše se Zatočnice u oblacima, pobune se u svom poslu, ostave se oluje, razbježe se od straha na sve strane, sakriju se koja pod stijenu, koja pod klisuru, koja u duplje, koja u paprad.

Pročisti se planina u tili čas i sine po planini sunce, gdje već sto godina sunca ne bijaše.

Sunce sinu — kiša iznenada stane. Ali za maloga Jaglenca bijaše pogibao već gotova!

Od one prve silne kiše sakupila se naime već bujica po planini i spuštala se velika voda baš prema rupi, gdje je Jaglenac spavao.

Nije čuo Jaglenac ni oluje ni gromova, niti on sada čuje bujice, koja šumi strahovito i suklja strašnom brzinom k njemu, da ga utopi.

I nasrne voda u rupu — nasrne, i u tili čas pokrije dijete.

Pokrije ga, potopi ga u tili čas — više se ne vidi ni rupa, ni bodovi, ni Jaglenac, nego samo voda, kako suklja dolje niz planinu.

Ali kako bijaše voda nasrnula u rupu, onako se ona dolje u rupi zavrtjela, zamiješala, prebacila, a onda iznenada izdigne voda

i granje i lišće, a na granju maloga Jaglenca. Podigne ga, izdigne ga iz rupe i ponese na onom granju niz planinu.

Bijaše bujica tako silna, da je valjala i vukla silno kamenje i stare dubove, i ništa ih nije moglo ustaviti, jer bijahu teški i silni, a bujica jaka.

Ali mali Jaglenac na svom granju letio je lagašan na bujici — tako lagašan kao bijela ružica, i mogao ga je svaki grm zaustaviti.

I zaista: nađe se grm na putu, i uhvati se granje sa Jaglencem za grm. Probudi se naglo Jaglenac, uhvati se ručicom za grm i popne se na njega, te sjedne na vrh grma kao ptičica.

Nad Jaglencem sjaji milo i jasno sunašce. Ispod Jaglenca strašna voda suklja, a on sjedi na grmu u bijeloj košuljici i oči tare od velikoga čuda, jer ne zna, ludi mali, što ovo sve bješe: tko li ga je onako naglo probudio.

Dok si on oči istro, dotle proletjela voda niz planinu — nestalo bujice. Gleda Jaglenac za bujicom, kako nestaje pod strminom, gleda, kako se još cijedi i plazi mulj oko grmlja, a onda sađe Jaglenac sa grma i pomisli:

— »Valjda treba dalje ići, kad me probudiše.«

I pođe dalje gore u planinu. A bijaše se tako slatko naspavao, da je sav bio radostan i činilo mu se: sada će naći Rutvicu.

VII

Čim je prestalo zvonce zvoniti, povrati se snaga Zatočnicama. Ohrabre se, izvuku se svaka iz svoga skrovišta. Kad one izađoše, vide: sunce po planini! A ničega se toliko ne boje zle Zatočnice, koliko jasnog sunašca. I kad ne mogu tako brzo da zamagle cijelu planinu, brže zamute svaka nešto magle oko sebe i poletješe do rupe, da vide, kako se utopio Jaglenac.

Kad one tamo i kad pogledaše u rupu, rupa prazna. Jaglenca nema!

Huknuše Zatočnice od velike ljutosti i ogledaše se po planini, nije li ga gdjegod voda o kamen ubila. Ali kad se Zatočnice ogledaše, vide one: ide Jaglenac veselo svojim putem, sunašce mu po leđima košuljicu suši, a on si tihano popijeva, koliko dijete znade pjevati.

— »Uteći će nam dijete ovo, bude li tako«, — zajauče jedna Zatočnica. — »Jače je dijete od nas. Nego da pozovemo Zmaja Ognjenoga, da nam pomogne?«

— »Nemojte se sramotiti, sestre moje«, — rekne druga Zatočnica. — »Valjda ćemo i same nadjačati ovako slabašno djetence.«

Tako je govorila Zatočnica, ali nije ona znala, da je jači mali Jaglenac u svojoj spokojnosti, nego sva zloba i sva mudrost Kitež-planine.

— »Poslat ćemo medvjedicu, da nam umori dijete. Nijema medvjedica ne boji se križa«, — reče jedna Zatočnica i poleti ona odmah do medvjeđe spilje.

Leži medvjedica i igra se sa malim medvjedićem.

— »Hajde, Medunko, na stazu. Stazom ide dijete. Dočekaj ga, umori ga, Medunko kumo«, — reče Zatočnica.

— »Ne mogu da ostavim svog medvjedića«, — odgovori Medunka.

— »Ja ću ti ga zabaviti«, — reče Zatočnica i stane se odmah igrati sa medvjedićem.

Ode dakle Medunka na stazu, — a ono već ide Jaglenac.

Odmah se podigla velika medvjedica na stražnje noge, pružila naprijed šape, i tako ide k Jaglencu, da ga umori.

Strašno je medvjedicu pogledati, al Jaglenac ništa strašno ni zlo ne vidi u njoj i ne može ništa drugo pomisliti.

— »Ide eno netko i pruža mi ruke. Treba da mu i ja ruke pružim.«

Podiže odmah Jaglenac obje ručice, pruža ih spram medvjedice i ide prema njoj upravo, kao da bi ga mati u naručaj zvala.

E još malo — zgrabit će ga strašna medvjedica. Došla je već do njega i odmah bi ga pograbila i umorila, da se je lecnuo bježati. Ali vidi ona: ima kada promisliti, otkuda će ga bolje uhvatiti. Pružila se u vis, ogleda Jaglenca s desna i sa lijeva — sad će se na njega spustiti.

Al u taj čas zacvili u spilji mali medvjedić. Ujela ga crna osa, što ih Zatočnice oko sebe vode. Zacvili medvjedić strahovito, jer ako je i opako pleme Medunkino, al ne podnosi bez vike opakosti tuđe. U sav glas cvili medvjedić, a kad je Medunka čula, gdje joj mlado cvili, zaboravi ona i Jaglenca i svu planinu! Baci se Medunka na sve četiri noge i otkasa kao bijesna do spilje.

Hvata ljutita Medunka svojom šapom Zatočnicu u kose. Potukoše se, povaljaše, počupaše se — i ostaviše Jaglenca na miru.

Pošao Jaglenac za medvjedicom pa gleda časak, kako se one valjaju i kezmaju — gleda on, a onda se samo nasmije u sav glas, dijete ludo, i ode dalje u planinu. I ne zna, da mu je glava bila u torbi!

VIII

I opet se sastadoše Zatočnice na Razdijelima, da učine vijeće, što će sa Jaglencem. Vide, da su slabije od njega.

Već se one i umorile ovako leteći na Razdijele i sa Razdijela i vijećajući o Jaglencu. Zato bijahu vrlo ljutite.

— »Ej, otrovat ćemo dijete. Sad nema ni mudrolije ni čarolije, koja bi ga spasila«, — zaključiše one. I odmah jedna od njih uze drvenu pliticu i poleti na neko polje u planini, da nabere otrovnih jagodica.

A Jaglenac i ne misli, da tko o njemu vijeća čini ili da si tkogod o njemu glavu tare, nego on ide veselo planinom i guče si tihano kao golub mladi.

Dođe on tako do polja otrovnoga. Usred polja staza. S jedne strane staze polje pokriveno crvenim jagodicama, a s druge strane crnima. Otrovne su i jedne i druge i poginuti mora svaki, koji se nazoblje ili jednih ili drugih.

Al otkud bi Jaglenac znao, da na svijetu otrova ima, kad ga je majčino mlijeko othranilo!

Ogladnio dakle Jaglenac, a dopale mu se crvene jagodice u polju. Ali vidi on: tamo daleko pred njim na crvenoj strani bere netko jagodice i ne diže glave, kako se žuri. — Bijaše ono Zatočnica, a brala je crvene jagodice, da otruje Jaglenca.

— »Ono je njezina strana«, — pomisli Jaglenac i ode na crne jagode, jer ga ne bijahu naučili, da se s kime otima. Sjedne dakle među crne jagodice i stane zobati, a Zatočnica odmaknula daleko u crvenim jagodama, pa i ne zna, da je Jaglenac već stigao i da zoblje na crnoj strani.

Kad se Jaglenac tako nazobao, ustao on, da dalje pođe. — Ali se, jao! stalo Jaglencu mutiti pred očima, glava ga ljuto zaboljela, a zemlja kao da mu se pod nogama ljulja.

Bilo je to od crnog otrova.

Jao, Jaglenče mali, zaista ti ne znaš ni mudrolijâ ni čarolijâ, kako li ćeš se spasti od ove nesreće?

Ali Jaglenac svejedno dalje pođe, jer misli: nije ovo ništa, što mu se mute očice i što mu se ljulja zemlja.

Tako on dođe do Zatočnice, gdje ona braše jagode. Opazi Zatočnica dijete i odmah istrči na stazu pred njega sa pliticom crvenih jagodica. Meće pred njeg pliticu i domahuje mu, neka jede.

Ne zna Zatočnica, da se Jaglenac već nazobao crnih jagoda, a da znade, ne bi ga nudila crvenima, nego bi ga pustila, da pogine od crnog otrova.

Jaglencu ne bijaše više do jagoda, jer ga ljuto boljela glava. Al je majka Jaglenca naučila: »Jedi, sinko, kad te nudim, ne žalosti majke.«

Ne bijaše ovo ni mudrolija ni čarolija, što je majka nejakog Jaglenca učila. Al u dobar čas učini Jaglenac po njenim riječima.

Uze on pliticu i pozoba crvene jagodice. Kad on pozobao, al se njemu pročistile očice, niti ga više boli glava ni srdašce, niti mu se ljulja zemlja.

Crveni otrov ubio u Jaglencu crni otrov. A on pljesnu radostan u ručice i ode dalje zdrav kao ribica, a radostan kao ptičica.

Vidi se ono već vrh od planine, a Jaglenac misli.

— »Dalje od vrha i nema svijeta. Tamo moram Rutvicu naći.«

IX

Ne vjeruje Zatočnica svojim očima, gleda za Jaglencem, a on ide i ništa mu nije od onolikog otrova.

Gleda ona, gleda — ali onda zacvili ljuto. Ne zna, kojim čudom se Jaglenac spasao. Vidi samo: uteći će joj dijete na jezero, jer je već blizu vrha.

Nema Zatočnica kada da letina Razdijele i da vijeća sa drugaricama. Kad je prava nevolja, ne čine se vijeća. Nego ona poleti ravno do brata svoga, do glasatoga ptića Bukača.

Gnijezdi Bukač u planini na močvarici — ama baš tik do brazdice, kojom je sveto jezero oborano. Ni on, ptica goropadna, ne smije preko brazde na jezero, al ovdje ga hudobe na međi smjestiše, da svojom vikom smeta tišinu na jezeru.

— »Bukaču, brate, rode!« — reče Zatočnica Bukaču. — »Ide dijete putem. Ustavi ga svojom vikom ovdje na brazdici, da mi ne uteče preko brazde na jezero. Idem ja po Zmaja Ognjenoga.«

Tako reče Zatočnica i poleti kao strijela niz planinu po Zmaja Ognjenoga, što u sutjeski spava.

A Bukač jedva dočekao, da mu rikati kažu, jer je veoma ponosan na silu svoga glasa.

Već se mrak stao hvatati i bijaše večer. Jaglenac prilazi sve bliže brazdici, a preko brazdice vidi se jezero, a na jezeru bijeli se crkvica.

— »Eto me nakraj svijeta, samo dok prijeđem onu brazdicu«, — misli Jaglenac.

Ali se odjedanput začuje po planini vika tako strahovita, da se trese granje i prekreće lišće po drveću, a ječe stijene i klisure do najdubljih ponora. Ono Bukač riče.

Riče strahovito, uplašio bi se i sam Skender-beže silni, jer Skender-beže pamti riku turskijeh topova.

Ali se ne može nikako da uplaši nejaki Jaglenac, na kojega još nikada nitko od jada ili zlobe ni viknuo ne bijaše.

Čuje Jaglenac: nešto buči, da se gora trese, a Jaglenac ide bliže, da vidi, što je ono veliko. Kad on tamo: a ono ptica, nije veća od kokoši!

Umače ptica kljun u močvaricu, pak podiže glavu i napinje vrat kao mješinu, te riče, mili Bože, da sve trepte rukavčići na Jaglencu.

Dopalo se ovakovo čudo Jaglencu, te on sjedne, da malo iz bližega vidi, kako Bukač riče.

Sjedne Jaglenac upravo pod svetu brazdicu pred Bukača te zaviruje Bukaču pod vrat (jer bijaše mrak), da vidi bolje, kako mu se vrat napinje.

Da je mudriji Jaglenac, ne bi on ostao baš pod brazdom u planini, gdje mu sve hudobe nahuditi mogu, nego bi prešao korak preko brazde, da se spase, kud hudobe ne smiju.

Ali je lud mali Jaglenac, pa bi mogao poginuti još ovdje, gdje mu je spas pred očima.

Zabavio se dakle Jaglenac oko Bukača.

Zabavio se, prevario se.

Dok se on naime tako zabavio, dotle Zatočnica probudila Zmaja Ognjenoga, što u sutjeski spava.

Probudila ga pa ga vodi putem u planinu. Ide strašan Zmaj ognjonoša, sipa oganj na obje nozdrve, kida putem borove i jele: tijesna mu je šuma i planina.

Što ne bježiš, malen Jaglenčiću! Samo skokni preko one brazde pa si spasen, radosna ti majka!

Al Jaglenac i ne misli da uteče, nego mirno sjedi pod brazdom i kad ugleda, kako se kroz noćni mrak uzdiže Zmajev plamen, pomisli Jaglenac: »Što li se ono tako lijepo sjaji u planini.«

Ono ide oganj, popalit će Jaglenca, a on, dijete ludo, još milo gleda i čudi se: »Što se ono tako lijepo sjaji!«

Opazila Zatočnica Jaglenca, pa govori Zmaju ognjonoši:

— »Eno dijete, Zmaju ognjonošo! Pripravljaj si ognja ponajboljeg.«

Zaduhao se težak Zmaje, penjući se putem po planini.

— »Čekaj, sestro, da uhvatim daha«, — odgovara Zmaje ognjonoša.

Dahne Zmaje do dva, do tri puta.

Al se u tom Zmaje prevario!

Kako li je teško odahnuo, tako duhne vjetar po planini. Duhne vjetar, prebaci Jaglenca preko brazde do jezera sveta!

Ciknu Zatočnica, pade na zemlju, zavije se u svoja crna krila i plače kao ljuta godina.

Puše bijesan Zmaje, oganj sipa kao deset peći žarenih. — Al ni oganj preko brazde ne može, nego kako oganj do brazdice dohodi,

onako se propinje nebu pod oblake, kao da se bije o mramorne stijene.

Frču, siplju iskre i plameni, vraćaju se nad Kitež-planinu: pol planine Zmaje popalio, al Jaglenca malog izgubio!

Kad je vjetar Jaglenca prebacio, nasmija se Jaglenac, što je onako brzo poletio. Nasmije se on jedanput, nasmije se dva puta.

X

A na jezeru pred crkvicom sjedi Rutvica.

Večer je, al ne mogaše Rutvica zaspati od buke i nemira po planini, što muti tišinu na svetome jezeru. Čula je Rutvica, kako huje i cvile Zatočnice i kako mumlja Medunka. Čula je, kako puše Zmaje iz sutjeske i gledala kako sipa oganj po planini.

I sad gleda plamen goruć, što liže nebu pod oblake.

Ali tada čuje nešto, mili Bože, što li čuje ona? Nasmijao se netko, ko praporac srebrni. Zakucalo srce u Rutvici.

Nasmijao se opet onaj glasić.

I ne može Rutvica da odoli, nego doziva sa otoka:

— »Tko se smije u planini?« — milo pita Rutvica, al sve strepi: tko li će joj odgovoriti?

— »Tko me ovo zove sa otoka?« — odgovara malen Jaglenčić.

Spozna Rutvica tepanje Jaglenčevo.

— »Jaglenče! brate moj jedini!« — kliče Rutvica i podiže se bijela na mjesečini.

— »Rutvice! sestrice!« — kliknu Jaglenac i poleti lagan kao noćna lepirica preko šaša, preko lopuča, preko trave vodene na otočić. Zagrliše se, izljubiše, sjedoše na mjesečini pred crkvicom.

Nešto malo razgovarahu, al ne znaju puno da kažu. Nego metnuše ručicu u ručicu i zaspaše.

XI

Tako oni počeše živjeti dan za danom na svetom jezeru. Srećan je Jaglenac, bolje mu sreće i ne treba.

Na jezeru ima vodice bistre i malina slatkih. Po livadi obdan cvijeće i leptiri, a obnoć krijesnice i rosa. U grmlju slavuji i grlice.

Rutvica Jaglencu uvečer stere posteljicu od lišća, a ujutro ga u jezeru kupa i opančiće mu veže. Misli Jaglenac: više svijeta i ne treba, negoli je ovo brazdom oborano.

Blago si ga Jaglencu, kad je mlad!

I Rutvici je dobro — al na njoj je briga, kako li će očuvati Jaglenca, kako li će ga prehraniti. — Jer je Bog tako odredio, da nikada mlađi ne pojede, što stariji ne promisli.

Tako je po čitavom svijetu, pa tako je i na svetom jezeru moralo biti.

Tare dakle briga Rutvicu: »Sutra će Petrov danak biti, hoće li ponestati malina, kad Petrov danak prođe? Hoće li ohladiti vodica i sunašce, kad jesen dođe? Kako li ćemo prezimiti u samoći? Hoće li nam propasti kolibica u dolini?«

Ovako se brine Rutvica, a gdje ima brige, tu najlakše dođe napast.

Jednoga dana promišlja ona: »Bože moj, velike li sreće, da možemo doći opet u našu kolibicu!« A uto zovne netko iz planine. Ogleda se Rutvica i vidi tamo s druge strane brazde stoji u šumi najmlađa Zatočnica.

Ljepšeg je lika nego druge Zatočnice i rado bi se nakitila. Opazila Zatočnica zlatan pojas na Rutvici i zaželjela se toga pojasa više negoli svega svijeta.

— »Djevojčice, sestrice, dobaci mi pojas« — zove vila preko brazde.

— »Ne mogu, vilo, pojas mi je od majke«, — odgovori Rutvica.

— »Djevojčice, sestrice, nije pojas od majke, nego je od kneginje, a kneginja je davno umrla. Dobaci mi pojas«, — govorila vila, koja je pamtila kneginju.

— »Ne mogu, vilo, meni je pojas od majke«, — opet veli Rutvica.

— »Djevojčice, sestrice, iznijet ću tebe i brata u dolinu i ništa vam biti ne će, dobaci mi pojas«, — opet viče vila.

Ovo bijaše ljuta napast za Rutvicu, koja je toliko željela da izađe iz planine! Al ipak ona odgovara i čuva majčinu uspomenu od viline lakomosti:

— »Ne mogu vilo, pojas mi je od majke.«

Ode vila sva tužna, al se drugi danak opet vratila i opet doziva:

— »Dobaci mi pojas, iznijet ću vas iz planine.«

— »Ne mogu, vilo, pojas mi je od majke«, — odgovara i opet Rutvica i preteško joj je na srdašcu.

Sedam dana tako vila dolazila, sedam dana Rutvicu napastovala. Gora je napast od najteže brige, i mala Rutvica problijedjela, kolika joj je želja, da sađe u dolinu. Al ipak ona ne da pojasa.

Sedam dana vila dozivala, sedam dana Rutvica odgovara:

— »Ne mogu, vilo, pojas je od majke.«

Kad i sedmi dan tako odgovorila, onda vidi vila, da pomoći nema.

Ode vila niz planinu, sjedne dolje na zadnji kamen, raspusti kose i proplače, kolika joj je želja za zlatnim pojasom kneginjinim.

XII

Međutim plemenita i dobra kneginja ne bijaše umrla, nego življaše već mnogo godina u nekoj dalekoj zemlji sa svojim sinom kneževićem.

Kneginja nije nikomu kazivala, kako je visoka plemena, a njezin sin bijaše odviše malen, kad su bježali, pa se nije ničega sjećao.

I tako u onoj zemlji nitko ne znadijaše, pa ni sam knežević, da su oni roda kneževskoga. A po čemu bi se i znalo, da je ono kneginja, kad ne imađaše ni krune ni zlatnog pojasa, a što ona bijaše dobra, tiha i plemenita, zato nije morala baš kneginja biti.

Kneginja je živjela u nekoga dobroga gazde i tkala je i prela za njegovu družinu.

Tako je ona prehranjivala sebe i sinka.

Sinak bijaše odrastao velik i krasan momak, izvanredne snage i jakosti, a kneginja ga bijaše samo dobromu učila.

Ali jedno je zlo bilo: knežević bijaše vrlo nagle i okrutne ćudi. Zvali ga pak ljudi »božjak Relja«, jer bijaše onako jak i žestok — a ujedno onako siromašan.

Pokosio jednog dana božjak Relja gazdinu livadu i legao o podne u hlad, da počiva. Al onuda jaha neki gospodičić pak zovnu Relju:

— »Hej, momče! Ustaj i potrči natrag cestom, da mi nađeš srebrnu ostrugicu. Ispala mi negdje putem«.

Kad je to čuo Relja, u njega se uzbudila na zlo krv kneževska, krv naprasita, gdje ga onaj buni u počivanju te ga šalje da mu traži ostrugicu.

— »Borami hoću«, — viknu božjak Relja, »a ti ovdje lezi i počivaj umjesto mene.« To reče i skoči do gospodičića, uhvati ga sa konja i tresne njime u hlad, da je ovaj ostao ležeći mrtav.

A božjak Relja poleti onako bijesan do svoje majke te joj viknu:

— »Majko nesretna, što si me božjakom rodila, da me šalju, neka im tražim po prašini ostrugice!«

Sav se Relja od bijesa izobličio ovako govoreći.

Gleda majka sina, rastužila se jako. Vidi ona, što je: izgubit će ona i sinak mir svoj, jer treba reći ono, što je dosad tajila.

— »Nisi božjak, sine moj«, — progovori kneginja, »nego si knežević nesrećni.« — Ispripovjedi ona Relji sve, kako je s njome i s njim bilo.

Sluša Relja, sve mu oči sijevaju od neke vatre, a pesti mu se grče od jeda, te upita:

— »Majko moja, zar baš ništa ne osta od kneževine naše?«

— »Ne osta ništa, sine, doli jednog križića na crvenoj vrpci i jednog zlatnog pojasa«, — odgovara majka.

Kad je ovo čuo Relja, on kliknu:

— »Idem, majko, donijet ću pojas i križić, ma gdje bili! Tripit će mi ojačati snaga kneževska na pogledu njihovu!«

A onda upita:

— »A gdje si, majko, ostavila pojas i križić? Jesi li ih ostavila prvom vojskovođi, da ih čuva on i velika vojska tvoja?«

— »Nisam, sine, i dobro je da nisam, jer mi i vojskovođa i velika vojska moja privolješe uz neprijatelja, i piju i goste se sa neprijateljem i rasipaju kneževinu moju,« — odvrati kneginja.

— »Jesi li ih možda ostavila na dnu svojega tvrdog grada, u sedmom podrumu, pod sedam ključeva?«

— »Nisam, sine, i dobro je da nisam, jer je neprijatelj ušao u moj tvrdi grad, otvorio je i razvalio utrobu njegovu, pretražio mu

devetore podrume i nahranio konje svoje biserom iz riznica mojih«, — odvrati kneginja.

— »A da gdje si ostavila zlatan pojas i križić na crvenoj vrpci?« upita Relja, a oči mu se krijese.

— »Ostavila sam ih kod mlade pastirice, u pletenoj kolibici, gdje nema ni ključa ni sanduka. Idi, sine, možda ih tamo i sad nađeš.«

Ne vjeruje Relja, da bi ostao pojas i križić u pletenoj kolibici, kad nije moglo ni u devetom podrumu tvrdoga grada ostati sačuvano biserje plemenite kneginje.

Ali sve se više na zlo buni ponosna i silovita krv kneževska u Relji, i on govori majci silnim glasom:

— »Ele, majko, zbogom ostaj! Naći ću križić i pojas bilo gdje mu drago, i neka se ne šali onaj, koji mi ih ne htjedne dati! — Donijet ću ti pojas i križić, tako meni krvi kneževske!«

Ovako rekne knežević Relja, dohvati oštrac od kose, okuje ga teškim balčakom i srne u svijet, da traži svoju djedovinu. Pod nogama mu zemlja zvoni, kakav mu je korak, na vjetru mu se kose viju, kako naprijed srće, a na suncu mu ubojita sablja sijeva kao ognjem prelivena.

XIII

Ide tako Relja, nikad ne sustaje. Obdan ide, obnoć ne počiva, uklanja mu se s puta malo i veliko.

Daleko je do Kitež-planine, ali Relja lako puta saznavaše, jer je Kitež-planina poznata i u sedmom carstvu sa svoje strahote.

Na Ivanje se Relja od majke oprostio, na Petrov danak pod planinu stiže.

Kad je pod planinu stigao, raspituje za kolibicu pletenu, za pastiricu Milojku i za zlatan pojas i križić.

— »Kolibica eno u dolini, Milojku smo na mladu nedjelju pokopali, a pojas i križić su na djeci. Djecu odvabiše vile u Kitež-planinu« — odvratiše ljudi.

Velika jarost uhvati Relju, kad je dočuo, da su mu križić i pojas odneseni u Kitež-planinu. Ne zna od jara, bi li prije poletio u planinu ili bi prije za tvrdi grad saznao, za kojim ga želja najveća mori.

— »A gdje je tvrdi grad plemenite kneginje?« — povika tada Relja.

— »Eno ga, ima do njega jedan dan puta«, — odvratiše ljudi.

— »A kako je u gradu?« — upita Relja, i sve mu sablja u ruci poigrava. »Kazujte sve, što znate!«

— »Nije nitko od nas u gradu bio, jer su tvrda srca njegovi gospodari. Postavili su oko grada ljute čaglje i nijeme straže. Niti se možemo kroz čaglje probiti, niti se znamo straži namoliti«, — odvratiše ljudi. »A u gradu kićena gospoda, u dvorani rujno vince piju, u srebrne tamburice biju, ter se meću zlatnim jabukama preko saga svilom izvezenih. A u trijemu dvjesta poslenika: izrezuju srca iz sedefa, izrađuju gospodske nišane. Kad gospoda velik pir učine, tad alemom puške nabijaju i gađaju srca od sedefa«.

Tako pričaju ljudi, a Relji se zamaglilo pred očima od strašnoga gnjeva slušajući, kako se nemilo trati blago iz podruma njegove majke.

Malo postoji Relja, a onda kliknu:

— »Idem u planinu, da dobavim križa i pojasa, a onda ću se vratiti na te, tvrdi grade moj!«

Tako kliknu Relja i nad glavom sablju uzvitlao, pa poleti u Kitež-planinu. Kad on tamo, al u sutjeski silan Zmaje spava. Bijaše se Zmaje ljuto umorio sipljući onoliku vatru na Jaglenca, zato bijaše duboko zaspao, da prikupi nove snage.

Al je Relja jedva dočekao, da se s kime pobije, da iskali jad i silu svoju. Dosadilo mu, što mu se putem uklanjalo malo i veliko, pa sada poleti do Zmaja Ognjenoga, ne bi li Zmaja na mejdan probudio.

Junak silni bijaše Relja, a strahovit bijaše Zmaj, zato im se mejdan u pjesmi kazuje, gdje je k Zmaju Relja poletio.

Sabljom Zmaja u bokove dira,
Ne bi li se Zmaje probudio.
Kad al Zmaje glavu podigao
I nad sobom Relju ugledao,
Skoči Zmaje, stijenu odvaljuje,
Sutjesku je drevnu proširio,
Za bojak im polje pripravio.
Pa se diže Zmaje pod oblake,
Sa oblaka na Relju se spušta,

Sa Reljom je mejdan učinio.
Grmi zemlja, a lome se stijene:
Bije Zmaje zubom i plamenom,
I udara glavom ognjevitom —
A Relja ga sabljom dočekuje,
I kako ga sabljom dočekuje,
Tako sabljom plamen razmahuje,
Ne bi l' sablja mjesta ugledala,
Gdje bi Zmaju glavi doskočila.
U koštac se tako uhvatiše,
Pa se, more, već ne rastaviše,
Bojak bijuć ljetni dan do podne.
Al je Zmaju snaga oslabila,
A od one na srcu sramote,
Što uteče nejak Jaglenčiću, —
A Relji je snaga ojačala,
Bojak bijuć za očinstvo svoje.
Podiglo se sunce do podneva,
Diže Relja sablju prema suncu,
Sablju diže, a Boga zaziva!
Pade sablja Zmaju među oči —
Laka sablja, lako udarila,
Al na dvoje Zmaja rastavila.
Mrtav Zmaje u sutjesku pane,
Kako li se golem ispružio,
Sutjesku je drevnu zatvorio.

Tako silan Relja Zmaja Ognjenoga savlada. Ali ga zaboljele junačke ruke i ramena. Zato govori Relja sam sebi: »Ako ovako dalje bude, ne ću nikad proći kroz planinu. Treba promisliti, što da učinim.« — Vrati se Relja pod planinu, sjedne na kamen i stade junak misliti, kako li će kroz planinu proći, kako li će strahote savladati i gdje li će naći djecu Milojkinu, a na njima zlatan pojas i križić. — Teško se bijaše Relja zamislio, al na jednom čuje, kako blizu njega netko plače i nariče. Ogleda se Relja i vidi: sjedi vila na kamenu, kosu raspustila i ljuto se rasplakala.

— »Što je tebi, lijepa djevojko? Zašto plačeš?« — upita Relja.

— »Plačem, junače, jer ne mogu dobiti zlatnog pojasa od djeteta na jezeru«, — odvrati vila. Kad je ovo čuo Relja, vrlo se obradovao.

— »Reci mi, djevojko, gdje je put do tog jezera?« — upita Relja.

— »A tko si ti, neznana delijo?« — uzvraća mu pitanje vila.

— »Knežević sam Relja i tražim zlatan pojas i križić na crvenoj vrpci,« — odvraća Relja.

Kad je ovo vila dočula, pomisli ona u zlobnom srcu svome: »Dobre li sreće za mene! Samo neka Relja pojas sa jezera u planinu donese, lako ću ja Relju pogubiti i pojasa se zadobiti!«

Pa mudra vila Relji ovako slatko besjedi:

— »Hajdemo, kneževiću, provest ću te kroz planinu, ništa ti biti neće i pokazat ću ti, gdje su djeca. Zašto da ti ne dobiješ ono, što je tvoje od starine.«

Tako slatko govorila vila, a u srcu drugačije misli. Relja se pak vrlo obradovao i odmah pristane da ide s vilom.

Pođoše oni kroz planinu. Ne diraju Relju ni vile ni hudobe, jer ga vodi mlada Zatočnica.

Putem divani vila sa Reljom i u srcu jad mu podjaruje:

— »Da vidiš, kako su prkosna djeca, kneževiću. I tebi pojasa dati ne će. Al ti si junak nad svim junacima, pa se ne daj, Reljo, sramotiti.«

Smije se Relja, gdje bi se njemu djeca oprla, njemu, koji je posjekao Zmaja Ognjenoga!

A vila mu dalje kazuje, kako li su djeca u planinu dospjela, a kako iz planine ne znaju izaći.

Od velike radosti, što će zadobiti pojas, vila se tako razgovorila, da ju je ostavila mudrost, te priča Relji i hvali se svojim znanjem:

— »Luda djeca mudrolija ne znaju, a da znaju, što mi znamo, već bi nam umakla! Ima u crkvici svijeća i kandilo. Da nakrešu ognja nepaljena, da zapale svijeću i kandilo, prošli bi sa svijećom i kandilom kroz planinu, kao da je crkva. Staze bi se pred njima otvarale i drveće krošnje naklanjalo. A za nas bi još i gore bilo, jer bismo poginule i mi vile i hudobe po Kitež-planini, kudgod bi se širio dim od kandila i svijeće. Al šta znaju djeca luda i prkosna!«

Da nije Zatočnica tako radosna, ne bi sigurno Relji kazivala ni o svijeći ni o kandilu, nego bi čuvala tajne zatočničke.

Tako oni stigoše do brazde i ugledaše pred sobom sveto jezerce.

XIV

Iza stabla knežević proviruje, a vila mu djecu pokazuje. Vidi Relja crkvicu na otočiću. Pred crkvicom sjedi djevojčica, kao ružica bijela. Niti pjeva, niti si pripjevkuje, nego u krilu ručice sklopila, a prema nebu oči podignula.

Na pijesku uz crkvicu igra se dijete nejako, Jaglenac maleni, a na djetetu križić zlaćani.

Na pijesku se zaigrao: dvore gradi, dvore razgrađuje, sitnom rukom kulu sazidao, pa se svome poslu nasmijava.

Zagledao se kneževiću Relja, pa se junak nešto jako zamislio. Al Zatočnica nema kada da čeka, dok knežević sve misli promisli, nego ona njemu tiho probesjedi:

— »Zovnut ću djevojčicu, kneževiću, vidjet ćeš, da pojasa ne da! A ti onda hvataj sablju okovanu, poleti i uzmi što je tvoje, pak se k meni u planinu vrati. Odvest ću te natrag kroz planinu, da ti sestre moje ne naude.«

Raduje se vila ovako govoreći, kako će lako Relju umoriti i sebi pojas dobaviti; samo dok ga Relja donese sa jezera. Ali Relja sluša i ne sluša, što Zatočnica besjedi, jer se bijaše u djevojčicu zagledao.

A vila odmah zovnu Rutvicu:

— »Djevojčice, sestrice, dobaci mi pojas, iznijet ću tebe i brata iz planine.«

Kad je ovo čula Rutvica, još je više u licu problijedjela, a ručice čvršće sklopila. Tako joj je teško, da jedva može progovoriti! Rado bi iz planine, sve joj srdašce puca od želje.

Ali ipak ne da majčinog pojasa.

Prosuše se suze Rutvici po licu, tiho plače, kroz plač odgovara:

— »Odlazi vilo, i više ne dolazi, jer pojasa dobiti ne ćeš.«

Kad je Relja ovo čuo i vidio, u njemu se na dobro uzbunila krv kneževska, krv plemenita.

Ražalilo mu se ovo dvoje siročadi, što se nasred strašne Kitež-planine sami čuvaju od hudoba i napasti, od smrti i pogube. »Mili Bože, predala je kneginja vojski oboružanoj i tvrdim gradovima, da joj brane kneževinu. I propade kneževina. A evo djeca su ostala sama na svijetu, dopala su među vile i zmajeve, i ne mogu im ni vile ni zmajevi oteti, što im je majka dala.« Sav se Relja u licu promijenio, kako mu se srce ražalilo nad djecom. Promijenio se pa okrenuo k Zatočnici.

Ogleda se Zatočnica na Relju: je li Relja sablju podigao, da njome sječe prkosljivu djecu? Ali Relja sablju podigao pa se njome vili zagrozio:

— »Bježi, vilo, nikad te ne bilo! Da me nisi provela planinom, rusu bih ti odsjekao glavu. — Nisam se ja knežević rodio, niti sam teško sablju okovao, da ja robim po svijetu sirote!«

Prestraši se jadna Zatočnica, skoči ona, bježi u planinu. Još za njome dovikuje Relja:

— »Idi, zovi vile i hudobe, ne boji se kneževiću Relja!«

Kad je vila odbjegla u planinu, prijeđe Relja preko brazde napram djeci na otoku.

Kako li se razveselila Rutvica, kad vidje, da k njima ide čovjek i milo ih gleda! Skoči ona, raširi obje ruke, kao što ptičica raširi krila, kad je uhvaćenu iz ruke ispustiš.

Ne mogaše Rutvica drugo ni pomisliti, nego da je Relja došao, da ih spase iz planine! Potrča Rutvica do Jaglenca, uzme ga za ruku i njih dvoje prijeđoše do Relje po mostiću, što ga bijahu njihove male ručice isplele po šašu.

XV

Silan junak bijaše Relja, čudnovato mu je s djecom razgovarati. Al djeci nije čudno s junakom razgovarati, jer im je srce svemu sklono i otvoreno.

Uhvati Jaglenac Relju za ruku, ogleda mu sablju okovanu. Veća sablja dvaput nego Jaglenac! Podigao Jaglenac ručicu, sav se ispružio, a jedva je ručicom sablji balčak dosegnuo. Gleda Relja, još nikada ne bijaše vidio on ovako male ruke kraj svoje ruke. Našao se Relja u teškoj neprilici, zaboravio pojas i križić, pa misli: »Što li ću progovoriti sa ovom nejakom siročadi? Maleni su, ludi su i ništa ne znaju.«

Ali uto Rutvica upita Relju:

— »A kako ćemo iz planine, gospodaru?«

— »Ej, baš je pametna ta djevojčica,« — pomisli Relja, — »eno ja stojim i čudim se, kako su ludi i maleni, a ne mislim, da treba izaći iz planine!«

Onda se Relja dosjeti, što mu bijaše Zatočnica rekla o svijeći i kandilu.

I reče Relja Rutvici:

»Slušaj, djevojčice! Otišla je Zatočnica, dozvat će sestre svoje u pomoć. A ja idem pred njih u planinu. Ako Božja pomoć bude, nadjačat ću vile Zatočnice, vratit ću se po vas na jezero i izvest ću vas iz planine. Ako pak vile mene nadjačaju, ako poginem u planini, onda nakrešite ognja nenapaljenog, zapalite svijeću i kandilo, pak ćete proći kroz planinu, kao da je crkva.«

Kad je ovo čula Rutvica, ona se jako rastuži pa govori kneževiću Relji:

— »Nemoj toga činiti, gospodaru; što ćemo mi, sirotice jadne, ako pogineš u planini? Jedva si nam došao, da nas braniš, a sad da nam odmah pogineš i ostaviš nas same na svijetu, što bismo mi! Nego hajdemo odmah da nakrešemo ognja, da upalimo svijeću i kandilo, pak ti, gospodaru, hajde s nama kroz planinu.«

Al se knežević vrlo razljutio pak on veli:

— »Ne budali, luda djevojčice! Nije me majka rodila junaka, da me vodi svijeća i kandilo, dok ja imam sablju okovanu!«

— »Ne vodi te svijeća i kandilo, nego Božja volja i zapovijed,« odgovori Rutvica.

— »Ne budali, luda djevojčice, ta moja bi sablja zarđala, da me vodi svijeća i kandilo.«

— »Ne će tvoja sablja zarđati, kositi ćeš polja i livade.«

Zbunio se Relja, ne bi se još toliko zbunio od riječi Rutvičinih, koliko od miloga pogleda male dievojčice. I sam znade, da će valjda poginuti, izađe li na mejdan u planinu.

A Jaglenac ogrlio Relji koljena pak milo u njega gledaše. U Relji živo zakucalo plemenito srce kneževsko, te on zaboravi i o križu i o pojasu i o mejdanu i o tvrdom gradu, nego samo misli: »Evo, treba da štitim i očuvam ovu vjernu siročad.«

Pa onda reče:

— »Ne ću gubiti u obijesti glavu. Hajde, djeco, nakrešite ognja, zapalite svijeću i kandilo — nek me vode vaše male ruke«.

XVI

Još za malo časaka, pak se u Kitež-planini vidjelo čudo čudnovato.

Otvorila se široka staza niz planinu, a po stazi polegla tanka trava kano svila. S desne strane ide mali Jaglenčić, na njemu bijela košuljica, a u ruci drevna voštanica, — tiho gori i tihano praska, kao da se sa suncem razgovara. S lijeve strane ide Rutvica, opasala se zlatnim pojasom, a u ruci njiše kandilo od srebra. Iz kandila bijeli dim se vije. Među djecom stupa silan Relja. Čudno mu je, tolikom junaku, što ga vode svijeća i kandilo, a ne vodi ga sablja okovana. Al se milo djeci nasmijava. O rame je tešku sablju oslonio pak sa sabljom tako razgovara:

»Ne boj se, vjerna moja drugo. Kosit ćemo polja i livade, krčit ćemo šume i šikare, tesat ćemo grede i obore, sunce će te stoput pozlatiti, dok dohraniš dvije sirote male.«

Tako oni šeću kroz planinu, kao da je crkva. Od svijeće se tanak dim proteže, od kandila se sveti miris stere.

Ali jao i naopako po Zatočnice u Kitež-planini. Kudgod se tako širio dim i miris po planini, tamo su pogibale i umirale Zatočnice. Pogibale su, kako je koja najbolje i najljepše znala.

Jedna se pretvorila u sivi kamen, pak se bacila sa stijene u ponor, gdje se kamen rastepao u stotinu komada.

Druga se stvorila u crveni plamen, pa se odmah ugasila u zraku.

Treća se rastepla u sitnu šaroliku prašinu, pa se rasula po papradi i kamenu. — I tako je svaka izabrala, kako je mislila, da je najljepše umrijeti.

A to je zaista bilo sve svejedno: il ovako, il onako, svakako su morale nestati sa ovoga svijeta, a to je ono, što im ni najljepša smrt nije mogla nadoknaditi!

Pomriješe i pogiboše dakle svih sedam Zatočnica, i tako sada ni u Kitež-planini, ni nigdje drugdje na svijetu nema ni vilâ ni zmajeva ni drugih hudoba.

Relja pak i dječica stigoše sretno u dolinu, i Rutvica ih odvede do njihove kolibice. Sad istom pade na um Relji, po što je išao u Kitež-planinu.

XVII

Uniđoše oni dakle u kolibicu i malo sjedoše. Rutvica, znajući za majčino ubogarsko spremište, nađe u kolibici malo suhoga sirca, pa založiše.

No Relja sada nije pravo znao, što će ni kako će sa ovo dvoje siročadi. Otkad sađoše u dolinu, Relja neprestano opet mišljaše i na tvrdi grad i na svoje obećanje, koje bijaše zadao majci, da će joj donijeti križić i pojas.

Zato reče Relja Rutvici:

— »Slušaj, djevojčice, ti i tvoj brat morate mi sada dati zlatan pojas i križić, jer je to moje.«

— »Pa i mi smo tvoji, gospodaru« — reče Rutvica i pogleda začuđenim okom Relju, gdje on toga ne zna.

Nasmijao se Relja, al onda reče:

— »Ali ja moram križić i pojas da odnesem svojoj majci.«

Kad je Rutvica ovo čula, kliknu ona radosno:

— »Ako majku imaš, gospodaru, idi tamo, dovedi nam majku, jer mi majke više nemamo.«

I sam bi kamen proplakao, gdje mala Rutvica spominje majku svoju u onoj maloj i pustoj kolibici! I sam bi kamen proplakao, gdje ovako krasna dječica sama na svijetu ostadoše i pomoć mole u kneževića Relje, da im dovede majku, kad majke nemaju.

Ražalio se opet Relja, gotovo junaka suze podbile. Zato on reče djeci zbogom i ode, da im dovede majku.

XVIII

Kad je Relja za sedam dana puta stigao k majci, uz prozor ga majka dočekala, pak ga gleda: ide Relja, bez sablje, bez križa i bez pojasa. Ne da Relja ni majci pitati, već joj tako milo dovikuje:

— »Spremaj mi se, mila moja majko, da idemo čuvati, što je naše.«

Tako oni na put odoše. Putem kneginja Relju pitala, je li našao pojas i križić, je li sakupio vojsku, je li uzeo tvrdi grad i kneževinu?

— »Našao sam pojas i križić, ali nisam skupio vojske, niti sam uzeo kneževinu. Bit će bolje bez vojske, majko, jer ćeš vidjeti, što je ostalo našega u kneževini«, — reče Relja.

Opet za sedam dana stigoše oni do kolibice, gdje ih čekahu Rutvica i Jaglenac.

Mili Bože, velike li radosti, gdje se dobre duše sastadoše. Zagrlila kneginja Rutvicu i Jaglenca. Izljubila im i lica i očice, i ručice i ustašca. Ne može se od njih rastaviti, toliko su joj draga djeca sirotinjska iz njezine stare kneževine!

XIX

Tako oni stadoše živjeti svi zajedno u dolinici. Dakako da im bijaše tijesna mala kolibica. Ali su u Relje silne ruke bile, pa im sazida kućicu od kamena. Živjeli su oni tihano i blaženo. Jaglenac pase ovce i jagnjiće, Rutvica redi kuću i bašćicu, kneginja prede i šije košulje, a Relja radi na polju i livadi.

Upoznali ljudi iz sela mudrost kneginjinu i snagu Reljinu, a jednom pače opaziše, kako kneginji pristaje zlatan pojas, te rekoše ljudi, premda nikad prije svoje kneginje ne bijahu vidjeli:

— »Ovo je sigurno naša plemenita kneginja.« Zato darovaše Relji i kneginji velik komad zemlje u dolini, pa umolili Relju, da im u svemu bude vođa, a kneginja da im bude savjetnica.

Dao Bog blagoslova Reljinoj snagi i mudrosti kneginjinoj. Proširile se livade i polja njihova, prikupila se oko njih i druga sela, okitile se po selima bašće i kućice.

A u tvrdome gradu međutim kićena gospoda jednako su pila i pirovala. No ovo je trajalo već odviše godina, pak premda bijahu podrumi i riznice tvrdoga grada najbogatiji u sedam carevina, ipak je nakon toliko godina počelo u njima nestajati alema.

Ponajprije nestalo alema u podrumima, zatim nestalo sedefa po trijemovima. Još malo potrajalo, pak nestalo i kruha slugama, koji se bijahu zalijenili. Zatim pače nestade i mesa čagljima i stražama. Nevjerne sluge odmah se pobuniše, čaglji se razbjegoše, straže ostaviše svoja mjesta.

Al sve ovo još ne zabrinu gospodu, jer bijahu izgubili pamet od vina i pirovanja. Nego jednoga dana ponestade gospodi vina. Sad se oni odlučiše, da se sastanu u vijeće. Sastadoše se u najvećoj dvorani te vijećahu, odakle će vina dobiti, jer oko grada bijaše sve pusto, svi se ljudi odselili, a vinova loza podivljala.

Vijećahu dakle gospoda. Ali pakosni i buntovni sluge bijahu podrezali grede nad dvoranom, pa kad gospoda najbolje vijećahu, sruši se strop nad njima i poklopi ih ona silna i teška kula od grada, te ih sve umori.

Kad sluge čuše, gdje je propala i srušila se kula, odbjegoše od grada.

I tako grad ostade i bez čagalja i bez slugu i bez kićene gospode — razrušen, pust i kao mrtav.

Pročulo se to doskora po svoj kneževini, a nitko živ i ne pođe da vidi, što se dogodilo u mrtvom gradu. Nego se sakupiše ljudi sa svih strana kneževine te odoše pod Kitež-planinu, da umole Relju, neka im bude knezom, jer bijahu doznali za snagu i junaštvo njegovo i za mudrost plemenite kneginje. Još obećaše ljudi, da će im sami svojom rukom podići bijele dvore kneževske.

Relja prihvati, što mu je narod nudio, jer je pravo sudio, da mu je Bog zato dao toliko snage i junaštva i da ga je zato oslobodio okrutnosti i nasilnosti, da uzmogne biti na korist svojoj kneževini.

Relja dakle postade knezom, te kneginja, koja tada bijaše već ostarjela, doživi tako pod stare dane veliku radost. I kad su prvi put ulazili kneginja i Relja sa Jaglencem i Rutvicom u nove bijele dvore, bijaše to veliko slavlje. Seoska su dječica sterala neven i bosiljak, kuda oni stupahu, a dohvatajući se skuta kneginjina ljubili su ga ljudi i žene.

A kneginja se tada, sjajući od radosti, sjeti, kako bez vjernosti Rutvičine i Jaglenčeve svega ovoga ne bi bilo, te prigrli srcu svome Rutvicu i Jaglenca i reče:

»Sretne li kneževine, kojoj blago ne čuvaju ni silne vojske ni tvrdi gradovi, nego majke i dječica u pastirskoj kolibici. Takova kneževina propasti ne može!«

*

* *

Knez Relja vjenčao se poslije sa Rutvicom — i nikada na svijetu ljepše i milije kneginjice nije bilo negoli bijaše kneginjica Rutvica.

Jaglenac pak odrastao do krasna i hitra momka, jahao šarca vatrenoga i često sa šarcem prolazio Kitež-planinom, gdje su navrh planine poslenici zidali novu crkvicu na svetom jezeru.

LUTONJICA TOPORKO I DEVET ŽUPANČIĆA

I

IŠETAO župan Jurina po svojoj prostranoj županiji, da vidi, gdje što ima i komu što treba. Tako dospio i do jedne male rudinice. Na rudinici probilo iz zemlje devet javorića, ali im ni otkuda vode nema. Ražale se županu Jurini javorići, pa on zapovjedi kmetovima, da navedu vodu do njih. Iskopali kmetovi grabu, naveli potok onuda, pa kad voda poteče javorićima uz korijenje, reče župan Jurina:

— »Sada, javorići moji, rastite i otimajte se, kako kojemu snaga daje«, i pođe on dalje. A kako u župana bijaše mnoga briga i velika županija, to on domala zaboravio na one javoriće.

Dok se župan tako oko javorića bavio, dotle nebom djed Neumijka prolazio. Djed Neumijka nit se smije, nit se brije, niti nokte podrezuje, nego zori o osvitu i noćci o sutonu nebom prolazi. Na nogama mu opanci skorohodi, a na glavi ćepica-vedrica. Opancima od oblaka do oblaka koraca — u dva kroka nebo prođe; ćepicom-vedricom na izvoru vodu crpe, te širom po livadama rosu polaže. Bradom pako vjetar razmahuje, a noktima oblake para, pa gdje treba kišu obara. I maglu rastjeruje, da sunce ugrije i zemlju prigleda, da l' pšenica klije.

Tako se onog jutra djed Neumijka nad rudinom desio, te vidio, kako župan brigu vodi o mladim javorićima.

Umilit ćeš se djedu Neumijki, ako vlat na travčici ispraviš — a ako stablu pomogneš, on tebe za brata prima. Jer njemu prečega na svijetu nema, nego li je šuma i tratina. Njih on od iskona sa oblaka gleda, kako su zemlju prekrile, a što se gdje gdjekoji dvor zabijeli, u to se djed ne razumije, pa misli: ovo ništa biti ne može!

Kad on, ele, vidio, kako župan pomogao javorićima, reče djed:

— »Dobra li čovjeka ovoga župana, gdje i na sitne javoriće gleda. Hajde da mu pomognemo.«

Te svakim danom djed Neumijka dohodio, javore rosom rosio, kišom zalijevao, a suncem ogrijavao. A javorići — njih devet — rasli, mili brate, krasota ih pogledati! Nego uz javoriće porastao i deseti jedan mali grabić; te kud javori pod oblake bujaju, tud i grabić za njima se žuri, al ih malen stići ne mogaše.

U tome se ljeto tri puta izmijenilo, te jednoga jutra župan Jurina izišao na kulu grada svoga. Pogledao župan Jurina županiji svojoj niz kotare i milo mu je, gdje se zeleni županija, kano kita o Đurđevu. Al kad župan opazio tamo na rudini onih devet javorova, tada jadan uzdahnuo. Bila u župana teška tuga na srdašcu, što mu mušku djecu smrt odnosi, kano da se dušman na njih zarekao.

— »Mili Bože! krasnih javorića! Da je meni u dvoru takovih devet župančića!« uzdahne župan.

Kad on ovako progovorio, al se pred njim na kuli stvorio starac. Halja mu traljava, brada nepočešljana. Pogledaš li mu bradu i

haljinu, misliš: ubogar je zadnji; ali zagledaj mu u oči, odmah vidiš: ako ne zna, što ti znadeš, ali znade, što ti nikad znati ne ćeš.

»Pošalji, župane, sluge na rudinu. Neka ti usjeku devet javorića, neka ti donesu devet panjića. A ti pripremi devet kolijevki i naredi devet dadilja, nek zibaju panjiće od prve zvijezde pa do pola noći. Kada bude noći o ponoći, oživjet će devet panjića, i evo ti u dvoru devet župančića. A ti nemoj da ih nosiš u dvorove, nemoj da ih čuvaš ni od rose ni od mraza. Neka momci rastu o kiši i o suncu, jer su oni javorići, iz zemlje proklijali.«

Tako djed Neumijka naredio, jer on znade, kako javorići rastu — ali, eto, ne zna, što su županovi dvori! Naredio on, ele, tako i nestalo ga županu sa kule.

Odaslao istog dana župan Jurina dvorskoga sa slugama na rudinu. A kad sluge posjekoše devet javorića, reče dvorski:

— »Posijecite i onaj sitni grabić, bit će meni za toporište.«

Usjekoše sluge grabić, te ga ponesoše uz javorove panjiće do dvora županova.

Kad oni do dvora, al Jelena, plemenita gospođa, već namjestila devet zlatnih kolijevka dvoru u perivoju. Razmjestiše javorove panjiće u kolijevke, a dadilje stadoše da zibaju. Zibale one tako, zibale, od prve zvijezde pa do ponoći. Kad bi noći o ponoći, a dadilje časkom pozaspale. Dok se one oda sna prenule, al u kolijevkama devet momčića, ko devet rumenih jabuka.

Od prevelike radosti ne zna, kuda da se djene Jelena, plemenita gospođa. Te kad ne smije da župančiće u dvor nosi, a ona zapovjedi, da se razastre devet svilenih šatora, da brane djecu od mraza i pripeke.

»Gdje su ikad djeca u župana rasla, da ih ob noć rosa rosi, a ob dan da ih sunce pali? Drugo ti je javor na rudini, a drugo jesu župančići u dvoru župana!« umovala Jelena, plemenita gospođa.

Još iste noći došao djed Neumijka, pa se u perivoj nadgledнuo. A kad opazio onih devet šatorova, odmah svemu ljuto zamjerio. Mrsko je djedu sve, što je naredio! Od iskona gleda, gdje se bijeli tanko platno na tratini, pa eto još ni tome nije pravo priviknuo: sve dvoumi, kada žene gdjegod platno prostriješe. A sada ti ni za živu glavu pod šator uljezao ne bi, pa još pod takove šatore: svilene, vezene!

— »U ludo potratih devet javorova«, razljuti se djed Neumijka. — »Lakše bih ti pola šume požupanio, nego jednog župančića na rosu iznesao.«

Ode djed, i kako ode, tako nije više k župančićima ni dohodio. A kako župančiće one prve noći rosa ne orosila, tako im glave gole, lise, ostale. Nu lahko je u dvoru županovu za golotinju! Momčićima učiniše svilene kalpake, kako se ćelava glava ne bi vidjela. A djeca stala rasti i bujati, raduje im se sva čeljad u dvoru. Samo ima — kuku lele! — jedna crna duša, koja im se ne raduje.

II

Kad ono sluge sa dvorskime donijeli panjiće, te kad ih u kolijevke rasmjestili, ostao deseti tanašni grabić.

Uze dvorski grabrov panjić, te ga baci starome drvodjelji, koji se tamo uz ostalu čeljad nahodio.

— »Od njega ćeš mi toporište izdjeljati«, — reče dvorski. »Nemoj da ga izmijeniš, nevoljo stara, poznat ću ga, po ovom srcu crvenomu.«

Kad drvodjelja stigao do svoje kolibe i donio grabrov panjić, pripovjedio on ženi svojoj, što je bilo u dvoru županovu. Baka sve dobro razumjela, a kad razumjela, nešto smislila. Ništa ne reče, nego ode u kolibu, iznese korito na mjesečinu, nastre u njega krevetac od slame, položi onaj grabrov panjić u korito, te stane zibati. Ziba baka, ziba, i sve gleda u onaj panjić u koritu, dok joj se o pola noći oči zamaglile. Časak drjemnula baka, a kad se trgnula od sna, ono u koritu sitan momčić leži: malešan kao ruka, tanašan kao šipka.

Začudi se baka čudu golemome, te poleti u kolibu po drvodjelju. Kad oni do korita, a momčić progovori:

— »Ne nosi me, bako, u kolibu. Ostavi me na ledini i na mjesečini, da mi rosa krijepi verižice, da mi noćca hladi ruke i nožice.«

Ne mogu baka i drvodjelja da se nagledaju momčića i da se naslušaju, gdje onako sitan tako mudro zbori. Milo im je do neba; čini im se, srce im oživjelo. I ostaviše ga, kako momčić zaželio, u koritu na ledini i na mjesečini. Te kako one noći, tako svake naredne baka korito sa djetetom na ledinu iznosila.

A djed Neumijka svake noći momčiću dohodio: i po mjesečini i na ljutom mrazu, i u tihoj noći, i na buri i na vjetrini — uvijek

s momčićem razgovore vodio. — Baka pako maloga Toporkom nazvala, jer je od onoga grabića trebalo da bude toporište. I sve bi dobro bilo, samo se drvodjelja ljuto zabrinuo:

— »A što ću jadan sad za toporište?«

Znao je drvodjelja, da je dvorski čovjek naprasit i zao, a znao je i to, da ovakova grabića sa takvim srcem crvenim više naći ne može.

Stali, ele, župančići rasti dvoru u perivoju, a Toporko u bake i drvodjelje. Samo je razlika golema kako rastu župančići, a kako Toporko.

Župančići jedri i rumeni, bujali toliko, te će zamalo ocu do pojasa segnuti. A Toporko u bake sitan, tanak i garav, a tvrd, rekao bi tko: ovo ti je crni čavlić, tri put prekovan.

U župana srce igralo od miline, pa ne zna, što će od krasnih sinova, nego podigao oko perivoja zid na tri sežnja, kako djeci ob dan ne bi sunce dodijalo, a ob noć da ne može zvjerka i drugo zlo do njih. — U drvodjelje pako ni zida ni šatora, već pred pragom rosna ledina, a dalje je šikara prihvatila. Te kako Toporko na ledini noćiva, tako mu kuna i lasica noću oko glave njuškaju.

Župan darivao sinovima devet vrančića i devet tankih kopalja, prikupljao najbolje junake, da uče djecu koplju i nišanu. I još prizvao prve mudroznance, nek priviknu djeca knjizi starostavnoj. — A Toporko, kad se na noge osovio, stao lutati šumom i dubravom, stao tragati za kunom i lasicom. Kako bi jutrom odlutao, tako istom s večera dolazio. Zato baka Toporku jošte od milošte nadimak daje: prozvala ga svojim »Lutonjicom«. — Lutonjica Toporko od dana u dan mudriji. Čudila se baka i drvodjelja, čudilo se selo i naselje: od kuda ovome stvorčiću tolika mudrost ko u starca. Al' ne znala ni baka ni drvodjelja, ne znalo ni selo, ni naselje, da čitave noći djed Neumijka s Toporkom razgovore vodi. A u djeda Neumijke mudrost baš onakova, za kakovu pita selo i naselje i o kojoj živi šuma i planina.

Nadošlo vrijeme, Toporko malo porastao. Tad mu jedne noći djed Neumijka ispripovjedi, kako je Toporko nastao. Pripovjedi mu, kako u njeg devetoro braće imade, devet javorića, devet kićenih župančića; kako je javorićima-župančićima i njemu garavom Toporku korijen na jednoj rudini nikao i kako se oni s Toporkom-grabićem iz jednog potoka pojili.

Jedva djed ovo ispričao, a Toporko radostan poskočio:

— »Pûste li mi sreće, da mi je ugledati braću svoju, devet župančića!«

Nasmija se djed Neumijka, al se mrzovoljno nasmijao: »Teško ćeš ih, momče, ugledati! Eto ih dvoru u perivoju, ali je oko njih zid na tri dobra sežnja visine!«

Mrzovoljan bijaše djed Neumijka! Ne može da preboli onih svojih devet javorića, što ih svilenim šatorima pokrivaju, pa ih još i zidom opasali. Da mu mogu župančići kako god ruku dopanuti, on bi znao, što bi učinio! Znade djed, kako ti se goji javor u planini!

Ali Toporko ne otpušta od djeda, već ga moli i zaklinje, neka ga nauči, kako li bi mogao braću svoju ugledati.

Odjedared djed Neumijka kao da se nešto promislio, pa reče Toporku i nauči ga ovako:

— »Ima kamen sedmi u zidu sa sunčane strane. Najtanji je i slabo je prikrojen. Tamo stani, tamo kucni, tamo braću zovni!«

III

Sunce o podnevu, a u dvoru županovu sve pozaspalo od omare, samo župančići svoje konje u perivoju uz zidove šeću, neka su u hladu. Kako uza zid šeću, tako iznenada čuju: nešto kuca i udara o kamen: kuc, kuc! Ovo se župančićima na čudo dalo. Povezali oni konje o jablane i prišli do kamena. Al ono iz vana opet: kuc, kuc! Prislonili župančići uho o zid i gle! s druge strane čuju, kako netko tihano zove:

Devetero braće moje
Otvorite dvore svoje!
Ručicama pritisnite
Nožicama otisnite!

Pogledaše župančići u čudu jedan drugoga. Još ne bijahu živa glasa čuli s one strane zida, ni pogleda nikada bacili preko mira gradskih. Nasmijaše se od radosti, priskočiše kamenu i učiniše, kako Toporko bješe rekao: upriješe sve devetero svoje ručice o kamen, otisnuše se sve devetero nožicama, a Toporko iz vana kamen potezao. I malo čas, a sitan Toporko golem kamen prebacio, a u zidu zinula rupa, kao okno maleno.

Pa da vidiš čuda čudnovata, kad se braća kroz okno ugledala. Spolja stoji sitan, garav sirotinja Toporko: na glavi mu čupava šubarica, na ramenima gola košuljica; a iznutra, glava do glavice, natiskalo se devet župančića, rumenih i jedrih ko rumene jabuke: kalpaci im svilom opšiveni, plave dolamice zlatom izvezene.

— »Što nas braćom zoveš?« — zapitaše župančići.

— »A kako da vas zovem, kad sam došao, da vam kažem, da smo jedan uz drugoga na rudini niknuli i s jednoga se potoka pojili?«

Reče Toporko tako, te ispriča župančićima, kako je sve bilo.

Čudom se čude župančići, jer njih mudroznanci svačemu naučaju, ali im dosada ni o kakovoj rudini ni besjede ne rekoše. Još se više čude, gdje imadu eto brata u čupavoj šubarici — sitnog brata s onu stranu zida, a oni jedva i znali, da tamo živog svijeta ima! Dok oni u čudu glede u Toporka i slušaju, što on priča, dotle se Toporku oči otimaju za gospodskim vrančićima, srebrom osedlanima, i za mačevima u braće župančića.

Ele, čuda se ne bi nagledao Toporko, ni naslušali župančići i nikad ne bi bilo kraja dječjem razgovoru. Al sa grada zvižnu psar za hrtovima. Trgoše se župančići od oknašca, kako ih hrtovi ne bi izdali, a Toporko, hitar, opet kamen na oknašce navalio. Nego si prije braća tvrdu vjeru dala, da će se na ovom oknašcu sastajati.

Sutradan zora lijepi danak izvela. Lijepi danak, al dobra ne nosi. Župančići, kako u zoru ustali, tako se pred svojim šatorima sastali. Svu noć snivali o šumi, o rudini, o potoku, o kuni i o lasici: o svemu, o čem im Toporko bješe pričao. I rekoše jedan drugome:

— »Da umolimo oca, svijetlog župana, neka nas izvede dvoru pred zidove, da vidimo, što je onkraj zida.«

A desilo se, te baš toga dana župan jahati izvolio. Bijaše on naredio dvorskome, da će dvorski s njime projahati županijom. Nu kad sinovi župana saletili molbom, da s njime jašu, pomisli župan: — »Poodrasli su momčići, neka oni pođu samnom kroz županiju.«

Dozove župan Jurina dvorskoga i reče mu:

— »Poslušaj me, desna ruko moja! Nemoj sedlat svojega žerava, već ti sađi u podrume moje, pa ti biraj bijelca najboljega, najboljega i najbjelijega. Osedlaj ga sedlom opšivenim, pokrivaj ga pokrovom od zlata. Još osedlaj devet vrsnih konja — mali konji, al su vatra živa. Opaši ih srebrenim kolanom, okiti ih resicom od svile, pa izvedi bijelca i vrančiće!«

Kad to dvorski čuo, od jada se u licu sav prometnuo, gdje župan njegova konja odručuje, a devet vrančića naručuje. Dobro znade dvorski, za koga su vrančići, nu kako bi malo daha uhvatio, upita on:

— »Za koga bijelac, a za koga vranci?«

Radostan župan i ne vidi, gdje dvorskoga zelen jed oblijeva, nego njemu lijepo odgovara:

— »Bijelca izabrana za mene župana, a devet vrančića za devet župančića.«

Starijemu prigovora nema. Utegnu dvorski dušu u se i učini, kako mu župan naredio. Pa kad posjedaše na konje, župan i sinovi i kad sluge raskriliše vrata, pa kad sinu preko polja ravna krasan junak sa devet junačića: mili Bože, do neba krasote, kao da je mjesec izveo Vlašiće!

Pročulo se: ide župan sa sinovima! Pa kud prohode, tud se nahrupilo malo i veliko. Dohitale žene sa dječicom, izašli starci i muževi, sjatili se starješine i kmetovi. Kliču žene i dječica, klanjaju se svijetlome pohodu, kape skidaju starješine i kmetovi.

Sve to gleda dvorski, koji bijaše ostao u dvoru na zidini. Gleda i srce mu se u otrov prometnulo, oči su mu kano dvije guje.

Bješe se dvorski odavna ponadao velikoj časti u župana bez sinova, a sad eto gleda, gdje župana okružili sinovi, te se sjaju kano zlatna zrnca oko kamena dragog!

— »Kad se do sad županu jahalo, ja sam s njime konjica igrao. Kad se njemu kmetovi klanjali, i meni su počast davali. Kad su njemu skutove ljubili, i moje su se halje doticali. A sad gledi: dok se sunce dva tri put povrati, župančići će ocu uz koljeno sjediti, oni će stol njegov kititi, a domala će mu i na zboru svjetovati. A za dvorskog ni znati se ne će!«

Uskipilo srce u zlotvora, udario gradskim vratima, da su sve zidine zadrhtale, ostavio sluge, da čekaju župana, a on ode do dvorca svoga.

— »Poginut će, vjere mi, župančići! Hoće, baš od ove moje ruke!« — reče dvorski svojoj ženi. »Ako ne će danas, sutra će — ako ne će sutra, hoće bilo kada.«

Ništa se žena tome ne začudila, jer ona ovo bijaše i nakanila svakim danom mužu govoreći: »Nikuda od sluge, moj golube!« ili

opet ovako: »Mlad dvorio si jednoga gospodara, star dvorit ćeš ih devetero.«

Reče dakle dvorski ženi, da mu iznese najbolju sjekiru. Donese žena sjekiru, al na sjekiri toporište pretrunulo. Sjeti se dvorski onoga grabića u starog drvodjelje.

— »Gle«, — nasmija se zlotvor, — »ne znaš, gdje će ti što poslužiti! Nekad drven bratac živu braću mori«. Nije znao dvorski, što je ono bilo od grabića!

Istoga dana pođe on do starog drvodjelje. Drvodjelja i baba sjedili su na pragu. Jeza spopade starca, kad vidje, kako njemu prihodi dvorski, mrk kano oblak.

— »E, lijenčino, kuda grabić moj? Zar je malo vremena prošlo, otkad ti ga dadoh? Da ga nijesi kuda iskvario,« — vikne dvorski.

Srsi prođoše starca. »Spasa nema«, pomisli on, i ustade, skine kapu, pokloni se pred dvorskim i htjede da mu sve ispripovjedi.

Al se baba u živi tren protiskala pred starca, stupila dvorskom i rekla:

— »Živ bio, gospodaru! Eno grabića pod krovom na kolibi! Znaš li, tako ti zdravlja, da je trebalo drvo dobro osušiti, hoćeš li valjano držalo da imaš? A do sutra evo toporišta izdjeljana.«

— »Brži je tvoj jezik, babo, nego li su ruke ovoga starca, koji se evo zalio olovom, pa šuti k'o nijemac. No neka bude! Do sutra toporište! ali nemoj da mi podvališ drugo drvo. Poznat ću ga, jer treba, da je u drvetu srce crveno.«

Ode dvorski, a drvodjelja reče baki: »Propadosmo ženo!« I skutriše se jadni na pragu, premišljajući svoju nevolju.

Uto i sumrak, a Lutonjica Toporko iz šikare ispanuo. Drvodjelja i baka odmah mu ispričaše jade svoje. Naheri Toporko šubaricu, turi tanašne ručice u džepove truljavog zobunčića, raskreči nožice i zamisli se. Dugo premišlja Toporko, a onda odjedared reče:

— »E, mili moji! ovoga mi sami nikada ne odgatasmo. Vi čekajte ovdje, a ja idem, da upitam savjeta u onoga, koji je mudriji nego li smo mi.«

Nestade Toporka u sumraku, izgubi se preko livada i kroz šikaru.

A drvodjelja i baka tužno sjede i čekaju. Dobrano čekali, već se i mjesec pomolio; kad al eto ide Toporko sve trkimice k njima.

Mjesečina jasna, trava visoka, a sitan Toporko po ugaženoj stazi trči, kano miš po brazdi.

— »Ne bojte se, starci moji!« reče Toporko stigavši do njih, — »evo meni savjeta, a vama eto vašega grabića! Nego kad budeš toporište tesao, dobro čuvaj srce u grabiću, ako sam ti drag«.

Još Toporko bacio baki šubaricu u krilo: »Čuvaj mi, bako, moju šubaricu, da imam, na što da se vratim, kad službu obavim«. Pa se onda zatrči dva tri koraka po travi, sagne se malešan u trku, pa — eto ti ga na! — prebaci se naglavce u travi upravo pred starcima. I kako se prebacio, gle čuda: starcima do nogu leži onaj grabov panjić, a Toporku ni traga.

Komu žao, komu drago. Drvodjelja ončas dohvati bradvicu i počme izdjeljavati toporište, a baka sva tužna briznu u plač, što joj nestalo onog prkonjice. Ne zna, što će od tuge i žalosti, nego stala grliti i ljubiti onu čupavu šubaricu, što joj jedina ostade.

Izdjeljao drvodjelja još istoga večera toporište i odnio ga sutradan dvorskome. A dvorski, ugledavši crveno srce na toporištu, reče:

— »Dobro si me poslužio, starče, poštena ti brada!«

IV

Noć na krajinu, a dvorski sjekiru pod pazuho, ključeve grada u čemer, te put grada županova. U koga će biti ključevi, ako ne će u dvorskoga? Jer glava gospodareva o vjernosti sluge stoji!

Bijeli se grad županov pred dvorskime kano labud na mjesečini, a crni se odvorac u prisjenku šume kano gavran nad plijenom. Spavaju župančići gradu u perivoju, i ne slute, tko je noćas nakanio, da im glavi dođe.

Kada dvorski bio gradu na domaku, dosjeti se on, da sjekire ni okušao nije, a na njojzi novo toporište. Da nije — u zao čas — slabo pridjeljano? Skrene on do nekog duba, koji povaljen tamo ležaše i omahne sjekirom, da je vidi. Kad dvorski omahnuo, al ono toporište zaigralo kano živ stvorak. Zaigralo, zanijelo se i trgnulo unatraške te ušica sjekire dvorskoga ravno među oči. Zacrni se dvorskome pred očima, izmače mu se sjekira, rastavi se ona od toporišta, pade oštrica dvorskome na lijevu ruku, kojom bijaše panj prihvatio i odsiječe mu palac.

Kako ga sjekira u čelo udarila, onako se dvorski nauznak po travi pružio; nit što znade, niti glasa daje, rekao bi: mrtav za opijelo. A ono toporište, kako se izmaklo, tako se dva puta prebacilo, a kako se prebacilo, tako se opet u momčića prevrglo.

Leži dvorski, pružio se kao hrastova trupina, a nad njime, živ i zdrav Toporko, zvirka veselo očima kao mlado mače na mjesečini.

Oglednu se Toporko ovamo, onamo, te munu do gradskih zidina, do sedmoga kamena, do oknašca malena. Odvali Toporko onaj kamen, uljeze kroz oknašce, te redom od šatora do šatora hiti.

— »Bježmo, braćo, ako vam je život drag!«

Prosnuli se župančići i skočili se na noge. Dok se oni odijevaju. dok mačeve pašu, dotle Toporko hvata gubu i kresivo: meće oganj pod svilene šatore. Te kad sve bi gotovo, povede ih Toporko do oknašca i tiho kano netopiri proljezoše kroz oknašce. Eto ih na ledini pod gradom.

Tiha noći, što si dočekala! Na livadi podno grada devet župančića, ko devet jorgovanovih grančica i deseti bosonog Toporko. Livada mjesečinom obasjana, a sred livade starodrevna lipa.

— »Zabodite mačeve u okrug oko debla lipe«, reče Toporko župančićima, »da imate i vi nešto svoga na domu«. Odmah zabodu župančići mačeve u travu oko debla lipe i prekriju ih, da se ne vide.

Kad to bi gotovo, obazreše se župančići: a što sada? kuda će? na koju će stranu?

Samo Toporko glavu podigao, te se nekud na nebo zagledao. Nebo jasno, po njemu zvjezdice jedan jedini oblak poviše kule stoji.

Prisloni Toporko dlanove uz usta, da mu grlo bolje nosi i viknu put onoga oblaka:

— »Da nam siđeš, djede Neumijko!«

I gle! S visine stane se spuštati oblak, na njemu djed Neumijka, a oko njeg devet oblačića, kano devet sivih galebova i još deseti mali pramak magle, kano repić u mišića. Zapovjedi djed Neumijka djeci, te zajahaše župančići oblake, a Toporko onaj pramak magle. Topnu djed Neumijka nogom o rosnu travu, ponese ga u oblak u visinu, a s njime i onih devet oblačića, a na njima devet župančića i još Toporko na pramku magle.

Kad već bili visoko nad gradom, ogledнuše se župančići širom neba i širom zemlje. Vide: mjesečina po cijelom svijetu, a pred njima daleko jedna gora crna.

Al' se djed Neumijka već otisnuo hodati. Jedamput koraknu, pola neba prođe, dvaputa korakne, drugu polovicu — a kad treći puta, eto ih sviju zajedno onoj gori na sljemenu.

Tek dok se dvorski malo povratio i oči otvorio, dok sanena straža sa gradskih zidina na oganj zazvala, dok cika i lelek oko grada zaječio, dotle već djed Neumijka sa svojim povodom na vrh brda na mjesečini pristao. Plamsaju pred dvorom svileni šatori, pada jedan za drugim u pepeo, a Jelena, plemenita gospođa, prolazi gari-

štem i pridiže pocrnjele skutove šatora, koji se pružili preko pepela, kano da su opaljena krila sokolova.

Djed Neumijka pako dotle na rosnoj ponikvi brdu na vrhuncu medju djecom stoji. Bliješte se zlatom vezene dolamice o svijetloj mjesečini, cakle se oči u garavog Toporka, a truljava halja u djeda Neumijke njiše se na noćnome vjetru.

Nije neobično ni djedu Neumijki ni Toporku, jer su i jedan drugome i gori zelenoj navikli. Ali je neobično župančićima s djedom Neumijkom: u njega je halja truljava, a brada nepočešljana! A još je neobičnije djedu Neumijki sa župančićima, gdje im trepti srebro na kalpaku, a zlatne rese po dolamici.

Stoje župančići bodri i uspravni, bistra oka i junačka pogleda, pa se djedu Neumijki pravo u oči zagledali. Našao se djed u velikome čudu, što mu otakovi junački ispod svilenih šatora nadošli!

— »Momcima prigovora nema! Oštra su oka i dobra ponosa«, pomisli on. Al se njemu ipak ne vjeruje, da mogu valjati momci pod srebrenom čelenkom. Prijekim okom promjerio toliki nakit na župančićima: »Golu glavu kalpak pokriva, a tko će znati, kakvo ti je srce pod zlatnom dolamom?« pita sebe djed Neumijka. Malo promislivši tako djeci probesjedio:

— »U mene ćete do moje volje đakovati. Valja vam sedam mudrosti izučiti, za koje još nikada čuli niste.«

A Toporko pogleda djeda. Dobro znade Toporko ćud njegovu i odmah se maljutku nešto ne svidjelo.

— »Sve se bojim dobra biti ne će! zamjerio je djed zlatnim resama i kićenim kalpacima« pomisli Toporko.

V

Tako i bilo. Slabo poživješe djeca u djeda Neumijke. Djed u pećini na tvrdome kamenu spava, a župančići i Toporko moraju oko njega, gdje koji mjesta uhvati. U djeda nikada ni objeda ni večere ne biva, kako bi gladan ranije uranio — pa tako i đaci gladni spavati lijegaju. A ujutro svakome po šačicu lješnjaka daje, a sebi pregršt uzima, i to im je za čitav dan hrana. Kad ovo pojedu, onda se djed s njima niz dol pušta, kako on to znade — sve tamo do one daleke rudinice, što je gradu na domaku.

Tamo treba za posao hvatati: tamo vodu u ćepicu crpi, tamo s maglom u zrak se diži, jutarnje hlade razmahuj, te svud širom rosu polaži. A da vidiš, kolika je ona županija! Koliko je u nje bilje i rasline, a sve o djedu Neumijki stoji! Te još svega posla dosta nije, nego djed djecu šalje, neka preko neba stazu kroz oblake prte, kud će sunce nad županijom granuti.

— »Đakujte mi, đaci župančići! Teška briga, silna županija!« govori djed Neumijka, te se nekud osmjehuje.

Trudno jutrom, a trudnije večerom. Jutrom da ustaneš, da prvu pticu na gnijezdu probudiš, a večerom da ne legneš, dok nisi i nesetnu travku uspokojio. Sve djed uči đake svoje: i kako će s oblakom poletjeti i kako će se nad rudinu svrnuti. Pušta ih, da hodaju

po toj gori silnoj, pušta ih, da križaju s oblakom po zraku. Ali ih samo jedno mudar djed ne će da nauči: ne uči ih, kako se spušta s oblakom do zemlje i kako mogu pristati na travu.

Ali za sve ovo još bi kojekako bilo, da nije u djeda Neumijke jedna navika opaka. Kad on jutrom sa gore silazi, ne ide on ni stazom ni prosjekom, već na maglu sjeda, pa kud maglu namjera namjeri: il kroz šumu ili niz litice. Od toga u djeda halja truljava, a brada raščupana. Te kad prvog jutra djeca s njime kroz krošnje silazila, odnijele grane župančićima kalpake: ostali župančići ćelavi gologlavi. A kad drugog dana preko trnja s maglom silazili, sadrlo im trnje plave dolamice: ostali župančići u goloj košuljici. Kad trećega dana niz litice, od zuba do zuba, izgubili oni i sjajne čizmice. Pa kad četvrtog jutra još i sitna kiša pala, a župančićima kosa do ramena porasla, nitko živ ih prepoznao ne bi, da su ono oni isti župančići: bosi, gologlavi, u samoj košuljici, a kosa do ramena.

A župančići, momci roda plemenita, nit se tuže, niti jadikuju. Nisu ih jadikovati naučili, niti priliči da se jada, tko je roda gospodskoga. Nego spletoše sebi pojase od likovine, opasaše se njima preko košuljica i čekaju da s Toporkom na robotu pođu.

Pogleda djed Neumijka župančiće — i opet ih dugo gleda, zatim reče:

— »Ovo ste prvu mudrost izučili. Daleko je, đaci moji, još do sedme!«

Poškakljalo Toporka u grlu. Nešto bi rekao, a ne smije, te u sebi dijete pomislilo: »Prestario si mi, djede Neumijka! Zar ne vidiš bolan, da su u jednoj mudrosti svih sedam uhvatili, gdje su znali ostati bosi i gologlavi, a da ništa rekli nisu?«

Nu mislio Toporko, ne mislio, sve ostade onako, kako djed bješe odredio. A župančići i dalje, ko da to njima ništa nije, uz Toporka stazu prte preko neba kroz oblake. Vide oni: nema druge, valja pretrpjeti.

Drugačije sudi čupavi Toporko.

Ražalilo se Toporku na braćom: braća zlu ne navikla, a ovdje se zlu ni kraja ne vidi. Jer Toporko znade, da je djed tvrde glave, te ćeš lakše njegovu bradu, sto godina nečešljanu, pročešljati, nego li ćeš njega obratiti, kad o nekome posumnja.

— »Kad se u zlu nađeš, ti ne čekaj, da ti se velika dver raskrili, već umakni i na mala vrata«, misli garavi Toporko. Te dok onako

malešan za braćom do ramena maglu gazio prteći stazu, dotle braći tiho govorio:

— »Ne bojte se, devetero braće moje! Izvest ću ja vas iz ove robije!«

No oto lasno ne bijaše. Daleko je do grada županova — od gore do grada ravnica kao dlan za dan hoda. Da uteče Toporko sa župančićima, ne bi li ih na onoj ravnici lahko dognao djed Neumijka na opancima skorohodnim? Ne bi li se spustio na njih sa oblaka kano kobac na miša? A da im sreća posluži, pa da toga i ne bude, kuda će opet u grad županov, kad možda tamo jošte i sad živi zlotvor dvorski?

Sve ovo promislio Toporko, al onda ipak riješio da pokuša, ne bi li mu sreća poslužila? Samo da je njemu od djeda Neumijke doznati, kako li se sa oblaka silazi na ravan!

Ele, jednog dana o podnevno doba, kad sve rašće miruje i stoka kad planduje, sjede djed Neumijka u bukovik pokraj ponikvice. Tiha gora kano duša djevojačka. Daleko je staza i drvosjek, jer se djed uklanja, kuda narod ide. Sjeo dakle djed, da ga šumska hladovina gali, a župančići pozaspali, koji pod ljeskom, koji u papradi. Sam Toporko uz djeda ostao, pa razgovaraju, da im vrijeme prođe. Kad već svašta prebrali, reći će Toporko:

— »A kako ti to, djede, nas svemu učiš, a ne ćeš da nas naučiš, kako da se sami s oblakom spustimo na travu? Il se bojiš, da ćemo ti umaknuti? A u tebe tvoji skorohodi! Dognao bi nas, da smo na kraj svijeta!«

— »Ne budali, Lutonjica Toporko! Da ja tebe lijepo i naučim, svejedno vi saći ne možete, jer nemate, što vam za to treba.«

— »Ne mari, ti meni pripovijedaj, da nam vrijeme prođe,« odvrati Toporko.

Prevari se djed Neumijka, te onako u hladu počivajući pripovjedi Toporku, kako bi oni sami k zemlji saći mogli, ali bi zato trebalo, da ima negdje nešto njihovo, zašto bi se mogli prihvatiti, kad s oblakom prolaze nad zemljom.

— »A otkuda bi se vama što vašega dalo nad rudinom na deset sežanja visine,« nasmija se Neumijka djetetu — sve mu brada od smijeha odskakuje.

— »To ja, djede, tek onako, da se zabavimo! Nego tebe, djede, molim kao oca rođenoga, da me danas pustiš u lješnjake. Nabrat ću

ti dvanaest punih kuzolića. Polovica nek je tebi jednome, a polovica nama desetorima. Jerbo smo ti đaci ljuto ogladnjeli.«

Star je djed Neumijka, mnogo znade i mnogo umije, al u koga nema mane! Pa tako je i u njega mana: lakom je na lješnjake, ko čeljade, koje šuma hrani. Dugo druguju šuma i Neumijka, te ako mu je šuma svoju mudrost darivala, nije mu ni svojih mana oprostila!

Malo djed promislio, al onda odoljet ne mogaše: »Pustit ću te«, reče on Toporku, »al da si mi se povratio, dok mjesec izađe. Čuvaj se, momče, da mi ne umakneš, jer znaš i sam, da si glavu izgubio.«

— »Kuda ću ti, djede, umaknuti? Gle, kolike su u mene nožice, ko u šumi borove iglice! Da prebirem njima za godinu dana, još se ne bi ni županova grada ni svoje kolibe domogao!«

Uzme dakle Toporko kuzoliće, al ne ode s njima u lešnjake, nego ode, gdje je znao, da kroz goru staza ide. Tamo uza stazu na panj stade i čekaše, ne će li tko proći.

VI

Dvor se županov u korotu zavio. Kad su one noći šatori izgorjeli, što znade ujutro župan Jurina, nego sazove mudroznance, vrače i sudije.

— »Prosudite, vjerne sluge moje, i recite meni ovo troje: kud nestade mojih župančića? — kako li se zapališe šatori? — kuda li se vrgao zločinac?«

Sagnuli se mudroznanci nad garište, izvadili po šačicu pepela i nataknuli mudre naočari. A vrači i sudije teške knjige otvorili, te prebiru sitna slova i pismena. Sve mukom muči i čeka, što će biti.

Prozborili tada mudroznanci:

— »Izgorjeli tvoji župančići. Gle pepela baš od desne ruke prvog župančića. Po pepelu i prst mezimac znamo i nokte smo izbrojiti kadri!«

Za njima se digli vrači sa stolica:

— »Suđenice im vatru dosudile, zato se vatra iz zemlje porodila, župančiće tvoje pokopala«, progovoriše vrači čarobnjaci te zabaciše mantije na pleći.

Vrači rekli, al suci porekli, jer je ljuta vražda među njima.

— »Nije se vatra iz zemlje porodila, nego ju je zlotvor podmetnuo, a zlotvor utekao u deveto carstvo i nikada ga dostanuti ne

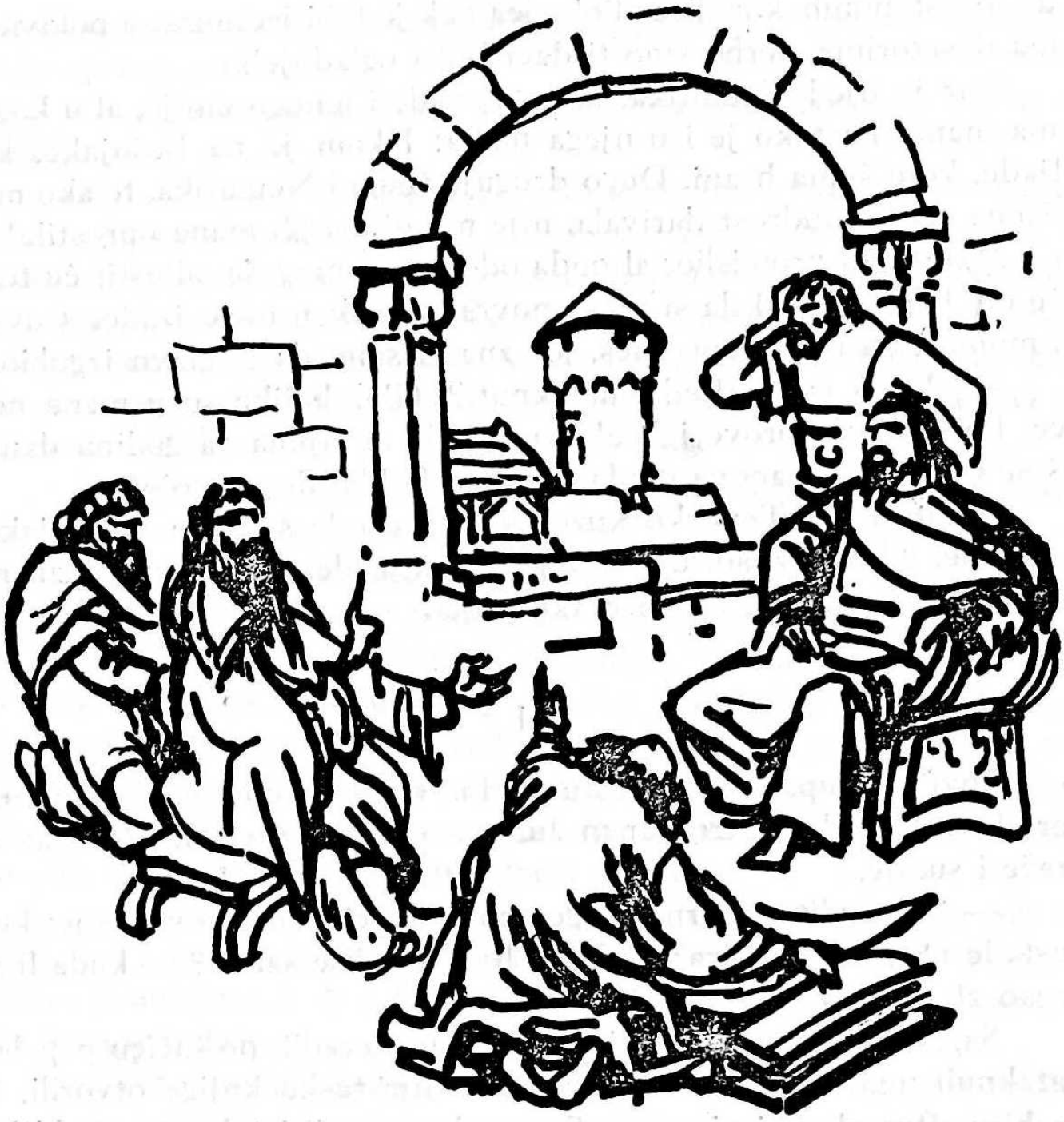

ćeš«, zaključiše sudije, prijekim okom ošinuše vrače i zaklopiše svojih deset knjiga.

Zakukala sva čeljad u dvoru; tko od koga jače zakukao, al najviše crna duša dvorski, kako bi se županu omilio. I još zlotvor lijevu ruku u njedrima nosi. »Da mi tuga grudi ne prokine!«, a kad tamo, ono krije ruku, što mu je bez palca.

Ali župan od toga dana nigdje mira ne nahodio. Od rane zore do poznoga mraka konja jaše gorom i planinom, kako bi mu srce odlanulo.

Tako i ovoga dana odjaha do one daleke gore crne, svu goru prošao, te se tužan kući vraća. Jaše župan stazom niz planinu, kad al vidi: tamo na panju stoji stvorak, sitan kao cvrčak. Lakte podbočio, a glavicu nakrenuo. Kad župan do njega, a maljutak će:

— »Zdravlja ti želim, svijetli župane!«

— »Hvala, kepčiću!« odvrati župan i čudi se, gdje ga onolišni stvorak tako bodro pozdravlja.

— »Da nisi nešto tužan?« pita Toporko i prišćuri očice.

— »A što je tebi do toga?« sve se više čudi župan klepčiću.

— »Rad sam da ti pomognem. Dat ćeš mi za plaću pol vreće lješnjaka«.

— »Dao bih ti i pola županije« odvraća župan i uzdiše teško, gdje mu nitko pomoći ne može.

— »Vrzi me na konja pred sebe. Za jednim smo putem. Nego da si malo konja potjerao, jer mi je bolnome glava u torbi.« — Dignu župan Jurina Toporka na sedlo i potjera konja put grada svoga. Putem Toporko županu govorio:

— »Ti ništa ne pitaj, nego sutra o podnevu naredi, neka se skupi sva tvoja čeljad pod lipom na zbornom mjestu i da ni jedan od njih ne usfali. Još zapovjedi, da ti dođu svi bez oružja, samo sjekire da ponesu, al neka su sjekire bez toporišta. Ja ću ti na zbor doći i koje ti toporište od mene bude, na ono ti pokušaj svačiju sjekiru. Nađe li se koji od dvorjana, te moje toporište na njegovu sjekiru pridjeljano bude, i ako je taj dvorjanin još i sakat na lijevi palac, onda znaj: on je zlotvor tvojih župančića. I da ga glave lišiš, ako hoćeš, da ti se sinovi vrate.«

Ne vjeruje se pravo županu, gdje ga maljutak uči, što mu je činiti, no koga ne ćeš poslušati, kad si u nevolji, kojoj lijeka ne znaš? Obeća on dakle Toporku, da će onako učiniti.

Tako oni do dvora stigoše. Kad u dvoru sjahaše, zapovjedi župan svome ubrusaru, da Toporku dade pola vreće lješnjaka iz vrta županova, a Toporko još umoli, da povežu vreću i da na nju udare pečat županov. Kad ubrusar to učinio, reče Toporko županu: — »Još dopusti, svijetli župane, da na ovome pečatu odjašem u goru«.

Nasmija se župan. On to od maljutka za šalu primio, pa mu dozvolu izdao, da na pečatu jaše. Zahvali Toporko, naprti onu vreću na leđa i ode iz grada, te do kolibe drvodjelje.

Lijepa večer, a baka pošla poljem kroz lan, da vidi nije li mu suša nahudila. Spazi Toporko baku, ostavi vreću na kraj sloga, prišulja se kroz lan do bake, a kako se baka sagnula, da bolje prigleda lan, šapnu Toporko iz sloga, ko da cvrčak gudi:

— »Šuti, bako, nikome ništa ne kazuj, nego sutra prije nego svane, dođi mi na rudinu i ponesi onu šubaricu, koja je pravo moja. Tamo na rudini ima klen, koji je najviši. Na njega se popni, bako, što više možeš, ako sam ti drag! Vidjet ćeš mene, gdje dolazim na pramku magle, a sa mnom druga devetorica na devet oblačića! Kad doplovimo, pa kad budemo na vjetru uz klen prolazili, ti brzo pruži meni moju šubaricu. Kad se ja za nju uhvatim, ti je, bako, ne puštaj, već potegni, što ti snaga daje.«

U bake od radosti srce zaigralo. Čuje i pozna sitno grlo svojega Lutonjice, gdje joj govori iz lana. Al kad se sagnula, da ga vidi,

a ono nigdje nikoga, samo jedna hitra pruga preko lana bježi — ono ti vršike lana dršću, kuda se Toporko slogom šulja. Odmah baka pogodi što je, i više ne traži Toporka.

Ništa baka ne dvoumila, povjerovala svom prkonjici, ostavila ian, neka se sušom sam opravlja, kako zna, a ona pohitila kući, da nađe šubaricu, neka joj je sutradan pri ruci.

A Toporko krišom, sve kroz lan k'o prepelica, na kraj sloga stigao, opet uprtio svoju vreću i pošao do županove konjušnice.

— »Evo, udario župan pečat svoj na vreću i zapovjedio, da mi dadeš konja najbržega, kako bi još noćas vreću odnio, kuda mi je župan naredio,« reče Toporko konjušaru.

A što ne možeš sa pečatom župana?! Vidi konjušar znamen svoga gospodara, povjeruje kepcu i izvede mu konja. Još maloga na sedlo posadi i vreću mu dodade, te ošine konja, nek je brži. A Toporko, kako s konjem poletio i njemu se u grivu uhvatio, tako leti ko perce na vjetru put one gore crne. I putem sve konja podstrekuje: boji se jadan, ne će li prikasniti.

Mjesec da će izaći, a Toporko podno gore. Skoči on s konja, topnu ga nožicom, nek ide, kud ga volja, a Toporko pohita stazom na planinu. Tamo u ljeski kuzoliće našao, napunio ih županovim lješnjacima, bacio onu vreću, te upravo kad mjesec na ponikvu, eto i Lutonjice Toporka.

— »Dobar večer, djede! Eto lješnjaka, kakovih ne pamtiš!«

Djedu Neumijki odmah zazubice — a kad ugledao onakove lješnjake, ne može da čeka do jutra, da ih okusi, nego reče djeci:

— »Ajde, đaci, neka i mi jednoć večeramo, neka znate, kojega ste dana prvu mudrost naučili.«

Posjedoše dakle krugom nad ponikvom, da blaguju. Ali Toporko župančiće naučio:

— »Vi hrskajte, ali jesti nemojte, kako bismo sutra gladni zoru prevarili.« — Uze djed svojih šest kuzola u krilo, a đaci posjedaše sve po dvoje uz jedan kuzolić, te kad ih stade hrskanje, sve se vjeverice na gnijezdu podignule. Podignule se pa izvele mlade svoje na najtanje bukove hvoje, da gledaju s njima, tko to onako slatko hrusta nasred noći i na mjesečini.

Još đaci po dvoje ne dospjeli ni do polak svoga kuzolića, a djed Neumijka već svojih šest smirio — takovi su brajne u tog djeda zubi.

Slatko se djed najeo, lijepo se nasmijao i Toporku rekao:

— »Valjaš, momče, Lutonjica Toporko! Od kada me teče, ovakovih lješnjaka u gori nalazio nisam!«

VII

Prevarili lješnjaci djeda. Kako ga glad ne mori, tako mu se pred jutro sanja, da je istom pola noći. Spava dakle djed, kao što se spava o pola noći, a ono zora tek što ne zarudi. A đaci, gladni, prosnuli se daleko prije zore, tiho poustajali, pa iz pećine na ponikvu izišli.

Jutro bijelo, kano krilo golubovo, a mekane magle nad ponikvom prohode, rekao bi: bjelorune ovce. Ne oklijevaju župančići i Toporko, nego svaki sebi po ovčicu hvata — posjedali svaki na svoju ovčicu maglicu, pa se od planine otisnuli, pa još, kako ih djed naučio, za dobrim vjetrom zažviždali, neka im drži vjetar povod na okupu i neka ih veže jedno za drugoga. Dunu dobar vjetar sa druge kosine i ponese djecu niz proplanke.

Plove oni, mili brate, plove! i nikada ljepšeg časa, nego kad su nad ravnicu stigli i put male rudinice zaplovili.

A na rudini, na klenu najvišemu, čeka baka još od tvrdog mraka. Čeka ona zoru, ko ozebo sunca, — još što bi zoru čekala, al što čeka čupavog Toporka! I baš u neke baka s one visine klen promjerila i počela da misli: — »Što li je mene, staru, na tu visinu dalo!«

Kad al iz daleka vidi ona: plovi oblak na deset razdjela. Rujna zora sav oblak ražarila, pa se na njem ruji desetero dječice, kano da su nanizane jagodice. Sve baka zaboravila, što misliti nakanila, i dobro, kad od prevelike radosti sa klena ne skočila!

Oblak pravcem k baki — a kad on već uz klen strugnuo, a baka ti pruži onu šubaricu, koliko joj ruka siže. Uhvati se hitar Toporko za šubaricu, trgnulo se deset oblačića unatraške, kao da je jedan; unatraške, pa onda s vjetrom, da će unaprijed. Ali čvrsto drži baka, još čvršće Toporko, a najčvršće šubara među njima. Čas il dva baka se s vjetrom konobala, al u bake srce ne popušta. Trgnu ona k sebi, što joj snaga daje. Kano da je čudo oblak savladalo, osjetio oblak odjedared težinu od djece, poletio dolje prema travi i povukao za sobom šubaru i baku. Što bi dlanom o dlan udario: cec! sjedi baka na

zelenoj travi, a oko nje desetero djece. Tako zreli kesten sa debla opada i rasipa krugom svoje ježurice.

Kad oni sjeli, izmakli se ispod njih oni oblaci, te poletjeli prazni u visinu, kao pahulja, kad za njom duneš.

Baš kruto sjela baka na tvrdu cjelinu — a kruto i dječica. No kako postigli, što im srce iskalo, to im se učini, da nikada mekše sjeli nisu! Ne znadu, tko će koga prije od milinja zagrliti: il Toporko baku, il baka Toporka, il župančići jedan drugoga, jer eto na vidiku im se županov grad pomalja! — Neka je daleko, al su s njime na jednoj cjelini!

Kad si sretan i sunce za tobom žuri, ne treba mu tek stazu prtiti! Tako u tili čas nad baku i dječicu sunce granulo i obasjalo ih, a oni još na travi sjede.

Spomenulo sunce Toporka, da odmiče vrijeme.

— »Hajde da požurimo«, reče on, »čeka nas župan. Sazvao zbor, a ne može da zboruje bez tebe, bako!«

— »Nek sam i to dočekala«, pogizda se baka, popravi peču na glavi, da je priličnija i pohita preko polja, da ne zakasni na zbor. A za njom dječica, kao pilići za kvočkom.

VIII

Sjedi župan Jurina pod lipom, na stolici srebrom okovanoj, a stolica podignuta na dvije stepenice; stepenice baršunom obložene. Uz župana samo njegov hlap, koji će ga na zboru poslužiti. Pred županom na deset koraka poredala se sva čeljad i dvorjani — a sve mukom muči s počitanja.

Nije župan Jurina naučio tako zborovati: bez oružja i bez vitezova, bez vlastele i bez bojnog kâna. Nemilo je njemu do zla boga. A još mu se i ona tuga oko srca ovila, kano guja oko grane. Al što mu je gore, to se tvrđe drži. Jer ako će župan tugu svoju iznositi pred čeljad i kmetove, tko će onda vladati županijom?

U to zagleda župan, kako k njemu ide jedna sirotica baka, a za njome dječica — sve gola sirotinja. Kad se malo zboru primakoše, stadoše dječica, samo jedan najmanji uhvatio baku za ruku i pošao s njome bliže k županu.

Razvedri se duša u župana, kad opazi onoga maljutka u čupavoj šubarici.

— »E, u ovu ti se šubaricu još zerku uzdajem«, obradova se župan u sebi, »a sve drugo izdalo je!«

A Toporko i baka priđoše k županu i sagnuše koljeno pred njime. Toporko pako reče:

— »Dođoh ti župane, kako smo urekli, i dovedoh staru majku svoju, jer i meni treba, tko će mene na zboru poslužiti. Nego jednu milost još u tebe pitam. Evo tamo braća moja mole tebe, gospodara svoga, da dopustiš, da gdjegod u prikrajku gledaju, kako se zboruje.«

Nasmija se župan u sebi:

— »Ovako ti još zborovao nisam, da mi bake i sitna dječica na zbor dolaze«. Al je župan srca milostiva, pak kad vidje onu djecu sirotinjsku, likom opasanu, a kuštravu kano šumske zvijerke, ne može da im molbu odbije. Dopusti dakle župan Toporku, što ga molio, a djeca, kako doliči bosom i nejakom, obađoše na daleko zbor, da ne budu starijima na smetnju, te priđoše odostrag i poredaše se uz lipino deblo, iza stolice svijetloga župana. A u travi, uokolo lipinog debla, ko da nekakovo srebro viri, zakriveno listom i iverom. Tko ih naći umije, ono viri balčak do balčaka, njih devet na broju.

Skine Toporko šubaricu, predaje je baki i reče:

— »Samo ti mi, bako, šubaricu sačuvati znadeš, a vidjela si, koliko nam vrijedi!«

Primi baka šubaricu, a Toporko stupi pred župana.

— »Hora je župane!« krikne Toporko, skokne lagan, prebaci se u zraku — te što bi okom trenuo, leži na crvenom baršunu županu do nogu toporište, gotovo, izdjeljano. A kepčića nestalo.

Prenerazi se čeljad. I županu na čudo bi se dalo, ali svakom čudu vremena se hoće, a župan treba da radi, kako je s Toporkom dokončao.

Zapovjedi dakle župan hlapu, da uzme ono toporište i da obreda svu čeljad, te da primjeri, na čiju li je sjekiru toporište pridjeljano. Ne zna čeljad, što će od toga biti, a hlap od jednog do drugog ide.

Toporište veliko, ni u jednu ušicu ne može, al kad došao do dvorskoga, sjelo toporište odmah u sjekiru dvorskoga i stoji kano saliveno; vidi se: za ovu je sjekiru tesano. Prinese hlap sjekiru županu:

— »Sjekira je dvorskoga, župane!«

Župana kao da si mačem ošinuo. Al on hlapu samo zapovjedi, da rastavi opet sjekiru od toporišta, jer je svaki na tom zboru bez oružja. A onda reče:

— »Čeljad nek odstupi, sâm dvorski nek pristupi.«

Prišao dvorski do župana, a lijeva mu ruka u njedrima. Tamo iza stolice župana provirilo kuštravih devet glavičica. Bistre oči oštro ti se zagledale, ništa njima izmaknuti ne će.

— »Da izvadiš ruku iz njedara, da vidimo, kakvo srce imaš!« reče župan, a oči mu strašne kao oči orla, kad na zmiju ide.

Al su strašne oči i u dvorskoga, ko u risa, kad će da zaskoči. Te kako se jedan drugome u oči zagledali, tako jedan drugomu dušu progledali.

Sagne se dvorski kao da će kleknuti, domogne se svog tajnog noža i nasrne na župana goloruka.

Župan goloruk, a čeljad se odmaknula — dok priskoči čeljad, župan će poginuti!

Ali ispod lipe, kano roj pčelica, priletjelo devet župančića, u ruci im devet dobrih mača. Na mačeve dočekaše dvorskog i desnu mu probodoše ruku. Okupili župančići dvorskog, kano vižlad kad okupi vuka. I vuk će ti od vižladi poginuti — a dvorski će od djetinjih mača.

Kriknu čeljad, priskočili dvorjani, digli ruke da obrane gospodara svoga, al već dotle djeca svog oca obranila, a zlotvora sa crnom rastavila dušom.

*
* *

Kako ne bi junak sina prepoznao, kad ga brani mačem, kojemu ga je junak sam naučio? Prepoznao župan Jurina sinove, kleknuli župančići pred njega, sagnuo se župan nad dječicu, te ne pitaj, što je jošte bilo, jer i junak gdjekad suzi ne odoli.

I sve bi bilo, da ne može bolje, kad al zakukala sirotica baka. Nitko i ne misli, da Toporka nema.

— »Nestalo ga, pa što onda?« misli zbor. »Ostavio svoju šubaricu, poslužio pošteno gospara, riješio ga crnog dušmanina, spasio mu sinove i život, pa ga u tom poslu i nestalo. Drukčije i ne biva!«

Al tako baka ne sudi. Ona ti jedina znade, kako boli srce za Toporkom! Zakukala, naricati stala i zbor proklinjala!

— »Tko je tebe, lane materino, na gospodske uputio zbore!« — te da će naričući sa zbora otići.

— »Ne plač' bako, ne kvari nam slavlja«, viknu njojzi hlap, »evo tebi, što je tvoje«, te joj dobaci ono toporište.

Poletjelo toporište, u zraku se prebacilo, a baka ga dočekala u naručaj. A kako se toporište prebacilo, tako u naručaj baki pao živ i zdrav Toporko! Nasmijao se Toporko, pricvrljio se baki oko vrata kano čičak, pa je ljubi, mili bože, ljubi! — a bakinog naricanja ko da nikad bilo nije. — Te kad se ona Toporka nagrlila, otrese malo oplećak po ramenu i rekne, ko da nikad ništa bilo nije:

— »Nemoj, dijete, da mi ruho prljaš. Jošte nismo zborovanja svršili, a ovo je moje mjesto bilo.« I stane u kraj hlapa, do županove stolice, da ne bi zbor bez bake štogod dokončao.

Kad se župan nagrlio sinova, reče njima i Toporku, neka mu pričaju, kako se sve zgodilo.

Župančići ispripovjedili, kako je sve bilo, i kad je župan razumio, koliko je njima valjao Toporko, upita on maljutka:

— »A kakovu nagradu pitaš, kepčiću?«

Pogledaše se župančići i Toporko, nasmijaše se, te kliknuše u jedan glas:

— »Da nam ono oknašce u zidu ostaviš.«

Zamislio se župan, mnoge misli mu glavom prohode:

— »U ludo sam diz'o zidove do neba«, misli on, »nisu meni miri i zidovi djecu sačuvali, nego rupa, koju kepčić probi! Pa našto mi onda miri i zidovi? našto miri, kad im rupa treba?«

U župana duša blagorodna! kada daje, na pregršti daje, kada misli, na veliko misli. Podigao se, ele, župan sa stolice srebrom okovane, uspravio se krasan junak pod granatom lipom i glasom gromkim čeljadi probesjedio:

— »Potecite, dvorjani moji, prinesite dlijeta i čekiće, prinesite gvožđa i trnokope, danas ćemo rušiti zide oko grada — sam ću župan prvi kamen svaliti. I poslat ću četir glasonoše, nek razglase širom županije, neka znadu sebri i gospoda: stoji sada bijeli dvor županov kano golub, a na božjoj ruci, stoji sada bijeli dvor županov, kano srce, a na čistom dlanu! Nit ga mîri nit zidovi kriju, nit ga išto brani ni zaklanja, doli jedne vjere u junake svoje.«

Zakliktalo nato sto gromkijeh grla, da sve ori preko polja ravna. Ono klikće čeljad od radosti:

— »Progledat će prozori grada, kano slijepac, kad mu mrenu skineš!« — Čulo se na daleko klicanje, sabralo se puka i naroda, doteglili sprave i naprave, te se praši oko dvora stijenje i kamenje, gdje ga ruši volja župana.

A djedu se Neumijki u pećini kihnulo, jer mu sunce palo na obraze. Skoči djed Neumijka i odmah vidi, koliko se prevario. Istrčao na ponikvu, a na nebu tek što nije podne. Jedva gdjegod još koji oblačak, kud će djed koraknuti, takovo ti je danas sunce nad svijetom! Oprožio djed skorohode, koraknuo, koračio, što može bolje, da dostigne uskoke.

Al kad on nad grad, ima što da vidi. Pozna djed dakako, što se ono radi. I milo mu je i za čudo mu je, gdje se ruše zidi oko grada — i odmah djed svemu oprostio. Pa kako ti nitko od velikog posla na njega i ne gleda, tako on tihano sjeo na rub kule županove, opustio niza

zid noge i skorohode, pa se teško zamislio. Gladi bradu i teško mu je vjerovati, što na svoje oči gleda: eno ga sam župan kamen odvaljuje!

— »E, poravnat ću se s njime, jer je eto veliko dobro učinio! Ali ti nikada njega progledati ne ću!«, riješi konačno djed Neumijka, te se sagne onako sjedeći nad onu dubljinu pod kulom i pritegne dobro opute na skorohodu, kako će što prije opet u goru, gdje poznaje zvijerku.

*
* *

Ostario župan, dorasli župančići. A kako ona županija vele prostrana bijaše, tako je podijeliše među se na osam županija, a najjačega među sobom izabrali, te ga zakraljili. I vladao kralj sa braćom županima složno i blagoslovno onim županijama, te se i sad još spominje ono doba.

A Toporko i baka vrvili širom kraljevstva. Svuda peča i svuda šubarica, i bez svega bi lakše moglo biti ono kraljevstvo, nego li bez njih dvoje.

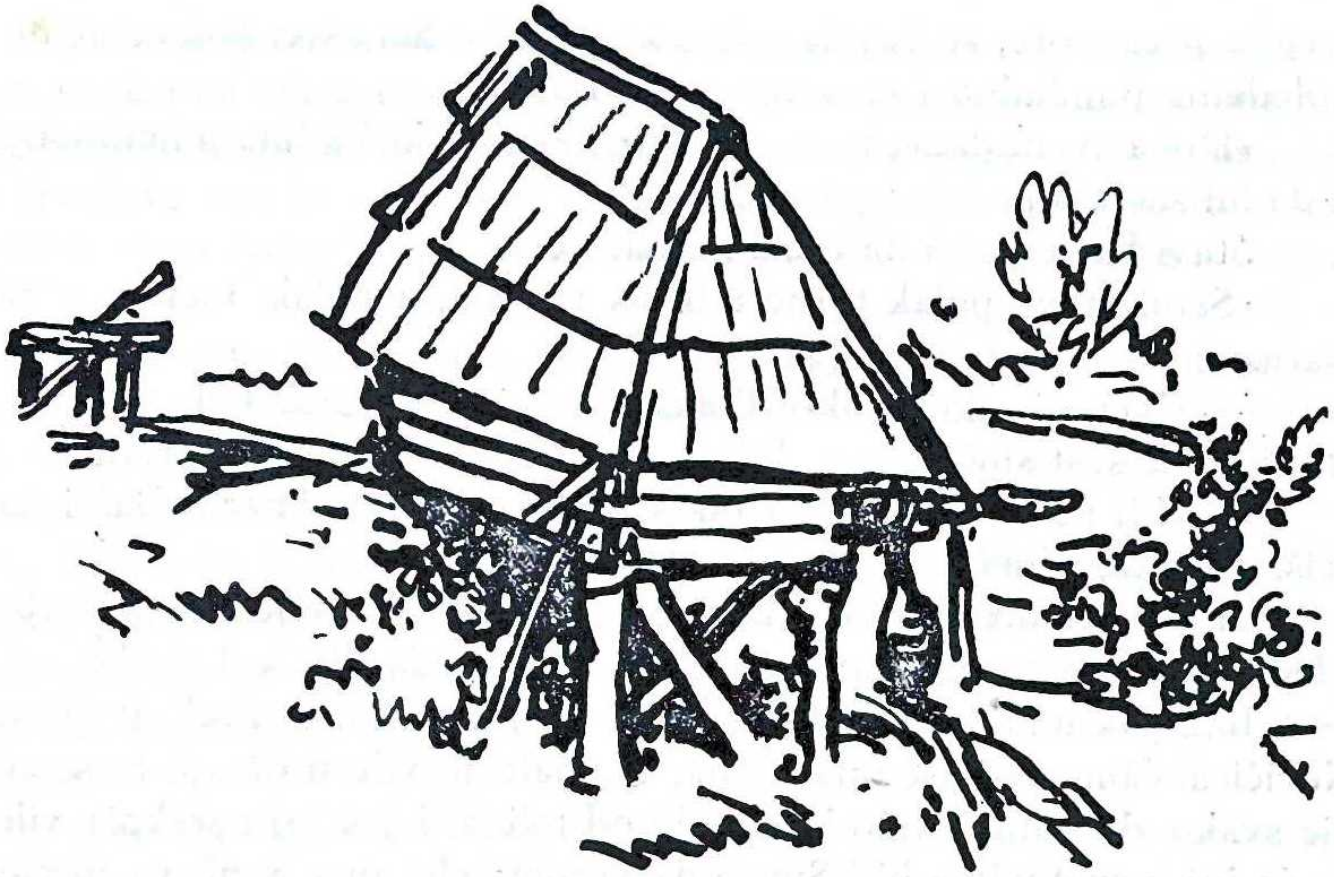

SUNCE DJEVER I NEVA NEVIČICA

TAKO bili mlinar i mlinarica, a oboje bili tvrda i krivična srca. Kad bi careve sluge donijele žito, da se samelje, mlinar samelje žito, ništa ne uzme za platu i još pošalje caru milošte, samo da se umili silnom caru i njegovoj kćeri, oholoj carevni. Kad pak dođe sirotinja, da samelje žito, mlinar uzima od dvije mjerice jednu sebi za platu i drugačije ne će da melje.

Tako jednog dana, a bilo to ravno o Koledama i ciča zima, dođe do mlina neka baka, a na baki krpe i dronjci. Stajao mlin u gaju na potoku, i nitko nije mogao znati, odakle je baka došla.

Ono pak ne bijaše baka, kao što jesu bake, već ono bijaše Mokoš. A Mokoš znala je u svašta da se pretvori: i u pticu i u zmiju i u baku i u djevojku. I još mogaše Mokoš svašta načiniti: i zla i dobra. Al jao si ga onomu, koji joj se zamjeri, jer bijaše vrlo pakosna. Stanovala Mokoš u glibu nakraj močvarâ, gdje je jeseni sunce sjedalo. Kod nje bi Sunce sve zime noćivalo, a Mokoš znala i ljute trave i

krepke pregovore, te bajlila i tetošila nejako Sunašce, dok se ne bi o Koledama pomladilo i nanovo prosinulo!

»Dobar vam dan«, nazove dakle baka Mokoš mlinaru i mlinarici, »i da mi sameljete ovu torbu žita«.

Stavi baka torbu na tle, a mlinar će:

»Samljet ću: polak torbe tebi za pogaču, a polak meni za naplatu.«

— »Nemoj tako, sinko! Pofalit će mi za pogaču kolednicu, jer eto u mene šest sinova, a sedmo unuče Sunce danas mi se rodilo.«

— »Idi ne bulazni, stara budalo«, otrese se mlinar. »Baš i naličiš, da budeš Sunčeva baka!«

Pa amo tamo, al mlinar ne htjede nikako da melje bez pô torbe, a baka uprti opet svoju torbu i ode stazom, kuda bijaše i došla.

Bila pak u mlinara kćerka, krasna djevojčica, a zvali je Neva Nevičica. Čim se bijaše ona rodila, okupale je vile u omaji, te se od nje svako zlo odmahivalo kao voda od mlina. I još joj narekoše vile, da će joj u svatovima biti Sunce djeverom; ele, ona Sunčeva nevjestica. Zato je i nazvali: Neva Nevičica, a bila ona prekrasna i uvijek nasmijana kao vedar dan.

Ražalilo se Nevi Nevičici, kad je mlinar onako otpravio baku. Ode ona, dočeka baku u gaju i reče:

— »Vrati se, bako, sutra, kad budem sama. Samljet ću ti žito bez plate.«

Sutradan mlinar i mlinarica odoše u šumu, da usijeku badnjak za ognjište, a Neva Nevičica osta sama. Ne potraja dugo, eto bake sa torbom.

— »Dobra ti kob, djevičice«, reče baka.

— »I tebi dobra bila«, odvrati Neva Nevičica. »Čekaj, bako, da otvorimo mlin.«

Bijaše ono maleni mlin žličar, hvatao vodu u četiri prekrštene žlice te se okretao kao vreteno. Mlinar bijaše pak zapeo mlin, te Neva Nevičica morade do koljena u leden potok, dok otpusti zavor.

Zaklepeće mlin, krenu se žrvnjevi, i samelje Neva Nevičica žito baki. Napuni joj torbu brašna i ništa ne uze za platu.

— »E, hvala ti, djevičice«, reče baka Mokoš, »bit ću ti na pomoći, kudgod budeš nogom prolazila, kad nisi čuvala nožice od ledene vodice, niti ruke od neplaćene muke. I još ću kazati momu unuku Suncu, tko ga ovo dariva pogačom.« Onda uze baka brašno i ode.

Od tog dana ništa u mlinu bez Neve Nevičice biti ne mogaše. Dok se ona ne takne mlina, dotle ne hvataju žlice vodu; ako se ona ne nagledne u mûčnjak, u njemu nikad brašna. Ma koliko u njega padalo sa žrvnjeva, sve ko da u zemlju propada: mûčnjak prazan, dok ne zirne u njega Neva Nevičica. Pa tako i sa svime bilo, što se mlina držalo.

Trajalo to dosta dana, trajalo i potrajalo, al mlinar i mlinarica stali nenavidjeti kćerku i mrziti na nju. Više li se ona pašti i više li zarađuje, to mrkije oni na nju gledaju, gdje ona može sve pjevajući, a oni ne mogu ni zube lomeći.

Bilo tako jednog jutra, u Krijesnim danima, kad Sunce, silno i žarko, prolazilo po pol neba kao žeženo zlato. Nije više Sunce u glibu noćivalo, niti ga Mokoš bajlila, nego Sunce vladalo svijetom, slušali ga i nebo i zemljica. Sjela Neva Nevičica o Krijesu pred mlin te pomislila:

»Da mi je otići odavle, kad im mrzovoljnima ne mogu da ugodim.«

Istom ona tako pomislila, al se već pred njom stvorila ona baka, što bijaše Mokoš.

— »Ja ću ti pomoći, ali valja da me u svemu poslušaš i pazi, da mi se ne zamjeriš«, — reče baka. »Eno jutros išetala ohola carevna po livadi, izgubila ključe od škrinje i rušnice te sad ne može do krune ni do odore. Razglasila carevna: tko nađe ključeve, ako je momak, bit će mu carevna ljuba i vjerenica, ako li je djevojka, uzet će je carevna za prvu dvoranicu. A ti hajde sa mnom, pokazat ću ti, gdje u štiru leže ključevi. Odnijet ćeš ključe carevni i bit ćeš joj prva dvoranica. Svilom ćeš se zagrtati i carevni uz koljeno sjedjeti.«

Stvori se odmah Mokoš prepelicom, a Neva Nevičica pođe za njom.

Tako dođoše na livadu pred careve dvore. Po livadi razišli se kićeni junaci i plemenite gospođe, a oko livade konjušari bijesne konje podržaju. Samo jednog konja ne drži konjušar, već ga drži boso siroče. Bio ono konj Oleha bana, a bio konj najžešći. Oleh ban pak junak najljepši pod nebeskom kapom. Svatko može poznati Oleha bana među onolikim banima i županima, jer na njemu odora nekićena, al bijela čelenka gizdavija od svih ostalih.

Hodaju tako junaci i plemenite gospođe livadom i sve čizmicama travu razgrću, ne bi li našli ključeve. Samo Oleh ban slabo se za

ključeve ogleda, kano da mu je do igre i obijesti. A na prozor carevna izgleda i pazi, kojeg li će sreća poslužiti. Dobro pazi ohola carevna i sve sebi dobru sreću baje, ne bi li Oleh ban ključeve našao.

Kad došla Neva Nevičica i pred njome prepelica, nitko ih na livadi i ne opazio doli jedinoga Oleh bana.

— »Još ne vidjeh ovako mile djevojčice«, pomisli Oleh ban i pođe spram nje.

Al uto opazila Nevu Nevičicu i carevna s prozora, te kako bijaše ohola i nesmiljena, i ne pogleda, kako je ono milo djevojče, nego se razljuti i reče: »Toga bi se još htjelo, da ova priprosta djevojka nađe ključeve, te da mi postane dvoranicom!« Tako pomisli i odmah odašalje sluge, da otjeraju onu djevojčicu.

Ide livadom Neva Nevičica, kud je vodi prepelica. Tako dođoše do pol livade, gdje se bijaše štir razrastao. Razmakne prepelica dva lista nakraj štira, a pod njima ključevi.

Sagnu se Neva Nevičica i digne ključeve, a kad pogleda na careve dvore i zagleda oholu carevnu, uplaši se Neva Nevičica i pomisli: »Gdje bih ja bila carevni dvoranica.«

Kad ovako pomisli, ogleda se ona, a uz nju divan junak, kao da se suncem bratimio. Bijaše to Oleh ban.

Brzo smisli Neva Nevičica, ne učini, kako joj bijaše Mokoš zapovjedila, nego pruži ključeve Olehu banu:

— »Evo tebi ključevi, neznani junače, nek ti bude carevna ljubom i vjerenicom«, reče Neva Nevičica i ne može da skine očiju sa divnoga junaka.

Ali uto dođoše i sluge sa bičevima te se nemilo okosnuše na Nevu Nevičicu, da je po zapovijedi carevne potjeraju sa livade. Kad ovo vidio Oleh ban, brže se junak smislio te odgovara Nevi Nevičici:

»Hvala tebi na ključevima, mila djevojčice, al sam eto drugo zamislio. Ti ćeš meni biti ljuba i vjerenica, jer si ljepša nego jutarnja zvjezdica. Evo dobrog konja moga, ponijet će nas u moju pustu banovinu.«

Radosna pođe Neva Nevičica uz Oleha bana, a on je digne do sebe na konja. Kad na dobrom konju proletješe carevni uz prozore, vješto se baci Oleh ban ključevima, te se upravo na okno ovjesiše.

— »Evo ključevi, svijetla carevno«, doviknu Oleh ban carevni — »u sreći nosila krunu i odoru, a ja sam sebi našao djevojku.«

Svu noć jezdio Oleh ban s djevičicom, a pred zoru stigoše u pustu banovinu, do hrastove gradine Oleha bana. Oko hrastove gradine tri opkopa, a nasred gradine čađavi dom.

— »To su dvori Oleha bana«, reče junak Nevi Nevičici, te se i sam nasmijao, gdje boljih dvorova nema. Al se nasmijala bolje Neva Nevičica, gdje će banovati uz takovoga divnog junaka.

Tako oni umah narediše svatove, da se proslavi vjenčanje. Uzvaše dvadeset junaka i dvadeset ubogih sirota, a više naroda i ne bilo u pustoj banovini. Pa da ih bude više i veselije, pozvaše još iz planine vuka i vučicu te surog orla i sivog kraguja, a Nevi Nevičici dvije djeveruše: grlicu i tanku lastavicu.

I još se Neva Nevičica pohvalila Olehu banu:

— »Da me može prepoznati Sunce, i ono bi mi u svatove došlo. Bilo bi mi Sunce djever u svatovima, jer mi tako narekoše vile.«

Sakupiše se, ele, svatovi u čađavome dvoru, da piruju — a ne znadu: huda im se sreća piše.

*
* *

Ujelo oholu carevnu za srce, kad joj ono Oleh ban dobacio ključeve, te pred tolikom gospodom, pred banima i županima, zahvalio na svijetloj carevni, a privolio neznanoj djevojci.

Nagovara carevna cara, oca svoga, moli ga i zaklinje, dok ga ne namoli, te joj car predade svoju vojsku silenu. Vojska krene na dobrim konjima k pustoj banovini Oleha bana, a vodi je ljuta carevna.

Baš svatovi za stol, a vojska na vidiku. Tolika je silna, te je pokrila svu pustu banovinu, da ne možeš ni pedlja zemlje ugledati. A pred vojskom glasonoša viče, neka svatko živ na svijetu čuje:

— »Ide silna vojska izabrana, da pokori prkonjicu bana. Živoga će bana uhvatiti, a banici srce izvaditi.«

Kad to čuo Oleh ban, upita Nevu Nevičicu:

— »Bojiš li se, krasna djevičice?«

— »Ne bojim se«, odgovori ona radosno, »uzdam se u mrkoga vuka i vučicu, u dvadeset junaka i dvadeset sirotinje, a ponajviše u junaka Oleha bana. I još imam dobre djeveruše: grlicu i tanku lastavicu.«

Nasmija se Oleh ban, al već bijahu svatovi poskakali na noge lagane. Uhvatili junačko oružje i junaci i sirotinja, stali uz prozore doma čađavoga i nategnuli dobre lukove i svilene tetive, da čekaju carevnu i vojsku. Ali ono bila vojska tako silna, te joj odoljeti ne može ni Oleh ban ni njegovi svatovi, ni njegov dom čađavi.

Prvi poginuše mrki vuk i vučica, jer preskočiše gradinu i okope i srnuše pred carevu vojsku, da sred vojske povade oči oholoj carevni. Al se diže stotinu kijača, brani vojska oholu carevnu, polomi krila orlu i kraguju, i još ih teški konji s crnom zemljom sastavili.

Sve bliže silna vojska prilazi k domu čađavome, a kad je bila već na domaku, otpustili svatovi svilene tetive te lakim strelicama pozdravili vojsku. — Al ne čekaju ljuti strijelci ljute carevne.

Poletješe strijele i tamo i amo, a ono nebrojeni strijelci u vojsci bijahu, te se osuše strijele na prozore doma čađavoga kao nebeska

pomora. Na svakome junaku po dvije, po tri rane, a na sirotinji ima i desetak.

Najtežih rana dopanuo Oleh ban, te mu junaku i ruke preklonule, toliko ga rane ovladale.

Pođe hitra Neva Nevičica uz Oleha bana, da mu na dvoru doma čađavoga ispere rane. Dok ona njemu rane ispirala, reče Oleh ban:

— »Slabo smo se sreće nanosili, moja Nevo Nevičice. Nemaš više, u koga da se uzdaš, a evo vojske na vratima doma čađavoga!

Polomit će hrastove zapornje, razvaliti starodrevna vrata — izginusmo, pogibosmo i vuci i orlovi i junaci i sirotinja i Oleh ban i njegova Neva Nevičica!«

Ali se Neva Nevičica jadu domislila pa reče:

— »Ne boj se, bane, poslat ću ti grličicu, da nam dovede Mokoš iz močvarâ. Svašta Mokoš znade i učiniti može, ona će nam pomoći.«

Poslala Neva Nevičica hitru grlicu. Otprhnula siva grličica, brža je nego sa tetive strelica, pa je strijele carske ne stigoše. Odletjela i dovela Mokoš iz močvara. A Mokoš se bila stvorila vranom i sjela na sljeme doma čađavoga.

Al već i vojska i na vrata udarila. Stale udarati teške kijače o vrata i vratnice, stoji stuka, stoji lupa, tutnji veža i nadvorje doma čađavoga, kao da paklena krupa o vrata Oleha bana lupa.

— »Srećna bila, moja Mokoši«, molila se krasna Nevičica crnoj vrani, »srećna bila, hajde nam pomozi od opake carevne — eto pogibosmo mladi!«

Ali Mokoš pakosna jedva dočekala, da svoj jad iskali. Zatrepće vrana crnim krilima te progovori:

— »Pomozi si sama, moja golubice! Bješe mene poslušati, bješe carevni ključe odnijeti. Ti bi se carevni umilila, pa bi sada njojzi uz koljeno sjedjela, svila bi te odijevala, a zlatna kupa napajala. Što si htjela, to si dočekala! Evo ti sad doma čađavoga, u domu ranjena sirotinja, a pred domom vojska nebrojena. Neka ti pomaže, tko te tako naučio!«

Kad je ovo čuo Oleh ban, skoči ranjen junak na noge i povika bijesno:

— »Ostavi se, Nevo Nevičice, jalova posla! Gdje je vrana još pomogla junaku! A ti mi bježi s krova, crna zlokobnice, da ne tratim lagane strelice, da ne strijeljam po sljemenu ptice.« Zatim ogrli Oleh ban Nevu Nevičicu i reče:

— »Kad poginem sred careve vojske, idi, moja krasna Nevičice, pokloni se carevni, pa budi ljutoj carevni dvoranica, što si trebala biti Oleh banu banica.« Stužio se junak Oleh ban, ali onda se otrgne od Nevičice, srne kroz nadvorje i vežu, da odigne hrastove zapornje, da otvori vrata vojski nebrojenoj, da pogine ili da se probije kroz vojsku.

Osta sama na dvoru Neva Nevičica, a nad njome na krovu crna Mokoš. Čuje se, gdje padaju teški zapornji — sad će stara vrata popustiti, sad će vojska nesmiljena nasrnuti, Oleh bana sužnjem uči-

niti, a njojzi, miloj djevičici, srce izvaditi. Hitre misli prevrće Neva Nevičica: što će i kako će? — Oglednu se krasna Nevičica, ne bi li se tkogod smilovao, iz ljute nevolje pomogao! Oglednu se milo i premilo i po zemlji i po nebu. Kad u nebo poglednula, a nebom Sunce prolazilo, žarko kao žeženo zlato. Kada ona k Suncu pogledala, zadivilo se Sunce onolikoj milini, pak se odmah na nju ogledalo. Zgledali se Sunce i Neva Nevičica, a kako se zgledali, tako se upoznali, te se odmah Sunce dosjetilo: »Evo, to je ona nevjestica, kojoj idem Sunce u svatove. U dobar čas mi pogače darivala, u bolji čas je k meni pogledala.«

Čulo Sunce, kako se čas prije Mokoš okosnula na Nevu Nevičicu i kako joj pakosna ne htjede da pomogne, pa se sada Sunce

gromko prokaralo. Od straha zanijemila cijela banovina, od straha se spustile sjekire i kijača, a silno Sunce nad Mokoši grmjelo:

— »Ej dadiljo, srce nemilo! Kad bi pakost svijetu pravdu krojila, gurava bi pravda nastanula! Ako si me iz gliba odbajlila, u glibu si jadna i ostala. Nisi sa mnom nebom prošetala, nit si sa mnom s neba pogledala, da bi znala pravdu otkrojiti. Ej dadiljo, srce nemilo! Zar će o Krijesu silno Sunce zaboraviti, tko ga slabašna o Koledama darivao? Il će djever Sunce zamjeriti nevjesti, što ostavi caru dvore, a carevni dvoranstvo, te privoli po srcu junaku? — Propadaj u zemlju, crna dadiljo, ti u zemlju, a ja sa nebesa, da pomognemo čestitog junaka i njegovu krasnu djevičicu.«

Sluša i nebo i zemlja Sunce, kako ga ne bi poslušala crna vrana, što bijaše Mokoš! Odmah Mokoš u zemlju propala, da učini po zapovijedi Suncu.

A Sunce, koliko bilo žarko po sebi, toliko se još više osililo. Udri Sunce odozgora, ražarilo pustu banovinu, razgrijalo i nebo i zemlju; gvozdenu bi planinu usijalo!

Razbijelješe se šljemovi na nesmiljenoj vojsci, usijaše se oni teški oklopi, ražariše se koplja i sjekire. Uhvatila omara ljutu carevnu, uhvatila omara strijelce nebrojene, gdje im gori mozak pod šljemovima, a prsa im sopću od žege pod oklopom. Koga krov ne čuva, taj živ ne ostaje. Omara vojsku k zemlji oborila. Jedan drugomu preko pasa pada; ovaj onog pobratima zove — još ne zovnu, a već se oborio.

Mori tako sunce vojsku nesmiljenu, a Mokoš pod vojskom Suncu pomagala i duboke glibe otvorila. Gdje kojega sunce oborilo, tu se pod njim i glib otvorio: u glib pada, a glib se zatvara; gdje stajao, tu mu grob nastao.

Propadao tako vojak za vojakom, tako strijelac za strijelcem, tako carevna, tako oružje bojno i sjekire i kijače. Strahota je pogledati onoliku vojsku, gdje joj Sunce sudi, a zemlja pokapa! — Kratko doba, jedan ili dva časa, i nestade ona silna vojska, a u banovini nigdje žive duše. Samo koji bili pod krovom doma čađavoga, oni živi ostali.

Opet leži tiha pusta banovina Oleha bana, a na prozor izvirila radosna djevičica, Neva Nevičica, da vidi, e da li se djever ublažio, što je pakost po svijetu pomorio!

*
* *

Brzo preboljeli rane junaci, jer im dobra sreća poslužila, još brže preboljela sirotinja, jer je sirotinju bijeda naučila. A Oleh ban ni bolovati ne može kraj onakve Neve Nevičice. — Nego u zoru odaslaše tanku lastavicu sa pozdravljem k' Suncu. Vratila se do mraka lastavica, donijela od Sunca ozdravlje i da za sutra narede svatove jer će im djever u svatove doći.

Tako naredili, tako uzvali, a što ono bijahu svatovi i što se pjevalo po pustoj banovini, toga više ne ima za sto godina ni u devet carevina.

JAGOR

I

BILO dijete po imenu Jagor, te ostalo nejako iza majke, uz maćehu zlu i pakosnu. Nemilosna maćeha, kao zla godina, bije dijete i hladom i gladom — a oca zatravila svakojakim travama, te i on za sina ne mari.

Trpio Jagor donekle, trpio, al' djetetu onako malenu jednoga se dana srdašce prepunilo tuge. Ode siromašak u pojatu, legne licem i zaplače gorko. »Što ću i kuda ću jadan?« U to čuje, kako se nešto kroz slamu šulja, kano da je miš.

Prišlo mu do uha i šapnulo: »Ne plači, dijete Jagore. Ne staraj se ni za što. Ima nas troje ovdje, mi ćemo tebi valjati!«

Dignu Jagor glavu, ogleda se po pojati. Al' u pojati, ko i dosada, uz jasle svezana samo kravica bušakinja i riđa kozica, koje mati Jagorova bješe othranila i milovala. I više nikoga nema.

— »Jesi li mi ti to govorila?« upita Jagor bušicu.

— »Nisam«, odvrati ona.

— »A jesi li ti?« upita riđu kozicu.

— »Nisam ni ja«, odvrati koza.

— »A da tko je i zašto kaže, da vas ima troje, kad ste vas dvije same ovdje?«

— »Ono ti Bagan reče, — on je uz nas dvije treći u pojati, a stariji je od nas«, odgovori bušica.

— »A kuda ode?« upita Jagor.

— »Eno ga u snopu pšenice.«

— »A gdje mu je ovdje u pojati snop pšenice?« upita opet Jagor.

— »Eno snop pšenice u desnome uglu pojate, upleten je u pleter pod mazom«, odvrati kravica.

— »A otkada je tamo?« začudi se dijete.

— »Od pedeset godina.«

— »A tko ga je tamo vrgao?«

— »Djed tvoj, kad je ovu pojatu pleo i dizao«, reče bušica.

— »A zašto je upleo snop pšenice u pleter?«

— »Da primami Bagana. I kako se Bagan onda tamo namjestio, tako vam do danas čuva blago u pojati, i sve dobro u hljevu i kolibi, i što god biva, bez njega ne biva na vašemu dobru.«

Kad bušica ovo ispripovjedi, ogleda se Jagor po pojati i budne mu nekako drago na srcu i zbog djeda i zbog Bagana i zbog snopa pšenice u pleteru.

A bušica još reče:

— »Ako ćeš mene poslušati, ti sadjeljaj jaslice; neka nisu veće nego pedalj u širinu, a palac u visinu. Namjesti ih, neka nitko ne zna, pod naše jasle. Pa kad budeš večerom nama krmu polagao, ti baci i Baganu rukovjet krme u jaslice, a kad budeš nama steljio, i njemu nastelji. Tako radi i ne boj se ničega.«

Poslušao Jagor bušicu, izdjeljao i namjestio jaslice, polagao Baganu krmu i steljio mu ležaj. Od toga dana djetetu u pojati bila hrana i obrana. Tamo noćivao, onamo se zaklanjao. A kravica, kozica i

Bagan, kako obrekli, onako i držali. Ako noću vjetar vije, Bagan sijeno uz ušake navaljuje, da malome bude u pojati toplo; a kad maćeha ujutro dođe, da podoji kravicu i kozicu, one ne daju sve mlijeko, nego samo polovicu, a drugu polovicu za Jagora drže.

Stao Jagor rasti kano bor u gori. Svatko se živ čudio, gdje dijete uz maćehu onako raste. A maćeha sve se kini i izjeda, jer vidi, da djetetu naškoditi ne može.

Mislila ona, mislila za mnogo dana i za mnogo noći i napokon nešto smislila. Te kad se jednoga dana u zoru muž opremao, da ide stelju kositi, reče ona njemu: »Ne nosi, diko, ručka sa sobom. Poslat ću ti ga u podne po djetetu.«

Poslušao muž, uze samo kosu i ode na steljište.

Kad bi podne, skuhala žena lonac kaše, ispekla hljebac, metnula u kotaricu i rekla Jagoru: »Eto kotarica, nosi ocu ručak.«

Ode Jagor, a maćeha izašla na ljesu da gleda za njime.

Znala ona, što će od njega biti, i tko na njega vreba o podnevnom vrućku.

Vrućak udara sa nebesa, travka se pod travku podvlači, a sve živo uteklo il' u grm il' u trn, da se zakloni od sunca. Sam Jagor ide stazom preko livada — nigdje ni truna hlada, a zrak igra pred očima kano zlatna vodica.

Kad Jagor bješe izašao nad ljesu, čučala onkraj plota baba Poludnica nad svojom jazbinom. Ime joj je baba Poludnica, jer samo u po dana izlazi iz jazbine, blaži se kano guja na ljetnoj pripeki i vreba, koga da ošine koprivom.

Opazila, ele, baba dijete, natrgala brže bolje struk kopriva, potrčala za njime, niti joj čuješ korak, niti sjenu baca, dognala ga na stazu u raži na najžešćem suncu i ošinula ga koprivama po zatiljku.

Kako ga koprivom ošinula, onako djetetu mrak pokrio oči, pao po stazi i više za se ne zna. Uze baba lonac: jedamput srkne, svu kašu posrka; uze hljebac: jedamput gutne, sav hljebac pojede. A onda prebaci Jagora preko ramena, kano da je vreća, i odvuče ga u svoju jazbinu.

Maćeha sa ljese sve ovo vidjela, protrla ruke i rekla: »Dobro je. Taj se više ne vraća.« — A baba Poludnica, kako Jagora uvukla pod zemlju, tako ga vukla kroz mračni rov, dok ne dođe do mjesta, gdje su strašan žar i vrućina strujali odnekuda. Stane baba, hukne u Jagora, a on se prene oda sna.

Uze baba dijete za ruku i povede ga dalje, te odmah dođoše na jedan prostor pod zemljom, koji bijaše kano jedno gumno strašno veliko, a nad njime svod od pečene gline kano velika pokljuka. Oko gumna dvanaest peći: šest crvenih, iz njih crven plamen bije, a šest žutih, iz njih žuti plamen bije. Gumno sve utapkano, koliko se slugu ustrčalo oko peći ju. U crvenim pećima ovnove peku, u žutima hljebove žare: sve babi Poludnici za jedan obrok.

U onoj vrućini nitko živ ni dahnuti ne bi mogao, jer bi mu grlo progorilo — ali na Jagora bijaše baba huknula, pa mu ovaj žar ne mogaše nahuditi. — »Uhu«, reče Jagor, kad se nađe pred ovim čudom.

— »Ne boj se!« odvrati baba Poludnica.

— »Ne bojim se, nego se čudim, kako je ovo sve veliko. Ova jedna peć veća nego moja koliba i pojata.«

Nasmijala se baba Poludnica, nos joj se spustio, brada uzdignula do nosa, a usta uleknula.

Odvede ona dijete preko gumna, te opet kroz jedan rov i dođoše u neki prostor pod zemljom, koji bijaše kano tor strašno velik, a nad njime svod od crvene zemlje. U toru ovce jedna do druge, sve crvene vune, a svaka velika k'o najveće goveče.

— »Uhu«, reče Jagor, kad ugleda grdne ovce.

— »Ne boj se«, odvrati njemu baba Poludnica.

— »Ne bojim se, nego se čudim, koliko su velike ovce. Ova jedna ovca veća nego i kravica i kozica moja, da ih zajedno metneš.«

Nasmijala se opet baba Poludnica i učini se još ružnija. Povede ona dijete kroz tor, te ispusti ovce. Ovce nasrnuše u treći rov, koji sve pod zemljom vodio strmo uzbrdice, a baba s djetetom za njima. — Dugo išli kroz rov, te onda izašli na drugi otvor iz jazbine. Našli

se na vrh krša na jednom polju kamenitom, strašno velikom. Sa dvije strane digle se litice, a sa dvije strane ploče gvozdene, tako te iz tog polja nema izlaza ni ulaza nego kroz rov babe Poludnice.

Leži polje kano kotlina zatvoreno, a po polju neko bilje, silno i veliko, svaki list kano tri sloga dobra polja, a svaki se prelijeva kano bakar na suncu. Sunce raspalilo kamen i biline, vrućina u kotlini, da živ kršćenik ni dahnuti ne bi mogao, a da mu grlo ne izgori. Ali dijete ne osjeti ni ove vrućine, nego samo od čuda velikoga reče:

— »Uhu!«

— »Ne boj se«, odvrati njemu baba Poludnica.

— »Ne bojim se, nego se čudim, kako je ovo sve veliko; veći jedan ovaj list nego polje i bašća moja«.

Opet se nasmijala baba Poludnica i učinila se tako ružna, da pod suncem takove još nije bilo.

— »Po volji si mi momče«, reče zatim baba. »Meni pastir treba, pa ćeš mi ti biti pastirom. Sjedi ovdje i čuvaj stado. Nego dobro pazi, kako ćeš me poslužiti, jer bude li štete, zlo po tebe.«

Tako reče baba i nestade je opet u jazbinu. A dijete osta samo u onoj silnoj kotlini, gvožđem i kamenom opasanoj. One se grdne ovce razasule širom polja. Sagnule glave pa pasu ono bilje, a kako griskaju golemi list, što se bakrom prelijeva, tako im plamečci oko glavâ prskaju.

Sjelo dijete na kamen pod onu visoku gvozdenu zagradu i zagledalo se u svu rugobu ovu. Sve što bješe vidio, slegnulo mu se tako u dušicu, te ni zaplakati ne može. Samo jednu te jednu misao po glavi prevrće: kako je malo i umiljato sve ono dobro njegovo, kojega ga je maćeha lišila, a kako je veliko i strašno ovo zlo, koje je za njega izmislila.

II

Kad se otac u večer vraćao sa steljišta, našao u raži kotaricu s lončićem i rupčić Jagorov. Pođe on kući, a žena u pojati kravu muze.

— »Dobar večer, ljubo! Kuda moj ručak? Što bi od Jagora?«

— »Ne znam ja, dragi! Ne žali za sinom, kad nije vrijedan, da ti ručak donese. Manje će nam kruha trebati bez njega.«

— »Pravo veliš«, odvrati muž, te odoše u kolibu, da večeraju.

Kad odvečerali, pokaže žena mužu komad hljeba, koji bijaše preostao.

Pogleda muž, al ne može pravo da se obraduje onome hljebu.

Žena legne spavati, a on ode u pojatu, da blago namiri. Kad se našao sam sa blagom, i kako stao oko blaga raditi, tako mu sve teže biva. Bušica i kozica gledaju u njega, a njemu kano da se od toga nešto u srce šulja. Jednako mu na pameti onaj komad hljeba, što je preostao.

Sjede on na prag pojate, pa se zagleda u noć.

Vani mjesečina, na mjesečini koliba i pojata k'o dvije šačice, a polje i dvorište k'o dva dlana — sve pleterom opleteno. Polje u tri sloga, sva tri izorana.

— »Do godine ne trebam trećega ni orati«, pomisli čovjek, jer se i opet dosjetio, kako mu sad manje hljeba treba. Al odmah osjeti, da bez trećeg sloga nikad ne izora ni ona dva prva. Plug drven, bušica slaba, a zemlja opora. Ako nemaš radosti u srcu, poginut ćeš od muke nad tom zemljom, ali je uraditi ne ćeš.

— »Po radosti orali je stari moji, sve otac za sina. A ja grešnik, pogubi sina, ubi radost u sebi i u zemlji.«

Jedva on to pomislio, kad kraj njega iz dovratnice nešto progovorilo. Ako nije šturak, ono je čudo nekakovo.

— »Pođi bolan, potraži sina«, govori mu onaj glas. »Eno ga u jazbini u babe Poludnice. Pođi uz pleter, al' ponesi onaj lončić iz kotarice i u njemu vode. Kad uniđeš u jazbinu, idi rovom sve dalje, pa kad osjetiš, da vrućina velika bije odnekuda, ti se napij vode iz onog lončića, i ništa ti biti ne će, jer je baba iz njega pila prije tebe. Osilit ćeš se i izbaviti sina.«

Odmah se digne čovjek, uze vode u onaj lončić i pođe uz pleter. Kad nađe jazbinu, uniđe u nju, i pođe rovom, dok ne dođe do onoga gumna pod zemljom, od kojega strašna vrućina strujala. Ugleda čovjek onih dvanaest peći, a oko njih sluge, što se vrzu ko đavli oko plamena. A nasred gumna vidi sina svoga, gdje se u onom paklenom žaru nateže s crvenim grdnim ovnom.

Prenerazi se otac od žalosti, zaboravi da se napije vode iz onoga lončića, nego otvori usta, da zovne sina. Jedva usta otvorio, al' mu ona vruća sapa već grlo ispalila. Uhvati se čovjek za grlo, pokaje se u sebi govoreći: »Nisam drugo ni zavrijedio«, te pogine tijelom kao krtica u rovu, a izmirenom dušom ode Bogu na sud.

Kad maćeha ujutro vidjela, da joj muža nema, izišla ona, pa ga malo zovnula; a kad se on ne ozva, otišla, pa ga malo potražila; kad ga ne našla, pričekala do večera, — a kad se on i do večera ne vratio, stala maćeha nasred dvora, ogledala se oko sebe, protrla ruke i rekla:

— »Dobro je. Još jučer bilo njihovo, a sada je moje.«

Tako rekavši unišla u kuću, zatvorila vrata zasunom, izvadila iz škrinje platno, koje mati bijaše Jagoru ostavila, prižgala svijeću i stala krojiti sebi košulju i krilo.

Al' u pojati se snuždila kravica i kozica. Te večeri ni slamke ne taknule. Ne rači im se jesti. A kad bi noć, i kad u kolibi sve utihnulo, reče kravica bušakinja kozi:

— »Što ćemo, drugo?«

— »A što znamo, nego da idemo tražiti dijete?«

Popeo se i Bagan na jasle. Malen kao palac, na nožicama mu konjska kopitašca, na čovječjoj glavici volovski roščići. Reče Bagan kravici i kozici:

— »Hajdete, nema druge.«

Promisli kravica i reče:

— »Kuda znamo same? Ajde s nama, Bagane. Mudriji si od nas.«

— »A tko će malome čuvati ovo dobro njegovo? Moje je, da ostanem, a vaše da idete«, odredi Bagan.

Odriješi Bagan gužvu, kojom bijaše bušica svezana za jasle. Onda dohvati konopac, da odriješi i kozicu. A ona reče: »Odriješi konop od jasala, al' ga ostavi meni oko rogova. Može nam trebati.«

Učini Bagan tako i namota konop kozici oko rogova — pa onda otvori vrata od pojate, a bušica i kozica izađoše u noć, da traže Jagora. Bagan pako osta, da čuva dobro njegovo.

Ne znaju bušica i kozica, ni kuda će, ni kojim će putem, samo ih Bagan uputio, da idu u krš i da traže dijete, gdje je krš najviši i najstrašniji.

Jedan dan išle i prolazile samim livadama, a vode u kladencima, koliko hoćeš. Slatko se napasla kravica i napila se čiste vodice. Drugi dan išle, prolazile sav dan kroz gustu šikaru i naišle na potok. Slatko se nabrstila kozica i napila se čiste vodice. Treći dan išle i zašle već u brdo, u parloge. Paša slaba, a vode samo u jednoj kaljuži. Četvrti

dan sama smreka i borovica, vode ni kapi, krš sve goliji i sve strmiji, a bušicu snaga izdaje. Kad već posve iznemogla, snuždi se i reče:

— »Drugo, ja ne mogu dalje, a gle, gdje je još visoko nad nama vih.«

— »Lezi ovdje pod smreku i čekaj«, odvrati koza. »Da se obje lomimo na ovu visinu, ponestalo bi nam obima mlijeka, pa ne bismo imale čime da maloga napojimo. Idem ja, da ga izbavim, a ti ćeš ga napojiti.«

Osta bušica pod borovicom, a kozica ode dalje. Penje se ona, penje — kamen sve goliji i sve strmiji, pusta i strašna visina, kano da je u nebo uperila. Iskrvarila kozica noge, ali stigla pod gvozdenu zagradu. Vidi kozica, da je ono kotlina liticama i gvozdenim pločama opasana, a nad kotlinom razbijelilo se i nebo i zrak od vrućine.

— »Goreg mjesta u kršu nema, tu će i biti siroče«, reče kozica i povere se još na liticu, gdje se litica sastala sa gvozdenom pločom i pogleda preko ploče.

Ploča visoka za dva čovjeka, glatka kano staklo, vruća kao pakao. Pod njom u kotlini spava dijete; preteščala mu pečal za ovo četiri dana, pružilo se po kamenu i zaspalo.

Zovnu kozica dijete, a dijete ne čuje. Samo one goleme ovce digle svoje strašne glave. Al' što znadu, grdosije nedotupave, nego opet sagnule glavu, pa pasu ono bakreno lišće, što prska plamenom oko njihovih crvenih glava. A kozica nogom odmrvila kamečak; pao kamečak kraj djeteta i probudio ga.

Otvori Jagor oči i ugleda nad sobom riđu bradicu i dva vita roga i još dva oka, da su dva anđela božja, ne bi mu milija bila. Skoči dijete, digne ruke i reče:

— »Izbavi me, rano moja.«

Kad on tako reče i kad kozica ču glas djeteta, ona više i ne zna, da su joj nožice bolne i izderane, samo da je njojzi doći do djeteta, il' djetetu do nje.

Uhvatila se ona prednjim nožicama za zagradu i stresla glavicom. Onaj se konopac odvije sa rogova i padne kraj konopa upravo Jagoru u ruke, a drugi krajac svezan kozici o rogove. Prihvati se Jagor za konop i stane se po njemu verati sve više i više, dok srećan rukama ne obuhvatio kozicu oko vrata. A kozica predigne dijete preko zagrade, izbavi ga iz paklene kotline i legne izmorena s njime na kamen, da odahne.

A dijete, kako kozicu teško dočekalo, tako ne otpušta ruku sa njezina vrata. Tako za dugo ležali jedno uz drugo, sami ko dva mravka na onoj strašnoj i golemoj visini.

— »Hajdemo, dušo Jagore«, reče onda kozica.

— »Ne mogu, kozice. Izgorjeh od žeđe. Napoji me mlijekom.«

— »Nema mlijeka u mene — presahnulo. Hajdemo do kravice.«

Pođoše gladni, žedni i razbijeni niz strmu vrlet. Za glavu im je — drži se dijete kozice, a kozica djeteta, da se ne strmoglave, te tako sretno sađoše do borovice.

Pod borovicom leži bušica; lijepo počinula, hlada se nahladila, rosicom se okrijepila, pa ako i za dva dana pasla nije, radosno ih dočekala:

— »Ne bojte se, mili moji. Napojit ću vas oboje mlijekom.« Legoše oni, napiše se mlijeka do mile voljice, pa onda veseli rekoše:

— »Bušice, majčice. Što je bolje i sitnije otave, tvoja će biti. Sama si gladovala, a nas si nahranila.« Pa se onda digoše i pođoše istim putem, kojim kozica i kravica bijahu došle; kroz smrekovinu, pa preko parloga, pa kroz šikaru i preko livada. Što kozica i kravica od kuće četiri dana išle, ono sa djetetom do kuće za jedan cigli dan prošli.

III

Dok sve ovo bilo, dotle se maćeha po kući banila. Pa kad onog jutra još opazila, da je i bušice i kozice nestalo, reče ona:

— »Nikad bolje za mene. Brige nikakove, a u kući smoka i pšenice za dvije godine, platna i vune i za tri. Živjet ću samoživa po svojoj volji: ja gospodar svemu i sve mora, kako ja hoću: i polje i pojata i žito i vuna.«

Digla ona, ele, glavu i odmah pošla, da sve pregleda. A Bagan, sitniji miša, a jači Hrsa, svuda za njom; samo što ona, naprežica, kako digla glavu, tako ne vidi, što joj do nogu biva. Tako ona u pojatu, on za njome na vrata hljevi; ona u kolibu, a on pod pragom čuči. Ali ona jednako misli i raduje se: »Sama sam. Moje je — i tko mi šta može!«

Naužila se ona tako do kasne večeri, naradovala se svoje radosti do mrkle noći, a onda pošla i legla spavati. Jedva maćeha za-

spala, al' već o vrata kolibe tucnulo kao zub mišji. Odmah se zasun na vratima sam odmaknu, vrata se sama otvore, čađavi klinci nad ognjištem zasjaše kao svjećice, a Bagan uniđe i stane — a nema ga prst visine — na prag. Krene očima po kolibi, a kud pogleda, sve ga dočekuje: klanja mu se klupa do zida i preslica iz zapećka, pozdravlja ga škrinja i tronožak.

— »Hajde, družbo, da vidimo, kako ćemo joj odoljeti«, reče Bagan. Primače se hrastova klupa ognjištu, a tronog škrinji, spusti se pauk s grede i dođe preslica iz zapećka. Primaknulo se tako jedno drugom, da se dogovore, samo klinci ne silaze sa čađava zida, nego koliko klinaca, toliko plamečaka po zidu.

— »Kako da odolimo maćehi? — upita opet Bagan.

Promisliše, porazgovoriše se — al' se našla klupa preteška, tronog sakat, preslica tanašna, a pauk mrzovoljan. Nema, cle, Bagan koga da postavi protiv maćehe — a klinci od stida uvukli plamečke.

Ali se uto na mračnoj polici u kutu zapali širok plamen na staroj uljenici. Niti je tko za nju znao, niti je tko zvao. Bog zna, otkada je tamo zabaciše. Planu dakle ono svijetlo na uljenici i progovori svijetlo: »Tražite i izaberite, što ima najsitnije u kolibi i u pojati. Na onom će joj se snaga razbiti.«

Potihnu opet plamen na uljenici, učini se mračak, samo izviruju polako svijećice po klincima — a Bagan reče: »Poslušat ćemo, jer je stariji onaj oganj od sviju nas.«

I pođe odmah Bagan, pa se uvuče još iste noći u pšenicu, što bijaše u hlijevu. Prebire, prebire i nađe jedno zrnce, prikuči mu se i reče: »Pšenice, djetetova pšenice, ne daj se«, i metne zrnašce navrh hrpe. Ode zatim u kolibu, uvuče se u vunu, nađe jednu dlačicu, prikuči joj se i reče: »Vunice, djetetova vunice, ne daj se«, i metne dlačicu navrh vune. Pa ode u pojatu, prebaci svu slamu, nađe jednu slamčicu i reče joj: »Slamčice, djetetova slamčice, ne daj se«, i položi je navrh baglića.

Kad ujutro, digla se maćeha i počela upravljati svime. I sve sluša, kako treba, samo se u svačemu našla jezgrica, pa se ne da. Ako maćeha baci žita u žrvanj, sve se žito samelje, samo jedno

zrnce ne će: zviždi, ciči, zastavlja žrvanj, a ne možeš naći, koje je. Ako uzme vune na preslicu, sva se vuna mekano prede, samo jedna dlačica ne će: bode u prste kano iglica, a ne možeš vidjeti, koja je. Ako opet ode u pojatu, da uzme slame za svitak, sva se slama savija, samo jedna slamka ne će. Jednako upravno stoji, a kad maćeha hoće, da je istrgne, slamka se uvuče i ne znaš, koja je.

Tako dan za danom — za sva četiri dana. A maćeha sama sebe tješi i tiša.

— »Nije to ništa. Jedno zrnce, jedna slamčica, jedna dlačica. A sve drugo moje je.« — Al joj se nekuda u srce naleglo, pa joj sile odnosi — nije onako, kako bi bilo, da nema one slamčice, i unišao neki strah u maćehu.

Peti dan izašla maćeha da obađe ona tri sloga polja. Kad ona uz pleter, al' kroz pleter provirila baba Poludnica. Samo malo digla glavu iz zemlje; pred večer je, smrzla bi se, da sva izađe.

Nacerila baba lice od ljutosti i rekla maćehi:

— »Ne mariš ni prigledati polje. Vraća se onaj čije je.«

Uplaši se maćeha, a baba još gore naceri lice:

— »Uteklo mi pastirče, tvoj pastorak. Eno ga domala ovamo. Pomozi mi, da ga opet dobijem.«

— »Hoću, rođena. Kako ne bih«, umiljava se maćeha. »A kako ćemo?«

— »Lako. Kad ga vidiš, da ide, ti ga lijepo zovni sa ljese. A ja ću pod ljesom zemlju podrovati, nek je šuplja. Kad stane na nju, propast će u rov — a kad propadne, ne vodi dalje brige«, i nasmija se, da se kosa ježi.

— »Hajde, milena, hajde, ruj, neka ti je srećno«, prihvati maćeha. Odmah se Poludnica zarije glavom u zemlju, stade rovati i rovati, dok ne proruje rov pred ljesom. Samo tanki sloj zemlje ostao. Da ptičica sjedne, mora propasti.

IV

Do toga i Jagor, bušica i kozica stigli na travnik pod ljesom. Koliba, pojata i sve dobro djetetovo na malenom humku, na ljesi stoji maćeha, iz rova škilji jednim okom baba Poludnica, al na vratima pojate čučnuo Bagan na rub gnijezda lastavičjega, a iza Ba-

gana izviruju laste i lastići. — Sve uprlo oči dolje na travnik, kuda je stiglo siroče.

Obraduje se Jagor kolibi i pojati, a kozica upita bušicu:

— »Kako ćemo drugo?«

— »Bome lijepo«, požuri Jagor. »Ja ću prvi kroz ljesu, a vas dvije za mnom«.

— »Ne će valjati, dijete Jagore. Sami smo na svijetu, treba pripaziti«.

Stala kravica i zagledala se u ljesu — dugo gleda pa onda reče:

— »Nešto mi je krivo. Ne idemo dalje«.

Zagledala se i kozica, pa i ona reče:

— »I meni je krivo. Pričekat ćemo«.

Stoje one tako, ustobočile se i ne dadu djetetu da ide.

— »Hajde, sinko, ne boj se, prostila ti majka«, zove slatko maćeha.

A Jagor željan svoga krova, hoće da pođe — al' ne dadu bušica i koza.

Odmah uvidi maćeha, što je i nasmija se u sebi:

— »Tužne mene, kad ne bih znala nadmudriti onoga, kojega blago vodi.«

I otvori ona širom ljesu, stade ukraj i stade mamiti:

— »Na, mila, na!«

Zamete se odmah pamet u bušice i u kozice. Gdje bi blago odoljelo svojoj ljesi otvorenoj? Digle glavu — zagledale se u ljesu i u otvorena vrata pojate, zaboravile za sve i pošle k ljesi — a Jagor radostan pred njima.

Zašutjelo sve, pričurila se u rovu Poludnica, stisla ruke maćeha, utihnula koliba, polje i baščica — učinila se posvuda tišina, a dijete sve bliže k ljesi.

I kad najtiše — uzdiže se iznenada cvrkut nad pojatom — raspršile se iz gnijezda lastavice: i leglo i stari. Ciče, stoji ih lepršanje pod strehom, križaju se i metu pred pojatom i jednako ciče, ciče.

Diglo oči dijete, zaustavila se iznenada i kravica i kozica, pa se ogledala i maćeha, zašto tolika cika.

Al' se iz gnijezda lastavičjeg stalo spuštati povjesmo preko vratiju pojate. Prekrilo vrata, pa se zanjihalo i rastavilo, a sred vra-

tiju pokaže se starac. Brada mu sijeda i dugačka, košulja bijela i opasana, a pod pazuhom snop pšenice. Stoji starac, ne miče se, samo se smješi i diže dlan spram djeteta, da ga sustavi nek ne ide. A povjesmo se tiho uz vratnice njiše.

Pobijelila maćeha od straha: niti za starca takova ikada u kući čula bijaše, niti znade, došlica lakoma, što su stari pleli u ove pletere. Ali se Jagor onamo sa travnika zagledao u starca, pa kad mu opazi snop pšenice pod pazuhom, odmah se dijete nasmiješi, pusti se na koljena, a starac sa vratiju pojate blagoslovi unučića i preko ljese i preko glave maćehine i preko rova propasnoga. A Jagor ostade klečeći na travniku i ne pođe dalje.

Stoji maćeha, okamenila se od čuda, ali kad nestalo starca, uhvati je jar i bijes.

— »Ovdje je u kući dijete jače od mene. Mađije su pod strehom, pa uz njega drže. Neka mi ne ulazi u kuću«. Pa iznese onaj komadić hljeba, baci ga kroz otvorenu ljesu pred Jagora na travnik i naruga se siročetu:

— »Eto, to ti je otac namro. Nosi to, pa idi, da te oči moje ne vide.«

Diže Jagor hljeb i upita:

— »Ima li još što moje, da mi dadeš?«

— »Ima«, opet se naruga maćeha, »jedno zrno, jedna slamka i jedna dlačica. Silan ti, silni oni, pa se sastanite, ako možete.«

Nemilo se narugala, al' u zao čas po sebe, jer se prevršila mjera.

Jedva ona to izrekla, kad se preko travnika položila dugačka gužva. Svezali se u tili čas krajevi gužve za stupove s obiju strana ljese, pa se nešto upregnulo pod gužvu i zategnulo. Silno zategnulo, još jače potegnulo. Krenula se ljesa, krenuo se sav pleter i sve što je pleterom ograđeno bilo: povezla se i koliba i pojata, i njivica i polje niz humak. Kako se povezlo selište, tako se probio rov pred ljesom, pala maćeha sa ljese u rov, prešla kuća preko rova, zatrpala maćehu, odrubila glavu babi Poludnici, a dobro djetetovo sašlo lijepo i čitavo, kao na božjem dlanu, niz humak upravo do siročeta. A jedva se iz trave, kako je ovo bilo, štogod vidi, samo po travniku ostaju tragovi od kopitašca — nisu veći nego mišje nožice — kuda Bagan selište na gužvi niz humak povlači. — I stalo selište pred djetetom.

Ogrlio Jagor jednom rukom kozicu, a drugom bušicu i unišao s njima u dobro svoje. Pa kad stupilo dijete u kolibu, tada i klinčići zasjali i uljenica planula i preslica materina prosuzila — a slamčica, zrnce i dlačica došli, uspokojili se i legli do nogu siročeta u njegovu domu.

A Bagan? Eno ga u pleteru u svojem snopu pšenice i već spava. — A da što će, kad mu je od svih njegovih poslova ovaj ipak najmiliji.

TUMAČ IMENA

I. KAKO JE POTJEH TRAŽIO ISTINU

1. *Bjesomar.* Tako nazivahu stari Slaveni u nekim krajevima vladara zlih i opakih sila.

2. *Svarožić.* Sunčanu svjetlost zamišljali su naši pređi u obliku prekrasna mladića po imenu Svarožića.

II. RIBAR PALUNKO I NJEGOVA ŽENA

1. *Zora-djevojka.* Stara narodna priča u mnogih Slavena pripovijeda još i sada o Zori-djevojci, što ranim jutrom plovi morem na zlatnom čunu sa srebrnim veslom. Stan joj je na otoku Bujanu.

2. *Kralj Morski.* Slovenci i Slovaci pričaju o silnom i bogatom Kralju Morskom, što pod morem stoluje.

3. *Otok Bujan.* To je čudoviti otok, obrastao bujnom raslinom. Na tom otoku zamišljali su naši pređi raj.

4. *Kamen Alatir.* Pominje se u drevnoj priči slavenskoj kao »bijel gorući kamen na Bujanu«, kojim se valjada mislilo predočiti sunce.

5. *Morske djevice (diklice).* Hrvatska i slovenska priča nazivlje tako morska čudovišta: do pol tijela krasne djevojke, od pol tijela ribe razdvojena repa.

6. *Nijemi jezik.* Naš narod vjeruje, da životinje govore posebnim jezikom, pa da ima i ljudi, koji taj »nijemi jezik« znaju i razumiju.

7. *Zmija orijaška, Ptica kljuna gvozdenoga, Zlatna pčela.* To su tri nemani, što po pričanju oko Bujana izvode valove, vjetar i gromove, odakle se širom svijeta oluja razilazi.

III. REGOČ

1. *Legen (Leđan).* Drevni čudesni grad po hrvatskoj narodnoj pjesmi i predaji.

2. *Regoč (Regoc).* Vilenik silno jak i golem, kojega pominje dubrovački pisac Đorđić u svome »Marunku«.

IV. ŠUMA STRIBOROVA

1. *Domaći (»Domovije«).* U svih slavenskih naroda nazivlju se tako mali kućni dusi, koji dolaze na ognjište, pak više puta mnogo kvara učine, a katkada znaju i dobro učiniti.

2. *Malik Tintilinić.* Stari narodni naziv za jednoga od najživljih »Domaćih«.

V. BRATAC JAGLENAC I SESTRICA RUTVICA

1. *Kitež.* Po ruskoj predaji tajnoviti Kitež (pusta šuma i jezero Svetlojar), gdje se zbivala svakojaka čuda i strahote.

2. *Vile zatočnice.* Naš narod ima na pr. naziv »zatočne zmije« za one zmije, koje su se tobože u jesen zavjerile (»zateći se«), da ne će leći na zimski san, dok koga ne usmrte.

3. *Relja (Hrelja).* Hrvatska narodna pjesma slavi gdjekad nekoga Hrelju kao boljega i jačeg junaka od samoga Kraljevića Marka.

VI. LUTONJICA TOPORKO I DEVET ŽUPANČIĆA

1. *Neumijko.* Po ruskoj predaji luta svijetom i nebom prnjavi i neumiveni djed Neumijko. Ali kad on otare nos, tada se srebro osipa.

2. *Lutonja.* Dijete, koje se rodi od odrubljenog komada drveta. Kad starac i starica, zaželjevši djece, zibaju i tetoše takav panjić, tada on oživi i pretvori se u dijete.

VII. SUNCE DJEVER I NEVA NEVIČICA

1. *Mokoš.* Neka moćna sila, koja je po vjerovanju starih Slavena vladala na zemlji, valjada poglavito po močvarama. Ona se pominje u savezu sa nebeskim gromovnikom Perunom.

2. *Kolede.* Zimske svetkovine, a slavile se zadnjih dana mjeseca prosinca, u slavu Sunca, koje tih dana iznovice prosine (odatle i ime prosinac).

3. *Krijes.* Svetkovine posvećene ljetnome Suncu, kad je u svojoj najvećoj snazi.

4. *Omaja (omaha).* Voda, što se omahuje od mlinskoga kola. U toj vodi i danas seoske žene kupaju djecu, da bi se od njih zlo omahivalo.

VIII. JAGOR

1. *Poludnica* (od riječi: podne, poludne). Ima u Srba, a i u Lužičkih Srba narodno pričanje, da neka stara žena, raščupane kose obitava u koprivama. Ona plaši i žeže djecu, da ne prelaze plotova.

2. *Bagan.* Jedan od »domaćih«. Po ruskoj narodnoj predaji čuva Bagan rogatu marvu, dok Vazila ili Vozila čuva konje. Baganu pripravljaju posebni mali ogradak u staji. Tu se on naseljuje i donosi gospodaru sreću i uspjeh sa blagom.

SADRŽAJ

Kako je Potjeh tražio istinu 7
Ribar Palunko i njegova žena 27
Regoč 43
Šuma Striborova 63
Bratac Jaglenac i sestrica Rutvica 75
Lutonjica Toporko i devet Župančića 107
Sunce djever i Neva Nevičica 135
Jagor 147
Tumač imena 163

Urednik *Ivan Krolo*
Korektori *Anka Oszelda i Blaženka Latas*

*

Izdavač: Omladinsko izdavačko poduzeće
Novo Pokoljenje, Zagreb, Ilica 7
Za izdavača *Živko Jeličić*

*

Predano u tisak 2. II. 1950.
Tiskanje dovršeno 25. V. 1950.

*

Cijena 79 dinara